

TARIM VE MÜHENDİSLİK

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIM ORGANI

SAYI: 107 /2014

ISSN-1300-0071

**Türkiye Tarımının Kronik Sorunu:
MERALAR VE HAYVANCILIK**

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	3
ZEYTİNLİKTEN SANTRAL, ÇİFTÇİDEN MADENCİ YARATAN POLİTİKALARIN BEDELİ; SOMA'DIR!.....	4
ZEYTİNE UZANAN EL HUKUKA HESAP VERECEK!	6
ZEYTİN:DÜN BARIŞIN BUGÜN DİRENİŞİN SİMGESİ	7
<i>İbrahim DEMRAN</i>	
HAYVANCILIK DESTEKLERİ (!) NEREYE GİDİYOR?	10
<i>ZMO Hayvancılık Komisyonu</i>	
Basın Açıklaması: İNEKLER AHIRLARA, GÖKDELENLER MERALARA!	12
TÜRKİYE'DE MERALAR VE KALİTELİ KABA YEM ÜRETİMİ.....	14
<i>Dr. Hülya HANOĞLU</i>	
KONYA İLİNDE MERA DURUMU VE KABA YEM AÇIĞININ KAPATILMASI İÇİN BAZI ÖNERİLER	20
<i>Prof. Dr. Mevlüt MÜLAYİM</i>	
ÜLKEMİZ KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞININ GELİŞİMİ İÇİN DAMIZLIK KOYUN KEÇİ YETİŞTİRİCİ BİRLİKLERİ	23
<i>Doç.Dr. Murat YILMAZ</i>	
HAYVAN HASTALIKLARINDA KORKUTAN BİLANÇO !	26
<i>Bahar TANRISEVER YALÇIN</i>	
100. KURULUŞ YILDÖNÜMÜNDE BAHRİ DAĞDAŞ ULUSLARARASI TARIMSAL ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	29
<i>Celil ÇALIŞ</i>	
MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNDEN SESSİZ ÇIĞLIK....	32
<i>Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK</i>	
TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAYIM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ: 2004-2014	39
<i>Dr. Özdal KÖKSAL</i>	
ŞEKERPANCARINDA VE ŞEKER SANAYİNDE ÜRETİCİLER OLMADAN-ÖZELLEŞTİRME DE OLAMAZ!	45
<i>Cem KAPTAN</i>	
TARIMDA YENİ BİR İŞLETME MODELİ: ÜRETİM ORTAKLIĞI	48
<i>Ali IŞIKHAN</i>	

Sevgili Meslektaşlarım,

Ziraat Mühendisleri Odası'nın 1980'den bu yana 35 yıldır yayını kesintisiz sürdüren Tarım ve Mühendislik Dergisi'nin 107. sayısı ile sizlere merhaba demenin gurur ve mutluluğunu yaşıyoruz.

1954 yılında kurulan ODA'mız 60 yıllık hizmet hayatına, gerek teknik, mesleki ve bilimsel eserler olsun, gerekse sempozyum, panel ve konferans gibi toplantılar olsun, ülkemiz tarihi ve tarım sektörüne ışık tutacak ve yön gösterecek pek çok çalışma sığdırmıştır. Önümüzdeki dönemde de Odamızın saygınlık ve ağırlığını daha da artırmak,

meslektaşlarımızın haklarını daha fazla korumak, çevremize-doğamıza-toprağımıza yönelik ilgimizi aynı duyarlılık ve kararlılıkla sürdürmek, tarım ile uğraşanların hak ve çıkarlarını korumak; emekten, üretimden, özgürlükten yana ilkeli tavrımızı sürdürmek temel ilkelerimiz ve önceliklerimiz olmaya devam edecektir.

Sevgili meslektaşlarım, geride bıraktığımız döneme, tarım arazilerimiz, zeytinliklerimiz ve meralarımızı tehdit eden uygulamalar damgasını vurmuştur. Birkaç örnek vermek gerekirse, Soma Yırca ve İzmir Urla'da zeytinlikler katledilmiş, AOÇ'de yasalara aykırı şekilde yapılaşma devam etmiş, Konya'da Bahri Dağdaş Araştırma Enstitüsü'nün 1. sınıf tarım arazisi üzerinde hastane kurulmasına izin verilmiş ve Bakanlar Kurulu kararıyla meraların amacı dışında kullanılabilmesine olanak sağlanmıştır. Zaten kısıtlı olan doğal varlıklarımızı tehdit eden bu gelişmelere karşı ODA'mız mesleki kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde basın açıklamaları, protesto gösterileri ve toplantılar düzenlemiş, kamuoyunun dikkatini konuya çekmek için TV ve radyo programlarına katılım sağlamıştır.

Tarım arazileri ve meralarımızın korunmasına yönelik çalışmalarımız kapsamında Dergimizin 107. sayısı da bu konuya ayrılmıştır. Bu kapsamda **Soma-Yırca**'da yaptığımız basın açıklaması ve Manisa Şube Başkanımız **İbrahim DEMRAN**'ın "Dün Barışın, Bugün Direnişin Simgesi Zeytin" başlıklı makalesini Dergimizin ilerleyen sayfalarında bulabilirsiniz.

ODA'mız **Hayvancılık Komisyonu**'nun "Hayvancılık Destekleri (!) Nereye Gidiyor?" konulu raporu ve Meralar konusunda yaptığımız basın açıklamasına dergimizde yer veriyoruz.

Dr. Hülya HANOĞLU'nun "Türkiye'de Meralar ve Kaliteli Kaba Yem Üretimi", **Mahmut DAŞCI** ve **Süreyya Emre DURLU**'nun "Türkiye'de Hayvancılıkta Meraların Yeri ve Geleceği" ve **Prof. Dr. Mevlüt MÜLAYİM**'in "Konya'da Mera Durumu ve Kaba Yem Açığının Kapatılması İçin Bazı Öneriler" başlıklı makalelerini sizlerin beğenisine sunuyoruz.

Dergimizde **Doç. Dr. Murat YILMAZ** "Ülkemiz Küçükbaş Hayvancılığının Gelişimi için Damızlık Koyun Keçi Yetiştirici Birliklerinin Önemi"; **Bahar TANRISEVER YALÇIN** da "Hayvan Hastalıkları" konularını irdeliyor.

Bahri Dağdaş Araştırma Enstitüsü'ne ait arazide hastane kurulmasına karşı görüşlerimizi **Celil ÇALIŞ** dile getiriyor. **Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK** "Mevsimlik Tarım İşçileri", **Dr. Özdal KÖKSAL** "Tarımsal Yayımlar" konularını işliyor. Ayrıca **Cem KAPTAN** "Şekerpancarı ve Şeker Sanayi", **Ali IŞIKHAN** da "Tarımda Yeni Bir İşletme Modeli" konulu makalelerini bizimle paylaşıyor.

Değerli Meslektaşlarım,

ODA'mızın her 5 yılda bir düzenlediği Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi 12-16 Ocak 2015 tarihlerinde Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde gerçekleştirilecektir. Tarım sektörünün tüm yönleriyle tartışılarak çözüm yollarının üretileceği kongrede 100'ü aşkın bilim insanı tarafından 81 bildiri sunulacaktır. Kongremiz tüm üyelerimizin katılımına açıktır.

Ziraat Mühendisleri Odası, 60 yıldır olduğu gibi, bundan sonra da her platformda üyelerinin mesleki haklarını dile getirerek, bunları geliştirmeye çalışacak, üretici ve köylünün yanında yer alacak, tarım sektörü ve ülke sorunlarının çözümüne katkı koymayı sürdürecektir.

ODA'mız, bilime, gerçeğe ve demokrasiye olan sarsılmaz inancı ve kamu yararını her şeyden üstün tutan yurtsever tutumu ile yoluna devam etmektedir.

Tüm üyelerimize, selam ve saygılarımı sunarım.

Özen GÜNGÖR

Başkan

ZEYTİNLİKTEN SANTRAL, ÇİFTÇİDEN MADENCİ YARATAN POLİTİKALARIN BEDELİ; SOMA'DIR!

44. Dönem 1. Danışma Kurulu çalışmaları için Manisa'ya giden ODA'mız Genel Merkezi, Şube ve Temsilcilikleri, termik santral için yüzlerce ağacın kesildiği Soma Yırca köyünü ziyaret ederek, köylülerin sürdürdüğü zeytin nöbetine destek verdi.

Önceki dönem ODA Başkanımız ve Ankara Milletvekili Gökhan GÜNAYDIN'ın da katıldığı eylemde yapılan basın açıklaması aşağıdadır.

BASIN AÇIKLAMASI

ZEYTİNLİKLERİMİZE EL KOYAN "ACELE KAMULAŞTIRMA" KARARINDAN "ACİLEN" VAZGEÇİN!..

26.10.2014

Tarım arazilerini rant uğruna yapılaşmaya açmada sınır tanımayan hükümet, yargı kararlarını aşmak için yeni bir yöntem bulmuştur. Bakanlar Kurulu'ndan çıkartılan "acele kamulaştırma" kararları ile verimli arazilerimiz üzerinde hukuksuz biçimde termik santral, yol, altyapı ve üstyapı, kentsel dönüşüm, vb. projeler yapılmasının önü açılmıştır. Geçtiğimiz günlerde Bakanlar Kurulu tarafından alınan yeni bir kararla da, Soma'da binlerce metrekarelik alanda bulunan zeytinlik, Soma Kolin Termik Santrali'nin yapımı için acele kamulaştırılmıştır.

Soma İlçemizin Yırca Mahallesi'nde kurulması planlanan kömürlü termik santral için bugüne dek yüzlerce ağaç kesilmiştir. Termik santrali yapan şirket, zeytinliklerin çevresini tel örgüyle çevirmiş, ağaç kesimine

karşı çıkan sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve yurttaşların da bu alana girmesine engel olmuş, hukuk tanımayan cüretkarlığını, tepki gösterenleri özel güvenlik görevlisine kelepçeleştirecek kadar ileriye götürmüştür. ODA'mız santral yapımına karşı yürütmenin durdurulması istemiyle mahkemeye başvurmuştur. Ancak yargı sürecinin geç işlemesi nedeniyle zeytin ağaçlarına yönelik kırım devam etmektedir.

Değerli basın emekçileri; Cumhuriyet tarihi boyunca zeytin ve zeytinyağı sektörünü geliştirmek için harcanan çabaların sonucunda bugün ülkemizdeki zeytin ağacı sayısı 167 milyona ulaşmıştır. Zeytinlik alanlarımız 806 bin hektara çıkarken, zeytin üretimimiz 2013 yılı itibarıyla 1,7 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Ülkemiz 190 bin tonluk zeytinyağı üretimiyle dünyanın önemli ülkeleri arasında yer almaktadır. Zeytincilik alanında önemli bir yere sahip olan Manisa ilimiz de sofralık zeytin üretiminde Türkiye ikincisidir.

Daha önce birçok defa zeytinliklerin farklı amaçlarla kullanılmasına neden olacak yasal düzenlemeler gündeme gelmiş, ancak tepkiler üzerine ya da yargı kararlarıyla geri adımlar atılmıştır. Oysa bugün acele kamulaştırma kararları ile zeytinlik alanların korunmasına ilişkin kanuni dayanak by pas edilerek, hukuk dışı biçimde zeytinlikler tahrip edilmektedir. Toz ve duman çıkaran tesislere izin verilmesi, çevredeki zeytinliklerin de gelişimini ve verimliliğini olumsuz yönde etkileyecek, meydana gelecek olan zarar sadece tarım dışı faaliyete tahsis edilen bölge ve zeytinliklerle sınırlı kalmayacaktır.

İklimi ve verimli arazileriyle yılın 12 ayı tarıma elverişli koşullara sahip olan Manisa'da, bir zamanlar dünyanın en kaliteli pamuk ve tütününü yetiştiren çiftçi, yanlış tarım politikaları nedeniyle geçinemeye hale gelince, zeytin ağırlıklı olmak üzere başka ürünlere yönelmiş ya da tarımı tümüyle terk etmiştir. Zeytincilik bugün Manisa'da binlerce ailenin geçim kaynağını oluşturan bir sektördür. Tarımdan kopan nüfus ise madenlerde yevmiyeli işçi olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Hükümetin "çiftçiden madenci yaratan" ama uygun çalışma ve iş güvenliği koşullarını sağlamayarak, emekçilerin yaşamlarını sermayenin daha fazla kar elde etme ihtirasına teslim eden politikalarının acı sonucu, Soma faciasında 301 kişinin yaşamını kaybetmesiyle yakından görülmüştür. Madenciye dönüştürülen kır emekçilerinin yaşamlarının bilinçli ihmallerle alındığı yetmemiş gibi şimdi de bin bir emekle yetiştirdikleri, yaşamlarını kurdukları zeytinlik alanlara göz dikilmiştir. Kaybettiğimiz canlar nedeniyle yüreklerimiz halen kor gibi yanarken, daha fazla kazanç uğruna zeytinliklerimizin talan edilmesi asla kabul edilemez.

Değerli basın emekçileri, bildiğiniz gibi Manisa'da jeotermal enerjiden faydalanmaya yönelik çabalar da hız kazanmıştır. Ancak bu kaynakların kullanımı sırasında ortaya çıkacak kirlilik ve ekolojik dengeye olan olumsuz etki göz ardı edilmektedir.

Jeotermal kuyuların açılması ve işletilmesi sırasında Manisa'nın Alaşehir ilçesi Alkan köyü örneğinde de olduğu gibi kontrol edilemeyen patlamaların ve sonrasında yüzeye sürekli bor ve ağır metal içeriği yüksek suyun yayılma ve temas ettiği topraklarda telafisi mümkün olmayan zararlar verme riski vardır. Ayrıca kuyulardan açığa çıkan buharın, ortam nemini artırarak bölgedeki tüm tarımsal üretimi etkilemesi, hastalıkların ve zararlıların artmasıyla kalitenin düşmesi beklenen bir sonuçtur.

Bir diğer potansiyel tehlike ise Gördes ve Turgutlu Çaldağı Nikel madenleridir. Gediz Ovası'nın kalbinde potansiyel bir kirlenici aday olan Nikel madenlerinin işletilmesi sırasında kullanılan sülfirik asit, kullanıldığı alan ve buharlaşmayla asit yağmurları olarak kilometrekarelerce alanı etkileme riski taşımaktadır. Toprağın ayrıştırılmasıyla açığa çıkan onlarca çeşit ağır metalin, su kaynakları ve toprağa bulaşması önemli zararlara yol açacaktır.

ODA'mız enerji üretimine karşı değildir, ancak toprak ve su kaynaklarımız ile doğal varlıklarımıza zarar verebilecek girişimler yerine, yenilenebilir enerji projelerinin tercih edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda rant odaklı yaklaşımlarla verimli arazilerimizi hedef alan yatırımlara karşı mücadelemizi kararlılıkla sürdüreceğimizi belirterek, siyasi iktidarı zeytinlik alanları tahrip eden söz konusu acele kamulaştırma kararından vazgeçmeye çağırıyoruz.

Saygılarımızla

Özden GÜNGÖR
ZMO Genel Başkanı

BASIN AÇIKLAMASI

ZEYTİNE UZANAN EL HUKUKA HESAP VERECEK!

11.11.2014

Manisa, Soma İlçesi, Yırca Köyüne 1 km mesafede termik santral kurmak isteyen Kolin Grubu, 7 Kasım 2014 gününün şafak vakti 6 bin zeytin ağacını kepçelerle devirerek katletmiştir. Şirketi bu araziye sokan acele kamulaştırma kararının yürütmesini ise Danıştay 6. Dairesi zeytin ağacı katliamından sadece 12 saat sonra oy birliği ile durdurduğunu duyurmuştur.

Danıştay 10.11.2014 günü açıkladığı gerekçeli kararında ise zeytin ağaçlarının kesilemeyeceğine, Kolin Grubu tarafından kurulması planlanan termik santralin bu alanda kurulamayacağına ve yeni yasalar çerçevesinde yürütmeyi durdurma kararına itiraz edilemeyeceğine hükmetmiştir.

Acele kamulaştırmayı Kamulaştırma Kanunu'nun 27. maddesi düzenlemektedir. Buna göre acele kamulaştırmanın uygulanabilmesi için özel kanunlarca öngörülmüş olağanüstü bir durum olmalı ya da yurt savunması veya aceleliğine Bakanlar Kurulunca karar verilen bir hal olmalıdır. Buradaki asıl amaç, kamu yararı ve kamu düzeninin korunmasıdır. Özel girişimcinin yararı esas tutulmamaktadır.

Danıştay'ın kararı da bunu açık ve net bir şekilde göstermiştir. Bir arazinin Bakanlar Kurulu Kararı ile acele kamulaştırılması o arazinin istenildiği gibi kullanılması anlamı taşımamaktadır, yürürlükteki yasalar bu alan için de aynen geçerlidir.

Acele kamulaştırma kararı kapsamında kalan 109 adet parsel üzerinde yapılacakların taahhüdü niteliğinde olan ÇED raporunda; ne kadar alanda planlama yapılacağı ve proje kapsamında ne kadar tarım arazisinin elden çıkacağı belirtilmemiştir. Raporun hiçbir yerinde zeytin ağaçlarının kesileceğinden bahsedilmemektedir. Bu bilgiler olmaksızın çevresel ve sosyal etkilerin tespit edilmesi mümkün değildir.

Diğer yandan halkın bilgilendirilmesi toplantısının en yakın yerleşim birimi olan Yırca Köyü'nde yapılması gerekirken köylülerin haberi olmaksızın Soma merkezinde yapılmıştır. Toplantı asıl muhataplarından kaçırılarak yapılmıştır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan bilgi edinme başvurusu çerçevesinde alınan bilgiye göre Manisa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün kurulun bir üyesi olduğu, haber verilmesine rağmen ne toplantıya katıldığı, ne de görüş verdiği belirtilmiştir. Aynı konuda Manisa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ise verdiği cevapta kendilerine toplantı hakkında bilgi verilmediği ve görüş istenmediğini beyan etmiştir.

Manisa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün söz konusu saha ile ilgili zeytinlik arazi raporu bulunmakla birlikte, Müdürlük sahanın tarım arazisi olduğunu ve zeytin ağaçlarının kesilemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, zeytin ağaçlarının kesilme tehlikesine karşı Kaymakamlığa gönderdiği yazı ile tedbir alınmasını istemiştir.

Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu çerçevesinde görev yapan İl Toprak Koruma Kurulu da zeytinlik alanlar üzerinde termik santral kurulamayacağı yönünde kararını açıklamıştır.

Ne yazık ki bu süreç 6 bin zeytin ağacının hukuka aykırı bir şekilde kesilmesi ile sonuçlanmıştır.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası ve Çevre Mühendisleri Odası olarak hazırlayacağımız proje çerçevesinde alanın tamamını zeytin fidanlarıyla tekrar donatacağımızı ve TMMOB Çevre ve Ziraat Mühendisleri Odaları olarak da zeytin ağacı katliamına yol açanlara hukuk çerçevesinde hesap soracağımızı kamuoyunun bilgisine sunarız.

Özden Güngör

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası

Yön. Kur. Başkanı

Baran Bozoğlu

TMMOB Çevre Mühendisleri Odası

Yön. Kur. Başkanı

ZEYTİN

DÜN BARIŞIN BUGÜN DİRENİŞİN SİMGESİ

İbrahim DEMRAN¹

1. GİRİŞ: KUTSALLIĞI VE GEN MERKEZİ İLE ZEYTİN

Zeytin kutsal kitaplarda adı geçen, barışın ve kardeşliğin simgesi olmuş eşsiz bir bitkidir. Ege ve Akdeniz bölgelerimizin dağlarında, ovalarında yüzlerce yıl doğaya ve insanoğlunun saldırılarına meydan okuyarak ayakta kalmayı başarabilmiştir. Zeytinin doğumu belli, ölüm yaşı ise belirsizdir. Manisa'mızda yaşı "yüzlerce yıl" olan ağaçlar mevcuttur.

Kutsal kitabın yaratılış kısmında Tufanın sona ermesi; ağzında zeytin dalıyla uçan bir güvercin ile anlatılmaktadır. Akdeniz uygarlığının sembolü olan zeytin ağacı, tarih boyunca bu bölgede kurulan tüm uygarlıkların temelini oluşturmuştur. Zeytinin anavatanının ve gen merkezinin Güneydoğu Anadolu olduğu eskiden beri bilinmektedir. Son yıllardaki çalışmalarda Hatay, Kahramanmaraş ve Mardin şeridinde zeytin ağacının en alt türüne rastlanılmış olması bu yargıyı kesinleştirmektedir. Güneydoğu Anadolu' da ilk yerleşimini tamamlayan zeytin, Batı Anadolu' ya ve oradan da Ege adaları yolu ile Yunanistan, İtalya, Fransa ve İspanya' ya kadar uzanmıştır. Sicilya yolu ile Kuzey Afrika' ya sıçrayan zeytin, Güneydoğu Anadolu' dan çıkarak Suriye ve Mısır üzerinden ilerleyen ikinci kol ile birleşmiş ve böylece Akdeniz' in tüm güney kıyılarına yayılmıştır. Bir üçüncü kol da Irak ve İran üzerinden Afganistan ve Pakistan' a kadar ilerlemiştir. XVI. Yüzyılda İspanyollar tarafından Güney ve Kuzey Amerika' ya götürülmesi ile zeytinin dünyadaki yayılışı tamamlanmıştır.

Zeytin yetiştiriciliğinin ilk insanlarla birlikte başladığı kabul edilmekte ve "Zeytin bütün ağaçların ilkidir." denilmektedir. Zeytinin, insanlık tarihindeki önemine tüm kutsal kitaplarda, yaratılış ve kuruluş efsanelerinde yer verilmektedir. Arkeolojik ve jeolojik buluntular da zeytinin M.Ö. 6000 yılından beri kullanıldığını göstermektedir.

Zeytinden yağ elde edilmesinde kullanılan ilk yöntem, zeytinlerin önce ayakla ezilmesi ve sıcak su ile yağının alınması şeklinde olmuştur. Bugün için dünya üstünde bulunmuş en eski zeytinyağı tesisi, M.Ö. 6. Yüzyıla aittir ve İzmir' in Urla ilçesi yakınlarındaki antik Klazomenai kentinde bulunmaktadır. Daha sonraları Romalılar zeytinin iki taş arasında ezilmesine dayanan yöntemi bulmuşlardır. İlk zamanlarda taşın dönmesi insanlar tarafından sağlanırken, daha sonra bu iş için hayvan gücünden yararlanılmıştır. Zamanla, ezilen zeytin hamurunun sıkıştırılması için Arşimet vidasının

¹ Ziraat Mühendisleri Odası Manisa Şube Başkanı

döndürülmesi ile oluşturulan basınçtan faydalanılmıştır. Mengene tabir edilen bu usul günümüzde de halen kullanılmaktadır. XIX. Yüzyılda buharın kullanılmaya başlaması ile zeytinyağı sanayinde yeni bir döneme girilmiş ve daha yüksek basınçla daha fazla zeytin işleme olanağı doğmuştur. Bu iş için kullanılan hidrolik presler teknolojik gelişmelere paralel olarak dizel motoru ve elektrikle çalışabilecek biçimde geliştirilmiş ve zamanla günümüzde kullanılan en modern sistem olan kontinütesislerle dek gelinmiştir.

Zeytinyağı bu süreç boyunca Akdeniz insanının önemli bir gıdası olması yanı sıra, Akdeniz ticaretinin de temelini oluşturmuş ve sadece bir besin maddesi olarak değil aynı zamanda ışık kaynağı, sağlık ve güzellik iksiri olarak da kullanılmıştır.

2.ZEYTİNİN İKLİM VE TOPRAK İSTEKLERİ

İklim İstekleri; Zeytin; yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen iklim koşullarında yetişebilen tipik bir

Akdeniz bitkisidir. Zeytin ağacı; güneşi, ışığı ve 5 C derece üstündeki sıcaklıkları sever. 10 C'den daha düşük hava sıcaklıkları, ılıman iklimi seven zeytin bitkisinde, çiçek tomurcuklarının farklılaşmasına neden olmaktadır. Yıllık ortalama 400–600 mm. Yağış, zeytin ağacının verimli bir şekilde büyümesi için yeterli olmaktadır. Genellikle – 7 C nin altında, soğuk ve kuru rüzgarlara açık yerlerde yetişmesi meyve tutum yüzdesinin azalmasına yol açar; fazla kurak veya sulak alanları istemez. Dinlenme periyodu süresince kısa süreli donlara dayanıklıdır ancak, bitkinin meyve tutması aşamasında meydana gelebilecek donlar verimi doğrudan etkiler. İklim seçiciliği nedeniyle dünya zeytinciliğinin %97 si akdeniz iklimine sahip alanlara odaklanmıştır.

Toprak İstekleri; Zeytin ağacı, toprak istekleri açısından fazla seçici olmadığından birçok bitkinin yetiştirilmediği alanların değerlendirilmesinde yararlanılmaktadır ve kök gelişim özelliği nedeniyle kalkerli, çakıllı, taşlı ve kurak topraklarda yetiştirilmeye elverişlidir. Zeytin insan sağlığı açısından vazgeçilmez bir gıda kaynağıdır. Yapılan bilimsel araştırmalar zeytinin sağlıktaki önemini her geçen gün biraz daha açığa çıkarmaktadır.

3. ZEYTİNYAĞI VE VİTAMİN İÇERİĞİ VE SAĞLIK

Zeytinyağının içeriğinde bulunan E vitamini kansere karşı koruyucudur. Saç dökülmelerine de iyi gelir. A, D, E ve K vitaminleri ile kalsiyum, fosfor, potasyum, kükürt, magnezyum, az miktarda demir, bakır, manganez gibi mineraller, kemik ve bedensel gelişimde son derece önemlidir. Kandaki kötü huylu kolesterol denilen “LDL”yi temizleyen zeytinyağı, iyi huylu kolesterol denilen “HDL”yi de yükselterek kalp ve damar sağlığında vazgeçilmezdir. Diyabet hastaları için ise kan şekerinde düşme sağlar. Refah seviyesi yükselen toplumlarda zeytinyağının tüketimi artmaktadır. Özellikle alternatif yağlık bitkilerdeki GDO'lu üretim, zeytinyağına olan talebi gelecekte daha da yükseltecektir.

Tablo.1.Siyah Ve Yeşil Sofralık Zeytinin Temel Bileşimi

Bileşim Öğeleri	Siyah Zeytin (%)	Yeşil Zeytin (%)
Su	71.8	75.2
Protein	1.8	1.5
Yağ	21.0	13.5
Karbonhidrat	2.6	4.0
Ham Selüloz	1.5	1.2
Kül	2.8	5.8
Vitamin A (lu)	60.0	30.2

4. ÜLKEMİZDE VE DÜNYADA ZEYTİN

Zeytin üretim sahaları son yıllarda artmaktadır. Zeytin sahalarının son yıllarda ciddi oranlarda artmasının nedenleri; tütün ve pamuk üretimindeki sorunlar, hazine arazilerinin satılması, orman sahası dışarısına taşınarak tarıma açık hale getirilen alanlara kurulan tesislerdir.

Ancak ülkemizde zeytinlik tesis edilebilecek ekolojisi uygun alanlar sınırsız değildir. Çünkü zeytin iklim seçiciliği özelliği yüksek olan bitkilerdendir. Bu nedenle zeytin üretimi yapılabilen sahaların değeri iyi bilinmelidir.

Tablo.2. Ülkelere Göre Zeytinyağı Tüketimi

Ülkeler	Tüketim Miktarı (Kg)
Yunanistan	25
İtalya	15
İspanya	15
Türkiye	2

Tablo.2'de görüldüğü gibi, bazı ülkelerde zeytinyağı tüketimi oldukça fazadır. Örneğin, Yunanistan bizim 12,5 katı zeytinyağı tüketmektedir.

Tabo.3'de görüldüğü gibi, zeytin tarımı Manisa ili büyük önem taşımaktadır. İlde tarım alanlarının %20 'ye yakını zeytin alanları oluşturmaktadır. Türkiye'de üretilen zeytinin %7,7'si Manisa ilindedir. Dünyada zeytin üretiminde %30 ile ilk sırayı İspanya alırken, ikinci sırayı %20 ile İtalya almaktadır. Türkiye ise %12'lik pay ile 5 nci sırada yer almaktadır.

5. ZEYTİNDE YAŞANAN OLAĞAN DIŞI GELİŞMELER

Zeytin ve zeytinyağı üretimine bu denli önem verilen ve dünyada söz sahibi olan ülkemizde zeytinlikleri koruyan bir mevzuatımız bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında 26.01.1939 tarihinde çıkarılan 3573 sayılı “**Zeytinciliğin İslahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun**” ile zeytinlik alanlarımız devlet güvencesine alınmıştır. Kanuna göre zeytincilik sahaları daraltılamaz. Zeytin sahalarına en az bir kilometre yakınlıkta koyun ve keçi ağıllı yapılması ve bu alanlara her çeşit hayvan sokulması yasaktır. Ayrıca, zeytinlik sahaları içinde ve bu sahalara en az 3 kilometre mesafede zeytinyağı fabrikası hariç zeytinliklerin bitkisel gelişimine ve üremesine engel olacak kimyevi atık, toz ve duman bırakan tesis yapılamaz ve işletilemez.

Soma İlçesi Yırca Köyünde Yaşatılan Dramatik Olay

8.Ekim.2012 günü Ankara'da TKİ'ye ait Soma Kömür Havzası Rödvans Sözleşmesi imzalanıyor. İmzalanan sözleşme ile ilçemiz sınırları içerisinde, Deniz, Evciler, Kozluören ve Türkiyale kömür rezervlerinin yer aldığı saha, termik santral kurma şartlı olarak, rödvans yöntemiyle ihaleyi kazanan Hidro-Gen A.Ş.'ye 30 yıllığına devrediliyor. Devirden sonra termik santralin inşa edileceği alan belirlenmiş ve 26 Aralık 2013 tarihinde EPDK tarafından, “kamu yararı” kararı verilmiştir.

Manisa Toprak Koruma Kurulu Bu alanın Zeytinlik ve 1. Sınıf tarım alanı olduğu doğrultusunda rapor verildiği halde ÇED raporunda tarım il müdürlüğü devre dışı bırakılarak karar çıkartılmıştır. Kamu yararı kararının verilmesi ile çalışmalarını hızlandıran firma, 19 Mart 2014 tarihinde düzenlenen tören ile henüz kamulaştırma davaları bile açılmadan yeni termik santralin temeli atılmıştır. Santralin

Tablo.3.Manisa`daki Zeytinciliğin Türkiye`deki Yeri (2013)

	Toplam Tarım Alanı (ha)	%	Zeytinlik Alanlar (ha)	%	Ağaç Sayısı	%	Üretim (ton)	%
Manisa	501.056	2,1	91.604	11,1	20.687.941	12,4	129.331	7,7
Türkiye	23.810.672	100	825.827	3,4	167.029.748	100	1.676.000	100

Kaynak; TUIK Bitkisel Üretim İstatistikleri

temelinin atılmasından 2 ay sonra, 10 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazetede, yeni termik santralin yapılacağı alana ilişkin Bakanlar Kurulu tarafından verilen acele kamulaştırma kararı ilan edilmiştir. Resmi Gazete ilanını takiben, "Maliye Hazinesi" tarafından

Soma Asliye Hukuk Mahkemelerine acele kamulaştırma talebi ile başvuru yapılmış ve mahkemeler tarafından kamulaştırılacak taşınmazların değer tespitleri yapılarak ilgililerin bir kısmına tebliğ yapılmıştır. Bu arada köylüler tarafından acele kamulaştırma kararına karşı, kararın iptali için Danıştay'da dava açılmasına karşılık ne acıdır ki Yargıtay kararı açıklandığı gün Zeytin ağaçları üzerinde meyveleri olduğu halde dozerlerle yerle bir edilmiştir. Batı Anadolu'nun batısında, Soma'ya 3 km uzaklıkta, köylüler gece boyunca, şirket adamları tarafından şiddet ve alıkoymaya maruz bırakılmış ve bu olaydan 4-5 saat sonra da Yargıtay Yürütmeyi durdurma kararını açıklamıştır.

Soma'da bu olaylar yaşanırken, ülkemizde yasayla korunan tek tarım aktörü olan zeytine karşı yeni bir yasal düzenleme girişimiyle,16 Haziran 2014 tarihinde Başbakanlıktan TBMM'ye gönderilen "Elektrik Piyasası Kanunu ile Zeytinciliğin Islahı ve Yabancılarının Aşılattırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı", zeytinliklerin rant odaklı faaliyetlere açılabilceği yönünde hükümler karara bağlanmıştır.

Tasarıda yer alan "zeytinlik saha" tanımlaması ile 25 dekardan küçük sahalara artık "zeytinlik saha" sayılmayacaktır. (Oysa AB'nin konuyla ilgili 2366/98 EC mevzuatında 1 dekarın üzerindeki alanlar "zeytin yetiştirilen parsel" olarak tanımlanırken, "zeytin ağaçları ile kaplı alanlar" ise asgari olarak 100 metrekare olarak boyutlandırılmaktadır). Ülkemizdeki zeytin bahçelerinin ortalama büyüklüğünün 12 dekar olduğu dikkate alındığında, zeytinlik sahalardan fazlası kanunun koruyuculuğunun dışına çıkarılmış olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Kanunda zeytinlik sahaları içinde ve bu sahalara en az 3 km mesafede zeytinyağı fabrikası kurulmasına izin verilir, zeytinliklere zarar verecek kimyevi atık bırakan, toz ve duman çıkaran tesis yapılmasına ve işletilmesine izin verilmezken, tasarıda zeytinyağı fabrikası kurulması ile ilgili imtiyaz kaldırılmış, buna karşın yeni oluşturulacak Zeytinlik Sahaları Koruma Kurulu'nun uygun görmesi şartıyla jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları, ilgili bakanlıkça kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetleri, elektrik üretimine yönelik yatırımlar, petrol ve doğalgaz arama ve işletme faaliyetleri, savunmaya yönelik stratejik ihtiyaçlar, doğal afet sonrası ortaya çıkan geçici yerleşim yeri ihtiyacı, kamu yararı gözetilerek yol altyapı ve üstyapısı faaliyetlerinde bulunulacak yatırımlar için zeytinlik sahalarda yatırım yapılmasına Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından izin verilebilecektir. Toplam 9 üyeden 7'sinin kamu görevlilerinden oluşması ve 5 üyenin aynı yöndeki oyu ile kararların alınacak olması zeytinlik alanların sağlıklı bir şekilde korunacağı yönünde endişelere yol açmaktadır.

Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu çerçevesinde oluşturulan İl Toprak Koruma Kurullarının kritik konularda genellikle Ziraat Mühendisleri Odası ve TEMA temsilcilerinin itirazlarına karşın oy çokluğu ile karar alması bu kaygımızı kuvvetlendirmektedir. Kaygımız; İlimizde ve bölgemizde sayıları hızla artan, çevreyi olumsuz etkileme riski açık ortada olan nikel ve altın madenlerinin yanı sıra enerji amaçlı jeotermal kuyularının bu yasada yapılacak değişikliklerle tüm tarım alanlarımızı tehdit etmesidir. Yeraltı zenginliklerimizin değerlendirilmesi, dışarıya bağımlı olduğumuz enerjinin ülkemizde daha fazla üretilmesi karşı durulamaz gerçeklerdendir. Ancak unutulmaması gereken çok önemli bir gerçek daha vardır; İnsanoğlu beslenmek zorundadır. Bugün ruhsat verdiğiniz madenler, kuyular, ülkemizin üzerinde 12 ay üretim yapılan topraklarını tehdit etmektedir. İşte bu nedenle TBMM, İktidar Partisi-AKP ve özellikle bölge milletvekillerine büyük sorumluluk düşüyor. Yasa tasarısı geri çekilmeli, Gediz, Bakır çay ve Menderes havzalarını tarımsal koruma alanı ilan edilerek beslenmeye dayalı yaşamsal ortak geleceğimiz güvence altına alınmalıdır. Burada sorumluluk herkese düşüyor. Çocukların, gelecek kuşakların geleceği için daha duyarlı olunmalı ve doğaya ve tarımsal alanlara sahip çıkılmalıdır.

HAYVANCILIK DESTEKLERİ (!) NEREYE GİDİYOR?

ZMO Hayvancılık Komisyonu

Hayvancılık; nüfusun dengeli beslenmesi, tarımsal sanayiye hammadde katkısı sağlaması, istihdam yaratması ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması nedeniyle her ülkede vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Tarım sektörü, Türkiye'nin cari fiyatlarla hesaplanmış Gayrisafi Yurt İçi Hasılasının %7.4'ünü gerçekleştirmektedir. Sabit fiyatlar esas alındığında bu oran %9,3'tür. Tarımdan sağlanan gelirden hayvancılığın payı yaklaşık %35'dir. Hayvansal üretim değerindeki payı %60'a yakın olan sığır yetiştiriciliği ve buna dayalı tarımsal sanayi ise toplam tarımsal gelirin yaklaşık %20'sini sağlar. Gerek toplam tarımsal gelire gerekse hayvansal protein üretimine katkı bakımından ilk sırayı da sığırçılık alır.

Yukarıda sıralanan özellikleri ve tarımsal üretimdeki yeri ve insan beslenmesine katkıları nedeniyle hayvancılık sektörü dünyanın hemen her ülkesinde şu ya da bu seviyede desteklenmiştir ve desteklenmektedir. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Ancak uygulanan destekleme politikalarının öngörülen hedeflere ulaşmaya ne ölçüde katkı sağladığını ortaya koyacak güvenilir bilgiler elde etmek oldukça zordur.

Son 11 yıl, yani 2002-2013 yılları arası bir değerlendirme yapıldığında hem tarıma verilen toplam desteğin hem de bunun içinde hayvancılığın payının arttığı (2013 de 2.756 milyar TL ve %30.1) görülmektedir¹. Bu değer 2009 yılı için 0.91 milyar TL ve %21'dir. Bu iki yıl mukayese edildiğinde hayvansal üretime verilen desteklerdeki artış hızının (yıllık %32) toplam tarımsal desteklerdeki artış hızından (yıllık %20) yüksek olduğu görülecektir. Buna rağmen sektördeki sorunların devam etmesi, hatta bazı alanlarda büyümesi desteklerin miktarı, niteliği ve uygulamaya biçimi hakkında yeni bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu şeklinde değerlendirilmelidir.

Türkiye'de toplam tarımsal gelire ve hayvan kökenli protein üretimine katkı bakımından ilk sırayı alan sığır yetiştiriciliği ve buna dayalı tarımsal sanayi hemen her hükümet döneminde öncelikli alt sektör olarak ele alınmış ve ilgili kamu birimlerinin başarıları çoğunlukla bu alt sektör üzerinden değerlendirilmiştir. Çoğu kez de bunun gelişmesi büyük ölçekli işletmelerin sayısının artmasıyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Nitekim Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı da faaliyetlerini açıklarken, 2002 yılında sadece 4.300 olan 50 baş ve üzeri büyükbaş hayvana sahip işletme sayısını, 2013 yılı itibarıyla 28.412'ye ulaştırmış olduklarını ifade etmiştir. Bu değerlendirmede söz konusu işletmelerin üretime ve fiyatlara katkısı ile devlete maliyeti üzerinde durulmadığı gibi, bu süreçte kapanan ya da el değiştiren işletme sayıları hakkında da bir bilgi verilmemiştir.

TÜRKİYE'YE BİÇİLEN ROL SİĞİR ETİ İHRACATÇISI ÜLKELERİN PAZARI OLMAK MIDIR?

Hayvansal üretime verilen desteklerin artırılması başta olmak üzere bazı olumlu gelişmeler olsa da, hayvansal üretimin sorunları ve ülke insanlarına yetmeyecek düzeyde gerçekleştirilen üretimin yarattığı olumsuzlar devam etmektedir.

2013 yılında ve daha önceki yıllarda da Türkiye sadece sığır eti değil, kasaplık ve besilik sığır da ithal etmiş ve bu üç kalem ithalat malı için yaklaşık 2,5 milyar dolar bedel ödemiştir. Bu değer hayvancılığa 2010-2013 yılları arasında verilen toplam desteğin %70'inden fazladır.

Sığır eti, koyun-kuzu ve canlı sığır ithalatı öncesinde, yani 2009 yılında kişi başına sığır eti üretimi 8,6 kg/yıl, toplam kırmızı et üretimi de 12,3 kg/yıldır. Değerlendirme önceki yıllara taşınırsa, 1991 yılından 2011 yılına kişi başına sığır eti üretiminin hemen hiç değişmediği, buna karşılık kişi başına kırmızı et üretiminin 14,9 kg/yıldan yaklaşık 10,4 kg/yıla gerilediği, yani %30 azaldığı, görülecektir.

Türkiye'de et ve sığır eti üretimi AB, ABD ve dünya ortalamalarının altındadır. ABD'de kişi başına toplam et üretimi yaklaşık 120 kg/yıl, sığır eti üretimi 38/yıl kg iken, Türkiye için bu değerler sırasıyla 36kg/yıl ve 10.4 kg/yıldır. AB ile mukayesede de durum çok farklı değildir.

Özetle, yapıldığı ileri sürülen bunca "iyi işe" rağmen Türkiye'de kişi başına kırmızı et üretimi azalmış, en iyimser bir değerlendirmeye değışmemiştir.

Hayvansal üretim seviyesi için uygun ölçülerden biri kişi başına hayvansal kökenli protein üretimidir. Bu yönlü bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'de kişi başına hayvan kökenli protein üretimi bakımından 176 ülke içerisinde 92. sırada olduğu görülür. Kişi başına hayvan kökenli protein üretimi ABD, AB ve Dünya için sırasıyla 70,7 gram/gün, 60,9 gram/gün ve 31,7 gram/gün iken Türkiye için 32,8 gram/gündür.

Kırmızı et üretimimizin kısa dönemde yeterli düzeye çıkması mümkün görülmemektedir. Bu durum et ve/veya sığır başta olmak canlı hayvan ithalatının önümüzdeki günlerde de gündemde olacağını göstermektedir. Sığır eti yerine

kesimlik ya da besiye alınacak sığır ithal edilmesinin bir avantaj gibi gösterilmesi ithalatı şirin göstermeye yönelik girişimler olarak kabul edilebilir. Buna razı olunması ilk adımda besilik hayvan ithalatını olağan hale getirecek, ardından da Türkiye’de çok daha büyük besi işletmelerinin kurulmasına altyapı hazırlayacaktır. Bu da Türkiye’de zaten yeterince dikkate alınmayan çevre-üretim ilişkisinin çevre aleyhine bozulmasını hızlandıracaktır.

HAYVANCILIKLA İLGİLİ İSTATİSTİKLERE GÜVENİLEBİLİR Mİ?

Türkiye’nin hayvan varlığına, dolayısıyla hayvansal üretimine ilişkin değerler genellikle tartışma konusu olmuştur. Yalnız 2009 yılı için yaklaşık 10,7 milyon baş olan sığır sayısının 2013 yılında 14,4 milyon başa çıkması, yani yıllık ortalama %10,4 artması istatistiklere olan güveni iyice sarsmaktadır. Hele 2004-2013 yılında kültür ırkı sığır grubu başta olmak üzere sağılan hayvan başına süt veriminin hiç değişmemiş olması, sadece hayvancılıkla ilgili istatistikleri değil, bu istatistiklerden sorumlu kurumları da tartışılır hale getirmelidir.

Hayvansal üretimin yetersizliği yanında birçok nedene dayalı olarak üretim maliyetlerin yüksekliği ile tüketici gelirlerinin düşüklüğü, hayvansal kökenli besin tüketiminin dar geliri kesimlerce iyice azalmasına yol açmaktadır. Öyle ki TÜİK tarafından yürütülen bir çalışmada “iki günde bir et, tavuk ya da balık içeren yemek yiyemeyenlerin oranı” 2012 yılı için %56,1, 2013 yılı için de %46,1 olarak bildirilmektedir².

Hayvancılıkta hastalık ve hastalıkla mücadele ayrı ve oldukça önemli bir konudur. Ülkede var olan Şap, Tüberküloz, Kuduz ve Brusellozis gibi hastalıklara ek olarak önce Güneydoğu Anadolu sınır illerinde (Urfa, Diyarbakır, Gaziantep Adana Mersin) görülen sığırlarda ateş ve deride nodüllerle (şişkinlik) karakterize bir hastalık olan LSD, ya da Afrika hastalığı (çiçek) da Ülkenin hemen her yerine yayılmıştır. Hayvan ölümlerine ve ciddi ekonomik kayıplara yol açan bu hastalıkla mücadelede henüz önemli bir başarı sağlanamamıştır ve üreticilerin mağduriyetleri devam etmektedir. Sorun bir an önce çözülmeli ve üreticinin bu tip hastalıklardan kaynaklanan kayıpları karşılanmalıdır.

SONSÖZ OLARAK; ülkemiz hayvancılık politikaları bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bu konu üretici, sanayici, tüketici ve çevre boyutları ile değerlendirilmeli uygulanan destekleme politikaları da bu bütüncül yaklaşımın sonucu olarak şekillendirilmelidir. Desteklemeler günü kurtarma ve palyatif çözüm olarak değil, sürdürülebilir hayvancılığı tesis etmek üzerine oturtulmalıdır. Aksi takdirde sektörde yaşanan olumsuzlukların önüne geçilemeyecek ve hem üreticilerin hem de tüketicilerin kısaca Türkiye’nin bu alandaki sorunları her geçen gün büyüyecektir. Sorun sadece fiyat, ithalat ve istatistik olmayıp, nüfusun sağlıklı ve dengeli beslenmesi ve gıda güvenliği ile de yakından ilgilidir.

¹ http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakan%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/2013%20YILI.pdf

² http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24

İNEKLER AHIRLARA GÖKDELENLER MERALARA!

Samanın Bile Yurt Dışından İthal Edilir Olduğu Ülkemizde Meralarımız Kentsel Dönüşüme Açılıyor!

14.09.2014

Soma faciası sonrasında iş güvenliği ve işçi sağlığını daha iyi duruma getirme iddiası ile hazırlanan 6552 sayılı “İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun” Resmi Gazete’nin 11 Eylül 2014 tarihli mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Özü ile bağdaşmayan birçok maddenin eklenmesiyle torba yasa statüsü kazanan bu yasa vasıtasıyla 4342 sayılı Mera Kanunu’nun 14. maddesinin birinci fıkrasına bir bent eklenmiştir. Buna göre “Bakanlar Kurulunca kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilen” yerlerin tahsis amacı değiştirilebilecek (mera amacı dışında kullanılabilir), kentsel dönüşüm adı altında betonlaşacak, kentleşecek! Maddenin gerekçesi de bir o kadar ilginç; “Mevzuata uyum sağlamak”!

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın “Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması” başlıklı 45. maddesi ile devlete tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek görevi verilmiştir. Anayasa’nın bu hükmüne uygun olarak da 1998 yılında Mera Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Mera Kanunu’nun 14. maddesinde “tahsis amacı değiştirilmedikçe mera, yaylak ve kışlaktan bu kanunda gösterilenden başka şekilde yararlanılamayacağı” belirtilmiştir. Tahsis amacı değişikliğinin ise sadece maden ve petrol arama ve işletme faaliyeti ile turizm yatırımları için zaruri olan; kamu yatırımları yapılması için gerekli bulunan; imar planlarının hazırlanması, toprak muhafazası, gen kaynaklarının korunması, millî park ve muhafaza ormanı kurulması, doğal, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, sel kontrolü, akarsular ve kaynakların düzenlenmesi için ihtiyaç duyulan yerlerde yapılabileceği hüküm altına alınmıştır.

Mera Kanunu 2004 yılına kadar mevcut haliyle muhafaza edilmiştir. Kanunda 2004 yılında yapılan değişiklik ile “Geçici Madde 3” ilave edilmiştir. Bu madde ile belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde kalan ve 1.1.2003 tarihinden önce kesinleşen imar planları içerisinde yerleşim yeri olarak işgal edilerek mera olarak kullanımı teknik olarak mümkün olmayan yerlerin tahsis amacının değiştirileceği hüküm altına alınmıştır.

Kanunun “Mera, Yaylak ve Kışlakların Korunması” başlıklı 19. maddesi ve “Yükümlülükleri Yerine Getirmeyenler” başlıklı 27. maddesi ile gereği yapılacağı yerde, sağlanan imtiyazla düzen tanımlara af getirilerek kaçak yapılar yasallaştırılmıştır. Tahsis amacı değişikliği daha önce ilgili bakanlığın Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na talebi, Maliye Bakanlığı’nın ve valiliğin uygun görüşü üzerine Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılabilirken, yapılan değişiklikle ilgili müdürlüğün talebi, mera komisyonunun ve defterdarlığın uygun görüşü üzerine valilikçe tahsis amacı değiştirilebileceği hükmü konmuştur. Konu daha bir baskıya açık hale getirilmiştir.

2005 yılında yapılan değişiklikle “Geçici Madde 3”teki imtiyaz daha da genişletilerek tahsis amacı değişikliklerinin ot bedeli dahi alınmaksızın yapılması hükmü getirilmiştir. İşgalciler ve düzen tanımlar bu yolla daha da ödüllendirilmiştir.

Kanunda 2007 yılında yapılan değişiklikle meralar için sağlanan imtiyazlara “yaylak ve kışlaklar” da dahil edilerek imtiyaz alanı genişletilmeye devam edilmiştir.

Kanunda 2008 yılında yapılan değişiklikle de tahsis amacı değişikliği imtiyazı içerisinde elektrik faaliyetleri ile jeotermal kaynaklı teknolojik seralar için ihtiyaç duyulan mera, yaylak ve kışlak arazileri de dahil edilmiştir.

Mera alanları üzerindeki baskı sadece bu değişikliklerle sınırlı değildir. AKP hükümetinin 2011 yılında çıkardığı 648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Bazı Kanun ve KHK’lerde Değişiklik Yapılmasına Dair KHK ile de meralar üzerinde bir takım tehdit unsurları oluşturulmuştur. Söz konusu KHK’nin 23. maddesi ile 3194 sayılı İmar Kanunu’na “Ek Madde 4” eklenmiştir.

Buna göre köylerde inşa edilecek yapılarla ilgili olarak daha önce sadece köy nüfusuna kayıtlı ve köyde sürekli oturanlar için geçerli olan "yapı ruhsatı aranmamasına" yönelik istisna, herkesi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca, geçici yerleşme yeri olarak uygun görülen mera, yaylak ve kışlakların ot bedeli alınmaksızın tahsis amacının değiştirilebileceği, bu alanların talep sahiplerine 29 yıla kadar tahsis edilebileceği, bu yerlerde inşa edilecek yapılara bodrum hariç 2 kata ve 200 metrekareye kadar da yapı inşaat alanına izin verileceği hükmü getirilmiştir.

Neyse ki Anayasa Mahkemesi 2012 yılında bu değişikliği iptal etmiştir. Ancak, 2013 yılında çıkarılan 6495 sayılı Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile bu istisnalar hemen hemen aynı şekilde tekrar getirilmiştir.

Son olarak da 11 Eylül 2014 tarihli mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan kanun ile de Bakanlar Kurulunca kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilen mera, yaylak ve kışlakların tahsis amacı değişikliğinin önü açılmıştır. Yapılış şekli itibarıyla adı "rantsal dönüşüm" ile özdeşleşen «kentsel dönüşüm» artık meralara kadar girmiştir. Bundan böyle meralarımızda otlayan hayvanlarımızın yerinde binalar yükselecek!

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşunda ülke yüzölçümünün %56'sını (44 milyon hektar) oluşturan mera, yaylak ve kışlaklarımızın oranı günümüzde %19'a (14,6 milyon hektar) kadar gerilemiştir.

Ülkemizin yıllık kaba yem ihtiyacı 50 milyon tondur. Kaliteli kaba yem açığımız ise 14,3 milyon tondur. Türkiye 2012 yılında bir ilke imza atmış ve samanı dahi yurt dışından alır olmuştur.

Meralarımızın imara açılmaya değil, ıslah edilerek otlatma kapasitelerinin artırılmasına ihtiyacı vardır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu olumsuzluğa dur dememesi durumunda çocuklarımız meralarda otlayan hayvanları ancak süt kamyonlarının üzerindeki resimlerde görebilecektir.

Mera ile bağlantısı kalmayan hayvanların ürünlerinden sağlık beklemek de boş bir ümit olacaktır.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası

TÜRKİYE'DE MERALAR VE KALİTELİ KABA YEM ÜRETİMİ

Dr. Hülya HANOĞLU¹

1. GİRİŞ: YEM NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Hayvansal üretimin sorunlarının bir kısmı ülkemiz tarımının genel sorunlarından kaynaklanmaktadır. Sorunlar daha çok yetiştirme ve sağlıkla ilgili olmakla birlikte, önemli bir kısmı besleme ve yemlemeyle yakından ilişkilidir. Hayvanların beslenmesi ile ilgili genel sorunlara bakıldığında; öncelikle kaliteli kaba yem açığı sorunu öne çıkmaktadır. Çayır ve mera alanlarının miktar ve kalitesindeki yetersizlik, yem bitkileri tarımının yaygınlaşmaması, kurutma ve depolamadaki yanlışlıklar, kaba yem açığının başlıca nedenleri olarak gösterilebilir.

Yem, hayvanlara belirli sınırlar içinde kalan miktarlarda yedirildiğinde herhangi bir zararlı etkisi olmayan, hayvanların yaşamlarını sürdürmelerini ve verim vermelerini sağlayan, organik ve inorganik besin maddeleri olarak tanımlanmaktadır. Hayvanın türüne, yaşına ve verim yönüne göre ayrı rasyonlar gerektiğinden her rasyonun hazırlanış amacına uygun yemler kullanılmalıdır (Ak, 2013b). Yemler besin madde içerikleri göz önünde bulundurularak aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilirler:

• **Kaba Yemler:** Ham sellüloz içeriği %18'den yüksek yemlerdir.

o *Sulu Kaba Yemler*

o *Kuru Kaba Yemler*

• **Yoğun Yemler**

o *Enerji Yemleri:* %20'den az protein, %18'den az ham sellüloz içerirler.

o *Protein Ek Yemleri:* %20'den yüksek ham protein içerirler.

• **Yem Katkı Maddeleri:** Hayvanların yemlerle tükettikleri besin maddelerinden en yüksek düzeyde faydalanmalarını sağlayan maddelerdir.

Kaba yemler; taze, kurutulmuş ya da silaj formunda hayvan yemi olarak kullanılan ham sellüloz içeriği yüksek buna karşılık protein ve enerji düzeyleri düşük bitkisel kökenli yemler olup; ot yiyen hayvanların rasyonlarının ana kısmını oluştururlar. Kaba yemler ot yiyen hayvanlar için yalnızca besin maddeleri gereksinimlerini karşılamaz, aynı zamanda sindirim sistemi hareketlerini de düzenlerler. Kaba yemlerin sellüloz, protein, mineral maddeler ve vitamin içerikleri oldukça büyük farklılıklar gösterir. Baklagil kaba yemleri %20 düzeyine kadar ham protein içerebildiği halde, bu oran samanlarda %3-4'e kadar düşmektedir. Yüksek düzeyde yoğun yemle beslenen hayvanların rasyonlarında zorunlu olarak kaba yemlerin yer almaları gerekir.

Hayvan beslemede kaliteli kaba yemler, ucuz bir kaynak olması, geviş getiren hayvanlar için gerekli enerji, protein ve selüloz içermesi, mineral ve vitaminlerce zengin olması, hayvanların performansını iyileştirmesi, beslemeye bağlı pek çok metabolik hastalığın önlenmesi ve yüksek kalitede hayvansal ürün sağlanması bakımından önemlidir (Alçıçek ve ark., 2010). Bir işletmenin ekonomik üretimde bulunabilmesi için kaba yemlerle yaşama payı + en az 10 kg süt alınabilmelidir. Yoğun yem uygulaması ancak bu düzeyin üzerinde verilmeye başlanır. Gelişmiş ülkelerde çok iyi kaliteli kaba yemlerle yoğun yem verilmeden 30 kg'a kadar süt alınabilmektedir (Tuncer, 2012). Ülkemizde kaliteli kaba yem, çayır ve meralar ve yem bitkileri tarımı olmak üzere iki önemli kaynaktan üretilmektedir.

2. TÜRKİYE'DE ÇAYIR VE MERA ALANLARI

Türkiye'de 1928'de çayır mera alanı, işlenen toplam arazi miktarının 7 katıydı. O tarihte 46 milyon hektar olan çayır mera varlığımız günümüzde Tablo 1'de görüldüğü gibi 15 milyon hektarın altına düşmüş; yitirilen çayır mera oranında ekolojik denge bozulmuştur.

Tablo.1. Türkiye’de Arazi Kullanımı ve Değişimi (Milyon ha)

Yıllar	Tarım Alanları	Çayır- Mera Alanları	Orman Alanları	Diğer Alanlar	Toplam
1949	15,3	38,6	10,4	13,4	77,7
1960	25,3	28,7	10,6	13,1	77,7
1970	27,3	21,5	18,3	10,8	77,9
1980	28,2	21,2	20,2	8,3	77,9
1990	27,9	14,2	20,2	15,7	77,9
2000	26,4	12,4	20,7	18,5	77,9
2010	24,4	14,6	21,5	17,4	77,9
2012	23,8	14,6	21,5	18,0	77,9

Kaynak: Aksoy ve Özsoy (2013)

Meralar uzun yıllar boyunca hayvancılık için ucuz, olabildiğince sömürülebilir ve sürdürülebilir bir yem kaynağı olarak düşünölmüş; geniş çayır-meralara sahip olduğu varsayılan Türkiye bir hayvancılık cenneti olarak nitelendirilmiştir. Bu hatalı değerlendirme, bulunulan coğrafyanın iklimsel koşullarına bağlı olarak kırılğan bir yapıda olan meraların niteliklerinde bozulmaya yol açmış, hayvancılık için son derece önemli olan kaba yemlerin yeterli ölçüde teminini güçleştirmiştir. (Ertuğrul ve ark., 2010)

Ölkemiz meralarında başlangıçta hayvan sayısı görece olarak az olduğundan aşırı otlatma sorun değildi. 1950’lerden sonra tarımda mekanizasyonun artmasıyla meralar yoğun bir şekilde sürölerek bitkisel üretim alanına dönüştürölmüş; bunun sonucunda 1950-1975 döneminde mera alanları %40 oranında düşmüştür. Buna karşılık aynı dönemde hayvan sayısı yaklaşık %70 artmıştır. Başka bir deyişle daha az alanda daha çok sayıda hayvan otlatılmıştır. Meralar o dönemden sonra aşırı ve kontrolsüz otlatma ve kuraklık nedeniyle daha fazla tahrip olmuştur.

Mera alanlarının azalması; bu alanların bitkisel üretime açılması yanında, erken ve aşırı, bir başka deyişle denetimsiz ve bilinçsiz otlatmanın bir sonucudur. Mera olarak nitelenen alanların bölgelere göre ancak %15-%50’sinde bitki örtüsünün yeterli olduğu tahmin edilmektedir. Bu durumda Türkiye’nin mera alanlarını değerlendirme açısından küçükbaş hayvancılıktan başka seçeneği kalmamaktadır. Zaten Türkiye’nin 14,6 milyon hektarlık daimi çayır ve meralarının büyük bölümü yalnızca küçükbaş hayvanlarca değerlendirilebilir niteliktedir (Ertuğrul ve ark., 2010).

2.1.Çayır ve Mera Alanlarının Bölgeler İtibariyle Dağılımı

Türkiye’de doğal çayır-meralar 13,2 milyon hektarı mera ve 1,4 milyon hektarı da çayır olmak üzere 14,6 milyon hektardır. Çayır-mera alanlarının coğrafi bölgelere göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo.2. Türkiye’de Bölgelere Göre Çayır Ve Mera Alanlarının Dağılımı

Bölgeler	Toplam Alan	Mera	Çayır	Çayır-mera	
				Alan	Oran
Doğu Anadolu	16.355	4.861	831	5.692	34,8
İç Anadolu	19.802	4.704	198	4.902	24,8
Karadeniz	11.642	1.269	248	1.517	13,0
Güneydoğu	6.175	749	40	789	12,7
Marmara	7.276	519	51	570	7,8
Akdeniz	9.034	631	45	676	7,5
Ege	7.496	435	36	471	6,8
TOPLAM	77.780	13.168	1.449	14.617	18,8

Not: Alan 1000 hektar, oran % olarak verilmiştir.

Kaynak: Gökkuş (2013)

Tablo.2’de göröldüğü gibi, çayır ve mera alanlarında Doğu Anadolu Bölgesi en büyük paya sahiptir. Söz konusu alanlar bölgenin %35,8’ini kaplamakta olup; aynı oranlar İç Anadolu bölgesi için %24,8, Karadeniz bölgesi için %13’dür.

Türkiye’deki çayır-mera alanlarının %38,9’u Doğu Anadolu, %33,5’i İç Anadolu ve %10,4’ü Karadeniz Bölgelerinde yer almakta olup; bu üç bölgenin payı %83’e ulaşmaktadır.

2.2.Çayır ve Mera Alanlarının Kuru Ot Verimleri

Meraların tarım alanlarına dönüştürülmesi ve hayvan sayısındaki artış, daha küçük alanda daha fazla hayvan stoklanmasına yol açmıştır. Aşırı otlatma ve otlatma süresinin uzaması, meralardaki yüksek kaliteli bitki türlerinin sayısında azalmalara yol açmış; sonuçta ortak mera alanlarının otlatma kapasitesi dramatik bir şekilde azalmıştır.

Uzun yıllardır süren erken, aşırı otlatma ve gerekli bakım işlemlerinin uygulanmaması sonucunda meraların vejetasyonu %92 oranında yok edilmiş, yıllık kuru ot verimleri 45-100 kg/da'a kadar düşmüştür. Orta ve Güneydoğu Anadolu meraları uygun olmayan iklim ve toprak koşulları nedeniyle ülkemizin en düşük verimli ve kalitesiz yem alanları olarak nitelenmektedir (Kendir, 1999).

Ülke geneli düşünüldüğünde yıllık yağış miktarının düşük ve genelde kurak bir iklime sahip olmamız nedeniyle meralarımız orta ve düşük kalitede, verimleri düşük olup, daha çok koyun merası özelliği taşımaktadır. İyimser bir yaklaşımla meralarımızdan dekara ortalama 80 kg kuru ot üretimi gerçekleştiği varsayılırsa, ülkemizde 14,6 milyon hektar çayır mera alanından 11,7 milyon ton kuru ot üretme kapasitesine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır (Ak, 2013b).

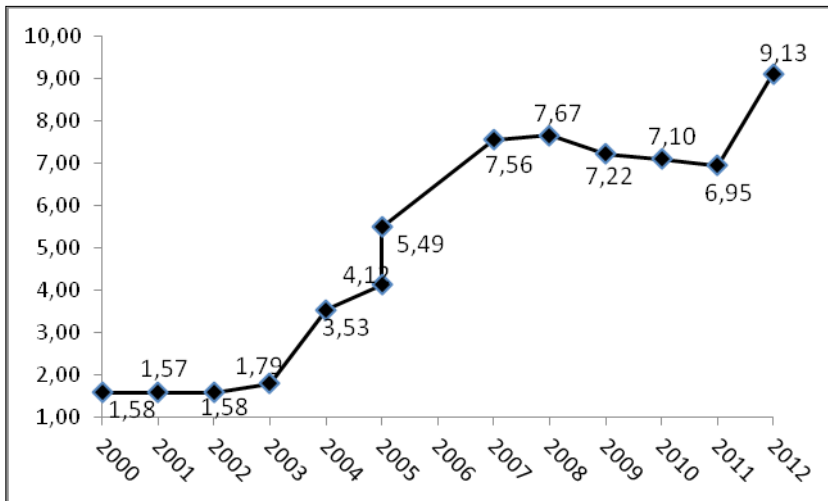
Ülkemizde bölgelerin bitki örtüleri ve arazi yapıları değişik özelliklere sahiptir. Otsu meralar Doğu ve İç Anadolu Bölgelerinde yaygın iken, çalılı meralar Akdeniz, Ege ve Marmara Bölgelerinde yaygındır. Doğu Anadolu platosunun görece olarak hafif dalgalı kesimleri sığır, engebeli yerleri ise koyun yetiştiriciliği için uygundur (Gökkuş ve Koç, 2010). İç Anadolu Bölgesi koyunculuk açısından iyi bir potansiyele sahiptir. Ayrıca Akdeniz kuşağının keçi başta olmak üzere küçükbaş otlatmada önemli yeri vardır (Gökkuş, 2013).

Türkiye'de orman ve fundalık olarak değerlendirilen yaklaşık 8,5 milyon hektar çalılı alan bulunmaktadır (Anonim, 1978). Yürütülen araştırmalardan yapılan tahminlere göre, çalılı alanlarda hayvanların faydalanabileceği ot miktarı 120 kg/da olarak kabul edilebilir (Gökkuş ve ark., 2011). Bu veri kullanılarak yapılan hesaplama sonucunda, bu alanlarda üretilen ve özellikle keçilerin yararlanabileceği toplam yem miktarının 10,2 milyon ton olduğu tahmin edilebilir.

3.TÜRKİYE'DE YEM BİTKİLERİ ÜRETİMİ

Kaliteli kaba yemin diğer bir kaynağı tarla tarımı içerisinde yem bitkileri üretimine yer verilmesidir. Hayvancılığı gelişmiş AB ülkelerinde toplam tarla arazisinin Almanya'da %36'sında, Hollanda'da %31'inde, İtalya'da %30'unda, Fransa ve İngiltere'de %25'inde yem bitkileri yetiştirildiği halde (Açıkgöz ve ark., 2005), ülkemizde toplam işlenen tarım arazisinin yalnızca %9'unda yem bitkileri üretimi yapılmaktadır.

Yem bitkileri ekim alanlarının, toplam tarla alanlarına oranı, 2003-2007 döneminde 5 kat artmıştır. 2008-2011 yıllarında ise negatif yönde yatay bir gelişme devresi göstermiş; 2012 yılında ise söz konusu oran %9,1 çıkmıştır (Çelik ve Demirbağ, 2013). Yıllar itibariyle yem bitkileri ekiliş alanlarının, ekili tarla alanları ve nadas alanları toplamına oranı Grafik.1'de daha net görülmektedir.

Grafik 1- Yem Bitkileri Ekiliş Alanlarının Yıllara Göre Değişimi (%)

Ülkemizde yıllara göre yem bitkileri ekim alanları ile kaba yem üretim miktarları Tablo 3'de verilmiştir. Tablodan da görüleceği gibi son 10 yıllık dönemde kaba yem üretimi 5 kattan fazla artmıştır.

Tablo.3. Türkiye'de Yıllara Göre Yem Bitkileri Ekiliş Ve Üretimi

Yıllar	Ekim Alanı (Bin ha)	Kaba Yem Üretimi (Bin ton)
2003	401	6.117
2004	809	12.825
2005	942	14.715
2006	1.216	18.181
2007	1.601	19.704
2008	1.589	21.328
2009	1.484	20.698
2010*	1.461	30.074
2011	1.370	31.805
2012**	1.803	34.417

(* Kaba yem üretimi 2010 yılına kadar kuru ot ve yeşil ot değerleri toplamıdır. 2010 yılında yalnız yeşil ot üretim miktarları verilmiştir.

(**) 2012 yılında hayvan yemi için hububat yeşil otları ve yem şalgamı «saman ve ot» başlığı altında ele alınmıştır.

Kaynak: Çelik ve Demirbağ (2013)

Türkiye'de 2012 yılı itibariyle türlere göre yem bitkileri ekim alanı ve üretimi Tablo 4'te görülmektedir. Söz konusu yılda toplam 18,7 milyon ton yeşil ot ve 15 milyon ton silajlık mısır üretimi gerçekleştirilmiştir.

Tablo.4. Türkiye'de Türllere Göre Yem Bitkileri Üretimi (2012)

Ürün Adı	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim (Ton)
Yonca (Yeşil Ot)	674.183	11.536.328
Fiğ (Yeşil Ot)	569.425	4.245.417
Korunga (Yeşil Ot)	196.335	1.459.570
Yulaf (Yeşil Ot)	82.551	934.157
Buğday (Yeşil Ot)	22.388	184.730
Mürdümük (Yeşil Ot)	27.862	169.419
Diğerleri (Yeşil Ot)	19.045	170.759
YEŞİL OT TOPLAMI		18.700.380
Mısır (Silajlık)	337.159	14.956.457
Mısır (Hasıl)	16.929	302.014
Yem Şalgamı	7.537	332.042
Hayvan Pancarı	3.040	125.610
GENEL TOPLAM	1.956.455	

Kaynak: TÜİK (2014a)

4.TÜRKİYE'DE SAP-SAMAN ÜRETİMİ

Ülkemizde kaliteli kaba yem üretim kaynakları olan çayır mera ve yem bitkileri alanları dışında, yem değeri düşük başka kaba yem kaynakları da bulunmaktadır (Tablo 5).

Tablo.5.Hububat Üretim Alanları Ve Üretilen Sap-Saman Miktarı

Yıllar	Hububat Üretim Alanları (Bin ha)						Sap-Saman Üretimi (bin ton)
	Buğday	Arpa	Çavdar	Yulaf	Triticale	Toplam (Bin ha)	
1990	9.450	3.350	158	137	-	13.095	39.285
1995	9.400	3.525	146	148	-	13.219	39.657
2000	9.400	3.629	147	154	-	13.330	39.989
2005	9.250	3.650	130	133	32	13.195	39.585
2010	8.103	3.040	141	88	27	11.400	34.199
2011	8.096	2.869	128	86	30	11.208	33.624
2012	7.530	2.749	143	89	32	10.543	31.630

Not: Hektara sap-saman üretimi 3 ton olarak kabul edilmiştir.

Kaynak: TÜİK (2014a)

Söz konusu yem değeri düşük kaba yem kaynaklarının ortak temel özellikleri ham selüloz, lignin ve hemisellüloz oranları yüksek, enerji içerikleri, ham protein ve sindirilebilir organik madde düzeylerinin düşük oluşudur. Yem değeri düşük olan bu maddeler aynı zamanda zor sindirildiğinden sindirim sisteminde uzun süre kalmakta ve hayvanlara tokluk hissi vermektedir. Ülkemizde ucuz olan bu kaba yem kaynakları, hayvan beslemede gereğinden fazla kullanılmakta ve rasyonların temel bileşeni olarak algılanmaktadır. Ülkemiz hayvancılığının ihtiyacı olan kaliteli kaba yem açığının kapatılması durumunda, yem değeri düşük ve selülozca zengin sap, saman ve kavuz gibi kaba yemlerin hayvan beslemede kullanım düzeyi azalacak ve birim hayvandan elde edilen verimlerde iyileşmeler gözlenecektir.

5.TÜRKİYE'DE HAYVAN VARLIĞI VE KABA YEM GEREKSİNİMİ

Ülkemizde büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı dikkate alınarak hesaplanan Büyük Baş Hayvan Birimi (BBHB) sayıları Tablo 6'da bir araya getirilmiştir.

Tablo.6.Türkiye 2012 Yılı Büyükbaş Hayvan Birimi (BBHB)

Hayvan Türü	Hayvan Sayısı	Hayvan Birimi	Büyükbaş Hayvan Birimi
Sığır, Kültür	5.679.484	1,00	5.679.484
Melez	5.776.028	0,75	4.332.021
Yerli	2.459.400	0,50	1.229.700
Toplam Sığır	13.914.912		11.241.205
Manda	107.435	0,90	96.692
Toplam Büyükbaş	14.022.347		11.337.897
Toplam koyun	27.425.233	0,10	2.742.523
Toplam Keçi	8.357.286	0,08	668.583
Toplam Küçükbaş	35.782.519		3.411.106
GENEL TOPLAM	49.804.866		14.749.003

Kaynak: Alçıçek ve ark. (2010), TÜİK (2014b)

500 kg canlı ağırlığındaki bir sığır (1 BBHB) için yaşama payı ham protein (HP) gereksinimi 370 g, Metabolik Enerji (ME) gereksinimi 14.000 kcal'dir. Buna göre 1 BBHB'nin yaşama payı besin madde gereksinimini karşılamak için yaklaşık 4 kg/gün kaliteli kuru ot ve 10 kg/gün kaliteli silaj (mısır) gerekmektedir (Alçıçek ve ark., 2010). Bundan hareketle üretilen kaba yem kaynakları ile bu kaynakların hayvanların gereksinimlerini karşılama düzeyi Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo.7.Kaba Yem Kaynaklarının Hayvanların Gereksinimlerini Karşılama Düzeyi Ve Kaba Yem Açığı

Kaliteli Kaba Yem Kaynakları		2012 Yılı Üretim (Milyon ton)
Çayır Mera		12,0 (Tablo 2)
Yem bitkileri	Kuru ot	-
	Yeşil	19,0 (Tablo 4)
	Silaj	15,0 (Tablo 4)
	Toplam	46,0
Hayvan varlığı		Büyük baş hayvan birimi (BBHB), milyon
	Büyükbaş	11,3 (Tablo 6)
	Küçükbaş	3,4 (Tablo 6)
	Toplam	14,7
Gereksinim duyulan kaliteli kaba yem		Yaşama payı gereksinimi için, milyon ton
	Kuru ot	21,5
	Silaj+Yeşil	53,8
	Toplam	75,3
Kaliteli kaba yem açığı (Yaşama payı)		30,0

Kaynak: Tablo 2, Tablo 4 ve Tablo 6

Görüldüğü gibi Türkiye'de hayvan varlığının yaşama payı gereksinimlerini karşılamak için 75,3 milyon ton kaba yeme ihtiyaç bulunmaktadır. Bu durumda toplam kaba yem açığımız 30 milyon tondur. Oluşan kaba yem açığı sap, saman, kavuz gibi yem değeri düşük kaba yemlerle karşılanmaya çalışılmaktadır.

6. KABA YEM AÇIĞININ KAPATILABİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

- Hayvan besleme, kaba yem kalitesi ve önemi, yem bitkileri üretim ve muhafaza teknikleri konularına önem verilmelidir.
- Çalılı alanlar mera sınıfına dâhil edilerek temel kullanım amacı otlatma olmalı ve bu alanlar ıslah edilmelidir.
- Çayır ve meraların zamansız, aşırı ve düzensiz otlatılması ve kullanılması engellenmeli, mera alanlarının ıslahı üzerinde ciddiyetle durulmalıdır.
- Meraların tespit, tahdit ve tahsis çalışmaları tamamlanarak bir an önce münavebeli otlatmaya geçilmelidir.
- Sürdürülebilir verimlilik açısından ekim nöbeti içerisinde yem bitkilerine yer verilmelidir.
- Hasattan arta anız atıkları hayvan yemi olarak değerlendirilmelidir.
- Yem bitkisi üretiminde sertifikalı tohum için verilen teşviklere devam edilmelidir
- Yem bitkileri üretiminin artırılması için hububat ve endüstri bitkileri ile rekabet güçleri artırılmalıdır.
- Yeşil kaba yemlerin destekleme kapsamına alınması (tritikale, çavdar, arpa gibi ürünlerin silaj desteğine alınması) gereklidir.
- Yem bitkileri ekiliş alanlarını artırmak için ekiliş alanlarına göre desteklerin kademeli olarak artırılması gereklidir.
- Silajlık yem bitkisi yetiştirme ve silaj yapımı konusundaki teşvikler artırılmalıdır.
- Balya silajı yapımı gibi yeni kaba yem muhafaza yöntemleri yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, E., Hatipoğlu, R., Altınok, S., Sancak, C., Tan, A., Uraz, D., (2005). Yem Bitkileri Üretimi ve Sorunları, **Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Tarım Kongresi**, 3-7 Ocak 2005. s. 503-518, Ankara
- Ak, İ. (Editör), (2013a). **Hayvan Besleme**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2244, Eskişehir.
- Ak, İ., (2013b). Türkiye'de Kaba Yem Sorunu ve Çözüm Öneriler, **VII. Ulusal Hayvan Besleme Kongresi**, 26-27 Eylül 2013, s. 1-12, Ankara.
- Aksoy E., G. Özsoy, (2013). Tarım Arazilerinde Amaç Dışı Kullanım Ve Sürdürülebilir Arazi Yönetim Sorunları, **Türkiye'de Tarımın Ekonomi-Politikleri** içinde, NotaBene Yayınları, İstanbul, s.263-298.
- Alçıçek, A., Kılıç, A., Ayhan, V., Özdoğan, M., (2010). Türkiye'de Kaba Yem Üretimi ve Sorunları. **Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi**. 11-15 Ocak 2010, Cilt:2, s. 1071-1080, Ankara.
- Alçıçek, A., (2010). Türkiye'de Kaba Yem Üretimi ve Yeterlilik Durumu. **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, Sayı: 101, s. 36-40, Ankara.
- Anonim, (1978). **Türkiye Arazi Varlığı**. Topraksu Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Çelik, A., N.Ş. Demirbağ, (2013). **Türkiye'de Tarımsal Desteklemelerin Yem Bitkileri Ekiliş ve Üretim Üzerine Etkisi**, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü, Yayın No: 215, Ankara.
- Gökkuş, A., Koç, A., (2010). Doğu Anadolu Çayır ve Meralarının Organik Hayvancılık Açısından Önemi. **Türkiye I. Organik Hayvancılık Kongresi**, 1-4 Temmuz 2010, Kelkit, s. 116-122.
- Gökkuş, A., F. Alatürk, A. Özaslan-Parlak, (2011). Çanakkale'de otlatma alanlarının hayvancılıktaki önemi. **Çanakkale Tarım Sempozyumu**, 10-11 Ocak 2011, Çanakkale, s. 71-79.
- Gökkuş, A., (2013). Ekolojik Hayvancılıkta Çayır ve Meraların Önemi, **Türkiye II. Organik Hayvancılık Kongresi**, 24-26 Ekim 2013, Bursa, s. 87-93.
- Kendir, H., (1999). Ayaş (Ankara)'ta Doğal Bir Meranın Bitki Örtüsü Yem Verimi ve Mera Durumu, **Tarım Bilimleri Dergisi**, 5 (1) 104-110.
- Kılıç, A. (2000). Kaba Yem Üretimi ve Sorunları. **Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi. 1. Cilt**, s. 845-858, Ankara.
- Tuncer, Ş.D., (2012). Kaba Yemlerin Hayvan Beslemede Önemi, **Hayvancılık Akademisi**, <http://hayvancilikakademisi.com>
- TÜİK, (2014a) **Bitkisel Üretim İstatistikleri**, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001
- TÜİK, (2014b) **Hayvansal Üretim İstatistikleri**, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1002

KONYA İLİNDE MERA DURUMU VE KABA YEM AÇIĞININ KAPATILMASI İÇİN BAZI ÖNERİLER

Prof. Dr. Mevlüt MÜLAYİM¹

1. GİRİŞ: KONYA İLİ TARIMI

İlin arazi varlığı 4.081.352 hektar olup, arazi kullanım şekli aşağıdaki gibidir. Görüldüğü gibi 761.460,7 hektar mera alanı bulunan Konya'da meralar durum itibarıyla ilçelere ve konumlarına göre değişiklik göstermektedir.

Konya İli Arazi Kullanım Şekli	Konya-Alan (da)	Konya (%)
1- İŞLENEN ARAZİ		
Tarla arazisi	11.692.425	28,7
Nadas	6.768.596	16,6
Sebze	196.606	0,5
Meyve	287.577	0,7
Bağ	99.182	0,2
TOPLAM	19.044.386	46,7
2- ÇAYIR MER'A	7.614.607	18,7
3- ORMAN	5.401.890	13,2
4- ÜRÜN GETİRMEYEN ALAN	8.752.637	21,4
GENEL TOPLAM	40.813.520	100

2. KONYA İLİ İÇİN MERANIN ÖNEMİ

Çoğunluğu zayıf veya orta durumda olan meralarda gerekli bakım ve mera amenejman kuralları uygulanmamaktadır. Konya'da meralara istenilen önem verilmemekte, bitmeyecek bir kaynak gibi görülmekte ve bu nedenle de her geçen gün mera durumu kötüye doğru gitmektedir. Bir taraftan mevzuatlarda yapılan değişikliklerle mera alanı kaybı, diğer taraftan çiftçilerimizin meraya gerekli ilgiyi göstermemesi meraları ot üreten alanlar olma özelliğinden çıkarıp boş alanlar haline gelmesini sağlamaktadır. Halbuki bu önemli kaynağımız; sadece ot üreten alanlar değil, gen kaynağı olması, toprağın oluşumu ve iyileştirilmesi, su tutma, su ve rüzgar erozyonunu önleme, yaban hayatı, avcılık ve çeşitli spor dalları, ekonomik faydaları gibi faydaları vardır.

3. KABA YEM AÇIĞININ KAPATILMASINA YÖNELİK ÇÖZÜM YAKLAŞIMLARI

Çayır ve meralardan ve yem bitkileri yetiştirilen alanlardan istenilen kaba yem sağlanamamakta olup kaba yem açığının kapatılması için aşağıdaki tedbirler Konya'da ve bazıları da ülke genelinde alınmalıdır;

- Mera ıslah projeleri yapılan mera alanlarında gerekli bakım işleri yapılmaya devam edilerek ıslah sonrası iyileşen durum sürdürülmelidir.
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüklerince yeni mera ıslah ve Amenajman projeleri yapılmalı ve uygulanmalıdır.
- Meralar "otlatma amenajmanı kurallarına uygun kullanılmalı.
- Meralardan faydalanan sürü yöneticilerinin (çobanların) eğitilmesi, belgelendirilmesi ve bakanlıkça belgeli çobanların özel desteklerle desteklenmesi,
- "İl Mera Komisyonu" tarafından her yıl hazırlanan "otlatma takvimine "mutlaka uyulmasının sağlanması, İl yöneticilerinin gerekli hassasiyeti göstermesi.
- Tarla kültürü içerisinde diğer ürünlerden kalan arazinin boş kaldığı dönemlerde özellikle sulanan alanlarda ara ürün ve ikinci ürün yem bitkileri yetiştirilmesi yaygınlaştırılmalı.
- Konya ovasına dış su kaynaklarından (Kızılırmak, Seyhan, Karasu, Yeşilirmak ve Çoruh akarsularından) acil su getirilerek sulanan alanların artırılması ve özellikle mevcut sulanabilen alanlarda mutlaka yem bitkileri ekilmelidir.

¹Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü

— Münavebede; yem bitkileri ekimine (bu günkü oranı %3-5) daha fazla yer verilerek yem bitkisi ekiliş oranı %15-20'lere çıkarılmalı.

- Ara veya ikinci ürün olarak yem bitkisi ekimi yaygınlaştırılmalı, yazlık ekimlerde Fiğ veya Yem bezelyesi+ tahıl karışımı ve Kışlık(güzlük) ekimlerde Macar Fiği+tahıl karışımı gibi bitkilerin ekimleri artırılarak kaba yem açığı kapatılmalıdır.
- Silajlık ekilen bitki tür ve çeşitliliği artırılmalıdır(silajlık sorgum sudan otu, ayçiçeği ekimi gibi).
- Hayvancılık işletmeleri kendi yemini karşılama çabası içinde olmalıdırlar. Tarla tarımı yaptıkları alanlarda ekim nöbeti içerisinde yem bitkileri yetiştirmeli ve işletmelerde mutlaka suni mera kurmalıdırlar.
- Hayvancılığın teşvik edildiği işletmelerde yem açığının giderilmesi için yem bitkileri özellikle desteklenmeli ve bu tür işletmelerde daha fazla yem bitkisi ekimi yapılmalı.
- Yem bitkilerinin kullanımında yeni teknolojilere uygun ot değerlendirmeleri takip edilmeli ve yaygınlaştırılmalı,
- Yem bitkileri yetiştiriciliğinde verim ve kaliteye önem verilmeli, bu hususlarda eğitim yaygınlaştırılmalı.
- Mera alanlarında otlatmayı kolaylaştırıcı tesis ve yapılarının yapılması, amenajmanın kolaylaştırılması için toprak su muhafazası yapılarının yapılması mera ıslah projelerinde mutlaka yer verilmeli ve bazı tesis ve yapılar özel teşvikler içine dahil edilmeli.
- Meralardan hayvan çekilebilmesi için hazırlanacak takvime göre meraya hayvan çıkarılmayan yerleşim yerlerine ıslah süresince yem bitkileri tohumluklarının tamamı karşılıksız verilmeli.
- Mera alanlarının bilinçli kullanımını sağlayabilmek için hayvancılıkla uğraşan işletmelere bakım ıslah ve geçici kullanım hakları yörelere göre belirlenecek büyüklükler dikkate alınarak kiralama yoluna gidilmeli.
- Mera kiralama yaygınlaştırılmalı ve mera yönetim birlikleri aktif hale getirilmeli.
- Kullanım özelliği değiştirilen meralardan elde edilen gelirler, mutlaka mera ıslahı çalışmalarında kullanılmalı,
- Yem borsası canlı ve aktif hale getirilmeli.
- Arazi parçalanması çok olan küçük yerleşim yerlerinde toplulaştırmaya gidilmeli ve ortak ekipman kullanımı yaygınlaştırılmalı.
- Yerleşim yerleri civarında oluşan görüntüleri hoş olmayan hayvancılık işletmeleri, organize hayvancılık bölgeleri kurularak kontrollü ve bilinçli bir şekilde hayvancılık işletmelerine dönüştürülmeli.
- Meralar mera olarak kalacak şekilde kullanılmalı.
- Amaç dışı kullanıma müsaade edilmemeli.
- Meranın, tarihin ve kültürün muhafazası için "Taş ocağı", kum ocağı veya maden sahası gibi yerler rastgele verilmemeli, tahsisler gözden geçirilmeli ve tahsis amacı değişikliklerinde geri dönüşüm projeleri ile alanın tekrar meraya dönüştürülmesi sağlanmalı.
- Konya İl sınırları içerisinde bulunan 3 adet TİGEM işletmeleri diğer birçok hususta olduğu gibi mera kullanım ve ıslahında da öncülük etmeli.
- GTHB'nın mera ıslahını istenilen hız ve sürede yapması mümkün olamayacağı düşüncesinden hareketle Konya ve diğer illerde mera kiralaması uygulamaları başlatılmalı.
- Yapay meralarda kullanılacak mera bitki tohumlarının teminindeki güçlüğü ortadan kaldırmak için tekrar "Yem Bitkileri Ulusal Tohum Üretim Projesi" uygulamaya konulmalı, bu üretimde bazı kuruluşlar ve TİGEM'ler görevlendirilmeli.
- Meraların sağlıklı kullanımı için ıslah projesi uygulanan yerleşim yerlerinde daha uzun süreli, proje uygulanmayan yerlerde daha kısa süreyle "HAYVAN BAŞI YEM DESTEĞİ" verilmesi uygulamaya konulmalıdır. Bu uygulama pilot bölge olarak bir ilimizde başlatılıp meradaki otlatma baskısı azaltılmalı, otlatma takvimine uyum sağlanmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

Karaman'da Merada Erken Otlatma (07.03.2008)

Yapay Merada Otlayan Koyun

Yem Şalgamı

Yapay Mera

Yem (Hayvan) Pancarı

Karapınar'da Bir Mera

ÜLKEMİZ KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞININ GELİŞİMİ İÇİN DAMIZLIK KOYUN KEÇİ YETİŞTİRİCİ BİRLİKLERİNİN ÖNEMİ

Doç.Dr. Murat YILMAZ¹

1.GİRİŞ: KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIKTA TEMEL GELİŞMELER

Ülkemizde son 20 yılda keçi varlığı %52, koyun sayısı ise %42 azalmıştır. Koyun yetiştiriciliği 1980 yılından günümüze çok ciddi boyutlarda küçülme sergilemiştir. Seksenli yıllarda koyun sayısı 48,6 milyon baş iken, 2009 yılında 22 milyona kadar düşmüştür. Benzer şekilde 11-12 milyon baş keçi sayımız, aynı yıllarda 5 milyona kadar azalmıştır. Koyun sayısı bugün 29 284 241 baş ve 2013 TÜİK verilerine göre toplam keçi varlığımız 9 225 548 baştır.¹ Ülkemiz koyun ve keçi sayılarındaki hızlı azalış son yıllarda durmuş olup, son 3-4 yıl içerisinde artış eğilimine girmiş olması sevindiricidir. Ancak bu artış yalnızca hayvan sayısının sayısal artışından değil, özellikle birlikler kurulduktan sonra hayvanların numaralanarak kayıt altına alınması sonucu kontrolsüz ve kayıtsız hayvan sayısının azalmasından kaynaklanmaktadır. Koyun-keçi yetiştiricileri yıllarca devlet kendilerinden koyun ve keçi başına vergi alacak korkusu ile mevcut hayvan varlığını doğru bir şekilde bildirmemiştir. Geçmiş yıllarda yetiştiricileri, sağlık güvencesinin yok olacağı özellikle yeşil kartının elinden alınacağı kaygısıyla mevcut hayvanından daha az sayıda hayvanı kayıtlı göstermiş ya da aşılattır. O yıllarda, ülkemiz koyun ve keçi sayısı daha çok aşı kayıtlarına göre belirlenmekteydi. Yetiştirici birliklerinin her ilde kurulması, devlet tarafından hayvan başına desteklemelerin başlaması, birliklere kayıt olma şartı aranarak desteklemelerin birlik üzerinden yapılması sonucunda, kayıt dışı hayvanların da kayıt altına alınması sağlanmıştır.

Avrupa Birliği'nde, küçükbaş hayvancılık örgütlenmeleri bundan yaklaşık olarak 250 yıl önce Büyük Britanya İmparatorluğu'nda, hayvan ıslahının da babası kabul edilen, Robert Bakewell (1725-1795) isimli bir ziraatçı tarafından başlatılmıştır. Koyunculukta örgütlenmenin başlangıcı 18. yüzyıl başlarında Büyük Britanya İmparatorluğu'nda başlamış ve onun hegemonyası altında kurulmuş olan Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika ve Kanada'da aynı örgütlenme modelleriyle gelişmiş hatta bu modeller kıta Avrupa'sı tarafından da benimsenmiştir.²

2.KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞA YÖNELİK KURUMSAL YAPILANMA

Ülkemizde Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birlikleri ilk olarak 2001 yılında kurulmaya başlamıştır. Bugün 80 ilde 80 birlik kurulmuştur. Küçükbaş hayvancılıkta örgütlenmenin gelişmesinde, Gıda Tarım ve hayvancılık Bakanlığı tarafından sağlanan destekleme politikası teşvik edici olmuştur.³ 2006 yılından itibaren koyun ve keçilere küpe takılması ve küpe desteklerinin başlaması ile yetiştiricilerin birliklere üyelikleri ve ilgisi artmıştır. Ancak halen birçok ilde birlik yönetimleri dâhil üye yetiştiricilerin, birliklerin asıl amaç ve faaliyetlerinin tam olarak farkında olmadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu duruma Tarım Bakanlığı'nın yanlış politikalarının da etkisi olduğu üzülerek söylenebilir. Çünkü damızlık koyun ve keçi yetiştiricileri birlikleri, yetiştirici birlikleri şeklinde görev yapmakta ve sadece desteklemelerin üreticilere aktarılmasında bir köprü olarak görülmektedir. Oysa birlik tüzüklerinde amaç ve kapsam madde 2; Birlik üyeleri ile koordinasyonu sağlayarak üstün verimli hayvanlar yetiştirmesi için; gerek yurt içinde yetiştirilen gerek yurt dışından ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, bunların soykütüğü, ön soykütüğü kayıtlarının tutulması, hayvanlarla ilgili sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve sigorta işlemlerinin yapılması, üyelerin eğitimlerinin sağlanması, üyeler arasında yarışmalar düzenlenmesi, ihtiyaçlarının temin ve tedariki ile üretimin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, ürünlerin değerlendirilmesi için gerekli tesislerin kurulması, işletilmesi gibi hususlar ile Bakanlıkça belirlenecek her türlü hayvan ıslahı çalışmalarını yapmak amacıyla hizmet verir." şeklinde tanımlanmıştır.⁴

Merkez birliğin kurulmasından sonra henüz yapılanmalarını tam olarak tamamlamamış, emekleme döneminde olan işin bilincinde olmayan, il birliklerine ilk yıllarda, üye işletmelerin kaydedilmesi, sürülerin numaralanması, kayıt altına alınması ve takibi gibi görevler doğal olarak verilmiştir. Ancak daha dün sahihsiz, örgütsüz kalmış ve özellikle bilgi ve deneyimle donatılmadan koyun keçi yetiştiricilerinden oluşan birlik yönetimlerine, illerinde sürü takip numaralama ve kayıt altına alınma yetkisi verilmesi sonucunda uygulamada doğal olarak ciddi anlamda sorunlar yaşanmasına neden olunmuştur. Daha sonraki yıllarda Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, bu görevleri üstlenmiştir. Bu yıllarda

¹Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü myilmaz@adu.edu.tr

yaşanan deneyimsizliklerden kaynaklanan başarısızlıkların bugün dahi birlikleri yıpratmak ya da gelişmelerini engellenmesi adına kullanılması, ülke hayvancılığı adına üzücüdür. Oysa ülkemiz koyun ve keçiciliğinin her yönü ile gelişimi kesinlikle birliklerin geliştirilip güçlenmesi ve ıslah çalışmalarını üslenip yürütmeleri ile ancak başarılacağı unutulmamalıdır. Yetiştirici Birlikleri daha sonraki yıllarda her geçen gün güçlenip, küçükbaş hayvancılığımızın yükünü sırtlamaları gerektiğinin bilincine vararak, Merkez birliğinin de doğru yapılanması ile birlikte daha hızlı adımlarla kurumsallaşmaya başlamıştır. Çok başarılı çalışmalar yaparak, kurumsallaşmış birliklerimiz mevcuttur. Bu birlikler diğer birlikler için model oluşturacaktır. Kurumsallaşmış, eksiklerini tamamlamış birliklerin bulunduğu pilot iller belirlenmeli, mümkünse her bölgede olacak şekilde belirlenen ve desteklenen pilot illerdeki bu birliklere, hayvanların numaralanması, tanımlanması, kayıt sistemlerinin oluşturulması, illerde ıslah organizasyonları, koç-teke üretim ve test istasyonları ile birlikte yapay tohumlama ünitelerine kadar oluşturularak hizmet vermeleri sağlanmalıdır. Bu amaçlar doğrultusunda gerekli tüm çalışmalar yapılmalı, görülen eksiklikler tamamlanarak diğer illerde birlikler kurumsallaştırılıp, aşama aşama tüm illerde yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, koyun ve keçi kayıt sisteminin tutulması, takip ve güncellenmesi görevini il ve ilçe tarım teşkilatları ile yürütmeye çalışmaktadır. Bakanlığın il ve ilçe teşkilatlarının mevcut yoğun görevleri üstüne eklenen bu görevleri yaparken çok büyük sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir. Bu nedenle birliklerin, hayvan kayıt sistemlerinin oluşturulması, takibi, güncellenmesi ve hatta ıslah modelleri oluşturularak illerde özel sürülerde hayata geçirilmesi gibi çalışmaları, bakanlık sırtından bir an önce alması gerekmektedir. Bu amaçla, öncelikle, birlikler hızlı bir şekilde toparlanmalı, eksikliklerini gidermelidir. Bu görevlerin sağlıklı yürütülebilmesi için birliklerin personel ve teknolojiyi yeterince ve en iyi şekilde kullanmaları gerekir. Birliklerin ekonomik olarak güçlü olması, elde edilen gelirler ise doğrudan kayıt sistemlerinin yenilenmesi ve ülke hayvancılığının geliştirilmesi için kullanılmalıdır. Bu anlamda yapılması gereken, birliklerin devletin desteklemelerinden alınan hizmet giderleri dışında gelir kaynaklarının yaratılmasıdır. Bunun için şirket, iktisadî işletme veya kooperatifler kurularak bunlar aracılığı ile illerde tüm koyun, keçi ve damızlık hayvan alım-satımları, bunlardan elde edilecek ürünlerin pazarlanması sağlanmalı, buralardan alınacak katkı payları il ve ülke bazında damızlık koyun-keçi yetiştiricileri birliklerinin çalışmalarında kullanılmalıdır. Böylece özellikle küçükbaş hayvancılıkta kayıt dışı hayvan ve ürünlerin satılmasının da önüne geçilmiş olacaktır.

3. SONUÇ YERİNE: KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİNDE BİRLİKLERİN ROLÜNÜN ETKİNLİĞİ

Ülkemiz koyun ve keçi yetiştiricilerinin ekonomik bir örgüte sahip olmadıklarından, üretilen tüm ürünler hak ettiği değerden pazarlanamamaktadır. Yetiştiriciler değil, hiçbir emek ve alın teri dökmeden alım satım yapan araçlar kazanmaktadır. Yetiştiricilerin mutlak suretle ekonomik örgütlenmelerini gerçekleştirmeleri, bu örgütlenme altında gerek damızlık satışları gerekse hayvansal ürünleri için bir Standard yakalamaları ve markalaşmaya çalışmaları zorunludur. Yetiştiriciler ürünlerini hak ettiği değerden pazarlayabildikleri sürece daha fazla kazanacak ve daha iyi bir üretim yapılması da kolaylaşacaktır. Ayrıca bu ekonomik örgütlerin satışlarından yapılacak küçük kesintilerin doğrudan Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliklerinin ıslah çalışmalarındaki AR-GE'lerde kullanılması için yasal düzenlemeler yapılarak, birliklerin Ar-Ge çalışmaları teşvik edilebilir. Ülkemizde daha çok hayvan verimlerinin artırılması üzerine odaklanmaktadır. Oysa sürdürülebilirlik ve hatta genetik kaynaklarımızın korunması dahi Pazar koşullarının oluşturulması geliştirilmesi ile ekonomik olarak koyun ve keçi yetiştiriciliğinin karlı hale getirilmesi ile mümkündür.

İl bazında hayvan satışları, kesim ve kurbanlık satışlarında kullanılan hayvan numaraları birkaç gün içerisinde il birliklerine bildirilmesi yasal zorunluluk haline getirilmeli, cezai uygulama yetkisi verilmelidir. Bu konuda birlikler bir noter görevi üstlenerek gerek, hayvanların kayıtlardan düşülmesinde gerekse alım satım ve kesimlerin köylerde dahi kontrolünün yapılmasında etkin rol almalıdır.

Birlikler için uygun yasa ve yönetmelikler çıkartılarak, elde elden gelirlerin iki tip AR-GE çalışmalarında kullanılmaları sağlanmalıdır. Bunlardan birincisi ülke koyun ve keçiciliğinin geliştirilmesi ve hayvanların verim artışlarının sağlanması için ıslah çalışmaları, ikincisi ise gerek yetiştiricilerin gerekse ıslah çalışmalarında kullanılacak, iş yükünü ve zamandan tasarruf sağlayabilecek, makine, teçhizat ve program geliştirmeye yönelik AR-GE çalışmaları olmalıdır. Bu oluşumlar aynı zamanda iç ve dış pazarlamada yeni bir gelir kaynağı ve iş sahası yaratmış olacaktır.

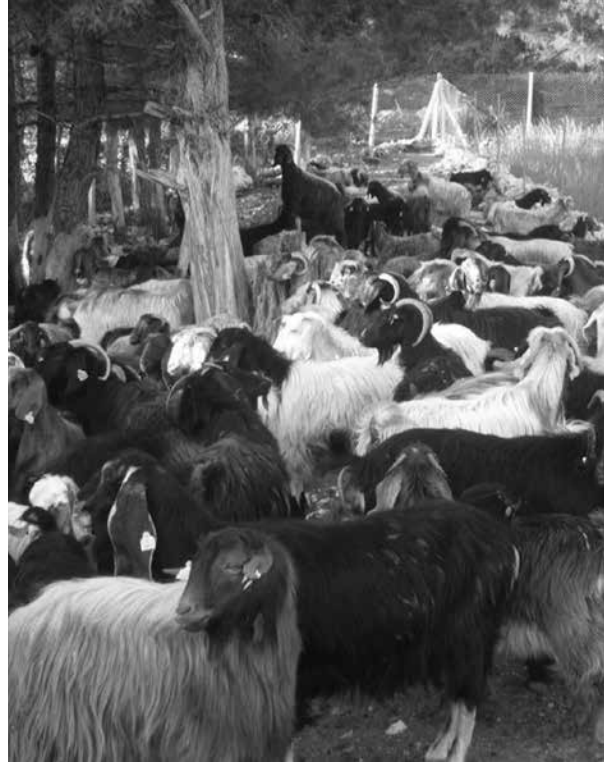
Devlet, birliklerin geliştirilmesi, gelişmiş kayıt sistemlerinin oluşturulması ve bunun sonucunda hayvanların mevcut koşullarda en ekonomik olarak verim artışlarının sağlanması, bilimsel ve teknik çalışmalar yapmaları için öncelikle yetki ve sorumluluğu birliklere vermelidir. Sorumluluk verilen birliğe kayıtlı işletmelerin gerek kayıt sistemlerini geliştirmeleri, gerekse ıslah çalışmaları yürütmeleri için yalnızca teşvik edilmemeli, ciddi yaptırımlar uygulanmalıdır.

Bugün birçok ilimizde, Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birlikleri illerinde yetiştiricilerine ciddi katkılarda bulunmakta koyun ve keçiciliğin gelişmesi adına çaba harcamaktadırlar. Son yıllarda özellikle Balıkesir, İzmir, Çanakkale ve Aydın birlikleri yaptıkları örnek çalışmalarla, model olabilecek birlikler arasında gösterilebilir. Ülkemiz koyun ve keçi yetiştiricilerinin en büyük sorunu olarak görülen damızlık koç ve teke temininde yaşanan sıkıntılar nedeniyle, Özellikle Aydın İli Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliğinin 2013-2014 yılında yerel destekler alarak, Adnan Menderes

Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi ilgili bölümlerden araştırmacıların destekleri ilk defa başlatılan “Aydın İli İçin Koç Teke Deposu Oluşturma Suni Tohumlama Uygulaması İle Damızlık Koç Teke Gerekisinin Karşılanması” adlı proje hayata geçirilmiştir. Ayrıca ilde ilk defa ek bir destekleme beklemeden gönüllü yetiştiriciler ile pedigrili sürüler oluşturulması amacıyla çalışmalar başlatılmıştır.

Koyun-keçi üretiminin hayvansal üretim değerine yaptığı katkı önemlidir. Özellikle az gelişmiş kırsal alanlarda üreticiye gelir ve istihdam katkısı sağlaması bakımından vazgeçilmez üretim dallarındandır. Ayrıca, yapısı nedeniyle küçükbaş hayvancılık, kırsal kesimin önemli besin ve gelir kaynağı olma niteliğini hala korumaktadır. Ülkemizde koyun ve keçi yetiştiricilerine verilen destekler yetersizdir. Günümüzde zaman zaman kırmızı et ihtiyacının bir bölümü ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Bunun yerine meralardan her mevsim yararlanabilen küçükbaş yetiştiriciliğini teşvik edecek tedbirleri alarak kırmızı et ihtiyacını karşılama yoluna gitmek daha doğru olacaktır. Politika yapıcıları hayvancılık politikalarını yaparken diğer dünya ülkeleriyle rekabet edebileceğimiz küçükbaş yetiştiriciliğini özendirme amacına ağırlık vermelidir. Özellikle genç nüfusun bölgeden göç etmesini önlemek amacıyla küçükbaş sektörünü karlı hale getirmenin yolları aranmalıdır. Avrupa Birliği’nde koyun veya kuzu başına önemli destekler verilmektedir. Bu destekler Türkiye’de de verilmelidir. Mevcut destekler (küpelime, süt, vb) artırılmalı özellikle pedigri kayıtlarının oluşturulması için ana ve babası bilinen kuzu ve oğlaklara yönelik teşvik edici desteklemeler yapılarak yetiştirici teşvik edilmelidir.

Özetle; birliklerin hayvansal üretimdeki yetki ve sorumluluğu artırılmalıdır. Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birlikleri’nin işlevselliği artırılmalı, devletin üstlenmiş olduğu bazı görevler birliklere devredilmelidir. Bunlar içerisinde sürü kayıt sistemlerinin oluşturulması, takibi, bölge ve yörelere uygun ıslah modellerinin geliştirilmesi ve damızlık sağlanması, hayvan kontrolleri ve pazarlanmada denetim mekanizmalarının oluşturulması birliklerin sorumluluğuna verilmelidir. Ayrıca damızlık birlikleri, hayvan dışalımında ilgili kamu kuruluşları ile birlikte yetkilendirilmelidir. Devlet, denetleme ve teşvikler konusunda yoğunlaşmalı ve mali denetimin yanı sıra bölgede birlikler tarafından tutulan kayıtlar ve yürütülen hayvan ıslahı çalışmaları üzerine denetimleri artırmalıdır. Koyun-keçi üretiminin Ülkemiz hayvansal üretim değerine yaptığı katkının çok önemli olduğu bilinmeli de. Türkiye’nin kırmızı et açığını sadece sığırcılıkla kapatması mümkün olmayıp, küçükbaş sektörünün geliştirilmesinden başka seçeneği bulunmamaktadır. Ülkemiz koyun ve keçi yetiştiriciliğinin, tarımsal alanda Avrupa Birliği karşısında rekabet edebilecek en önemli ekonomik güçlerden biri olduğu bilinmektedir. Son yıllarda yapılan devlet politikaları ile yok olmak üzere olan bu sektör diriltilmiş ancak sorun henüz tam olarak çözüme kavuşturulamamıştır. Mevcut sorunların çözülmesi için acil önlemler alınmalıdır. Islah birliklerinin geliştirilmesi ile birlikte, özellikle üretim yapan küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin bu sektöre sahip çıkmaları için teşvik edilmeli, Küçükbaş hayvancılığın sürdürülebilirliği için mutlak suretle ekonomik örgütlenmelerinin oluşturulması, ıslah birlikleri ile birlikte bu ekonomik örgütlerinde geliştirilmeleri sağlanarak, ıslah ve ekonomik örgütlerin bir birilerini desteklemeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. TÜİK. 2012. Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr>
2. Gürsoy, O. 2009. Türkiye ve Avrupa Birliğinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinde Örgütlenme. U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 2, 79-95
3. Yılmaz, M. 2006. Aydın İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği, Hasad Hayvancılık Tarım Dergisi, 22, (259): 16-18.
4. <http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Lists/KutuMenu/Attachments/24/koyun%20ke%C3%A7i%20yeti%C5%9Ftirici%20birli%C4%9Fi%20kurulu%C5%9F%20belgesi.pdf>

HAYVAN HASTALIKLARINDA KORKUTAN BİLANÇO !

Bahar TANRISEVER YALÇIN

1.GİRİŞ: KORKUTAN NEDENSELLİK

Şap başta olmak üzere hayvan hastalıkları giderek artıyor. Hastalıkların özellikle canlı hayvan ve et ithalatının başladığı 2010 yılından itibaren yükselişe geçmesi dikkat çekiyor. Ülke genelinde hayvan hastalıklarının görüldüğü mihrak sayısı 5 bine çıkarken, son 8 yılda sadece şap nedeniyle 14.722 büyükbaş hayvanın kaybedildiği belirtiliyor.

TÜİK verilerine göre Türkiye'de 14.5 milyon büyükbaş ve 38.5 milyon küçükbaş hayvan bulunuyor. Hayvansal ürünler insan beslenmesinde tartışmasız büyük yer tutuyor. Ancak günümüzde önemi giderek daha iyi anlaşılan güvenilir gıdaya erişim açısından hayvan sağlığına dikkat edilmesi gerekiyor.

Hayvanlarda görülen hastalıklar, insan sağlığını olumsuz etkilerken, sektörde de ciddi verim kayıplarına neden oluyor. Her yönüyle stratejik bir sektör olan hayvancılık alanında ihracat, ithalat ve benzeri ile küresel düzeye de taşınan hastalıkların kontrolü için dünyada ve Türkiye'de uzun yıllardır çeşitli projeler yürütülüyor. Ancak son yıllarda Türkiye'de hayvan hastalıklarının önüne geçilemiyor. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın verilerine göre 2009 yılında 1.923 olan hayvan hastalıkları mihrak sayısı 2010'da 2 bin 849'a çıktı. 2011'de mihrak sayısı 3 bin 401'e, 2012'de 4 bin 255'e, 2013 yılında ise 5 bine yükseldi.

2. NİCELİKSEL SAPTAMALAR VE ETKİLERİ

2005-2013 döneminde görülen bazı hastalık ve yapılan aşılamalara ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo. 1. 2005-2013 Yılları Arası Aşılama, Mihrak ve Sağlık Taraması Durumu

	MİHRAK	AŞILAMA	MİHRAK	AŞILAMA	MİHRAK	AŞILAMA	MİHRAK	AŞILAMA
Şarbon b.b						801.699		803.256
Şarbon k.b	145	963.446	105	805.343	128		108	
Şap b.b.		14.456.164		15.085.767		15.624.235		21.220.109
Şap k.b.	446	7.188.568	1.557	7.499.746	809	8.370.743	253	11.632.319
S. Brucela	170	319.708	251	253.594	568	239.889	770	303.860
K.k. Brusella	304	2.869.938	221	2.509.704	152	2.322.185	120	1.170.680
K.k. Çiçek	341	5.035.939	221	3.698.788	146	3.615.855	37	2.254.396
Tavuk vebası	8		193		17		7	0
Newcastle	2	168.482.149	11	160.472.445	62	226.604.384	46	499.100
Kuduz	261	378.578	211	382.392	275	454.669	234	427.000
K.k vebası	171	2.132.129	94	1.630.245	97	1.403.306	35	1.204.081
S. Tarama		360.858.815		455.794.093		596.297.844		777.788.000
(*)S. Tüberkülozu	168	9.815	14.037	315	315	20.810	481	18.578
TOPLAM	2016		16901		2569		2091	

Hastalık	2009		2010		2011		2012		2013	
	MİHRAK	AŞILAMA	MİHRAK	AŞILAMA	MİHRAK	AŞILAMA	MİHRAK	AŞILAMA	MİHRAK	AŞILAMA
Şarbon b.b		681.026		336.607		363.104	140	358.000	125	380.000
Şarbon k.b	88		100	208.724	99	223.871		290.000		320.000
Şap b.b.		17.607.418		18.523.162		19.668.526		12.620.000		14.450.000
Şap k.b.	214	10.928.619	1695	15.664.526	1.729	7.309.130	1046	2.240.000	1195	2.120.000
S. Brucela	865	618.460	412	766.026	486	898.423	1670	29.000.000	1215	4.100.000
K.k. Brusella	131	1.121.034	199	1.829.812	212	4.557.847	210	11.300.000	455	8.500.000
K.k. Çiçek	35	1.417.722	13	1.164.335	34	1.065.821		1.750.000		2.200.000
Tavuk vebası	0	0	0	0	0	0	-	-	-	-
Newcastle	76	204.276.188	42	205.255.226	45	167.701.118		253.000.000		220.000.000
Kuduz	234	544.000	141	560.441	230	530.000	25	840.000	391	920.000
K.k vebası	26	1.039.188	67	22.650.000	218	11.396.866	62	12.600.000	22	11.000.000
S. Tarama		507.392.072		889.193.874		772.488.226				
(*)S. Tüberkülozu	254	19.363	180	70.056	348	77.497	1102		1601	
TOPLAM	1923		2849		3401		4255		5004	

(*) S. Tüberkülozunda aşılama sütunu uygulanan test sayısını ifade etmektedir.

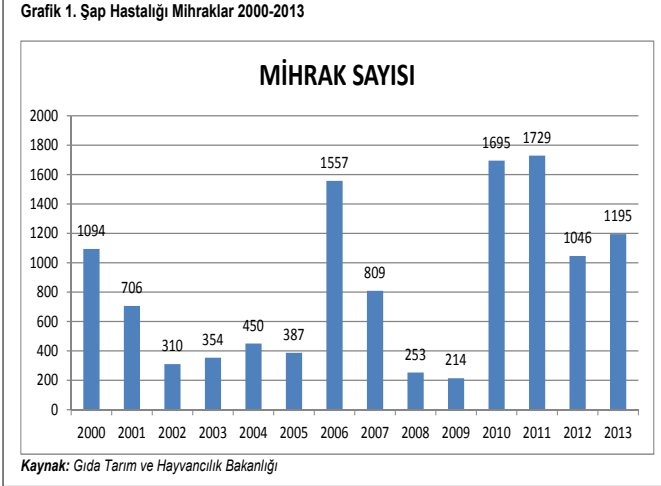
Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

8 Yılda 360.000 Şap Vakası

Şap hastalığı çift tırnaklı hayvanlarda görülen akut ve çok bulaşıcı viral bir hastalıktır. Ülkeler arası canlı hayvan ve hayvansal ürün ticaretini olumsuz yönde etkileyen, büyük ekonomik kayıplara neden olan şap virüsü değişkenlik gösterdiği için hastalıkla mücadelede aşı kullanımı güçleşmekte ve etkin koruma sağlanamamaktadır. Direk temas, enfekte ve duyarlı hayvanlar arasında en yaygın bulaşma şeklidir. Şap hastalığı mihraklarının yaklaşık %95'inde bulaşma temasla olmaktadır. Bu nedenle hayvan hareketleri ve hayvan pazarları hastalığın yayılmasında büyük rol oynamaktadır.

- Şapın yol açtığı zararlar şöyle sıralanabilir:
- Süt ve et veriminde kayıplar
- Gelişim geriliği
- Gebe hayvanlarda yavru atma
- Genç hayvanlarda yüksek oranda ölümler
- Dış ticarete getirilen kısıtlamalardan doğan ekonomik kayıplar
- Tedavi masrafındaki maliyet

Türkiye'de 100 yılı aşkın süredir bulunan şap ile ilgili ilk istatistikî bilgiler 1914 yılında yayınlanan tarım istatistiklerinde yer almıştır. Osmanlı döneminde özellikle Trakya bölgesinde olmak üzere birçok salgın görülmüştür. Bu bilgilere göre 1914 yılında Osmanlı ülkelerinde 9455 şap vakası tespit edilmiş ve hastalığa yakalanan hayvanlardan 4327'si ölmüştür. Ayrıca şap hastalığının ülkemizde Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sırasında birkaç defa tehlikeli yayılmalar gösterdiği bilinmektedir. Şap hastalığının kontrolü için karantina tedbirleri ile birlikte aşılama 1962 yılından beri uygulanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle Trakya tampon bölge ilan edilmiş ve yıllar içinde tüm ülke genelinde değişik virüs tiplerine karşı aşılama devam etmiştir. 1989 yılında Brüksel'de yapılan Şap Zirvesinde alınan karar gereğince tampon bölge Trakya'dan Anadolu'ya kaydırılmış, 1980'li yıllarda Trakya'ya Ari Bölge statüsü verilmiş ve 1990-91 yılında Trakya'da aşılama son verilmiştir. Trakya'ya ari bölge statüsü verilmesinin bir amacı Trakya'dan Avrupa pazarına ihracat yapmaktır. Ancak bu bölgede zaman zaman hastalığın tekrar görülmesi ari bölge statüsünün değişmesine neden olmaktadır.

2008-2010 yılları arasında Türkiye'de şap hastalığının Kontrolü Projesi yürürlüğe girmiş ve Trakya 2010 Mayıs ayında tekrar aşıllı ari bölge statüsü kazanmıştır. Kazanılan bu statü halen devam etmektedir. Anadolu'da ise aşılama ile hastalık kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.

14.722 Büyükbaş Öldü

Özellikle 2007-2009 yılları arasında düşüş eğilimi gösteren şap hastalığı 2010 yılından sonra olağanüstü düzeyde artmıştır. 2009 yılında yalnızca 214 mihrakta şap tespit edilirken, 2010'da mihrak sayısı 8 kat artarak 1.695'e çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin değişik bölgelerinde 40'a yakın hayvan pazarı şap hastalığı nedeniyle belli sürelerle kapatılmıştı. 2011'de daha da yükselerek 1.729'a ulaşan mihrak sayısı, 2012 yılında 1046 düşmüş ve 2013'te de 1195 mihrakta şap hastalığı tespit edilmiştir. Bu mihraklarda 2005-2014 yılları arasında şap hastalığına yakalanan 360.000 büyükbaş hayvandan 14.722'si ölmüştür. Şap hastalığının görüldüğü mihrak sayısı yıllara göre aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Hastalık görülen bölgelerde canlı hayvan ve hayvansal ürün ticareti durdurulmakta, çok sayıda tarımsal ürünün başka ülkelere ithalatına sınırlama getirilmektedir. Şap hastalığından dolayı yıllık % 15 süt kaybı görülmektedir. Süt kaybından dolayı ülke ekonomisinin uğradığı zarar yaklaşık 8 milyon dolardır. Et kaybı ise % 10 dolayındadır. Et kaybından dolayı uğranılan zarar ise 81 milyon dolardır. Şap hastalığı nadiren de olsa insanlara da bulaşabilmektedir. Hastalıklı süt, çiğ süttten üretilen ve olgunlaştırılmayan peynir veya yeterli ısı işlemi uygulanmamış etlerin tüketilmesi ile şap insanlara geçebilmektedir. Hastalık insanlarda ateş, yorgunluk, kol ve bacaklarda ağrı; ağız, gırtlak ve dudakta kesecikler gibi belirtilerle kendisini gösterir. Ancak insandan insana bulaşmaz.

LSD Hastalığına Dikkat!

Ülkemizde ilk defa 2013 yılında Kahramanmaraş'ta tespit edilen (LSD) Nodüler Ekzantem Hastalığı da hızla yayılma eğilimi göstermektedir. Uzun yıllardan bu yana Güney Afrika'da bilinen, zamanla kuzeye doğru ilerleyen ve en son ülkemizde görülen LSD; Batman, Hakkari, Malatya, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Sivas, Kayseri Mersin, Konya ve son olarak Ankara'da, 420'nin üzerinde mihrakta tespit edilmiştir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bu hastalığa karşı mücadele çalışmalarını kapsamında bugüne dek 3 milyonu aşkın büyükbaş aşılamıştır. Ağız ve burundan gelen akıntılarla veya süt ile temas bulaşma kaynağı olabilse de hastalık asıl olarak sokucu, kan emici sineklerle yayılmaktadır. Hastalığın belirtileri şöyle sıralanabilir:

- Sütün birdenbire azalması
- Şiddetli düşüklük hali
- Gebelerde yavru atma
- Hızla zayıflama
- Topallık

3. SONUÇ YERİNE: HASTALIKTAN KORUNMA YÖNTEMİ

Hastalıktan korunma için iki yöntem vardır: **Birincisi sineklerle mücadele, ikincisi de aşılama**dır. Yoğun sığır yetiştiriciliğinin yapıldığı bölgelerde LSD'den kaynaklı direkt ve dolaylı üretim kaybının % 65'lere kadar çıkabildiği tahmin edilmektedir. Geçtiğimiz aylarda Ankara ili Polatlı ilçesinde Kıranharmanı, Yassihöyük, Sazılar, Ömerler, Yeniköseler, Karacaahmet, Beylikköprü ve Gençali Mahallelerinde hastalığın görülmesi üzerine Bakanlık 15 km yarıçaplı bir alanda karantina uygulamasına geçmiştir. Bölgede bulunan 800 hayvandan yaklaşık 92 tanesi hastalıklı çıkmıştır. Hasta hayvanların tedavilerinin ve koruma amaçlı aşılamanın sürdüğü, iyileşmeyen hayvanların ise itlaf edildiği bildirilmektedir. Burada üreticiye düşen görev, hasta hayvanları saklamamak, görevlilere bildirmektir. Hükümete düşen görev ise bu hayvanların tazminatını doğru bir değerlendirmeye vermesidir. (Devlet itlaf ettiği hayvanların yarı ücretini ödemektedir)

100. KURULUŞ YILDÖNÖMÜNDE BAHRİ DAĞDAŞ ULUSLARARASI TARIMSAL ARAŞTIRMA ENSTİTÖSÜ CAN ÇEKİŞİYOR...

Celil ÇALIŞ¹

1. GİRİŞ: NE OLUYOR?

Tarım sektörü, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, tüm ülkelerin ekonomik hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca İnsanların beslenmesi için gerekli gıda maddesi ve hammadde üreten bu sektörün başka bir ikame kaynağı da bulunmamaktadır. Tarım sektörü, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de; nüfusun gıda maddeleri gereksinimini karşılaması, tarıma dayalı sanayinin hammadde kaynağını oluşturması, belli bir kesime istihdam kaynağı sağlaması ve dışa bağımlılığın önlenmesi gibi nedenlerle, ekonomideki stratejik önemini sürdürmektedir.

2. TARIMIN İHMALİNİN GETİRDİKLERİ

Tarımın stratejik önemi Dünyadaki ve Ülkemizdeki nüfus artışına paralel olarak giderek daha da artmaktadır. Öngörülere göre 2050 yılına gelindiğinde tarım ürünlerine olan talebin karşılanabilmesi için tarımsal üretimin iki katına çıkartılması gerekmektedir. Tarım ürünlerine olan bu talep artışını, geleneksel yöntemlerle yapılan üretim yerine, yüksek kapasiteli tarımsal üretim modelleri yaygınlaştırarak karşılanabilir.

Son yıllarda dünyada tarım adeta yeniden keşfediliyor. Bir yanda açlık, beslenme yetersizlikleri ve gıda güvencesinde gelecek kaygısı, diğer yanda israfın yaşandığı bir dönemde tarım yeniden gündeme geliyor. Dünyada giderek artan sağlıklı ve dengeli beslenme kaygısı geçmişe yeniden hızlı bir dönüş arayışını da beraberinde getiriyor. Ülkeler telaş içinde. Gıda güvencesi ve gıda güvenliği alarm veriyor. İnsanlığın ve tüm canlıların geleceği, gıda üretimi ve gıda güvencesi için tarım toprakları önemli bir doğal kaynaktır. Toprağına sahip çıkan, onu koruyan ülkeler gelecek yüzyıllara daha güvenli bir ortamda geçeceklerdir.

3. GELECEK İÇİN TOPRAĞA VE KURUMLARA SAYGI

TOPRAK: Toprak kayaların ve organik maddelerin ayrışma ürünlerinin karışımından meydana gelen, içerisinde ve üzerinde canlıları barındıran, bitkilere durak yeri ve besin kaynağı olan, belli oranlarda su ve hava ihtiva eden bir maddedir. Belirli hacme sahip toprak yüksek basınçta preslenip içerisindeki su ve hava tamamen çıkarılırsa toprak özelliğini kaybeder; çünkü susuz ve havasız ortamda canlı yaşamaz. Bu yüzden toprak canlı bir varlık olarak da ele alınmalıdır. Bitkilerin gelişmesini sağlayabilmesi için ihtiyaç duyulan en az 40 cm kalınlığındaki olgun bir toprak tabakasının oluşumu için, 8.000-40.000 yıl gibi bir zamana ihtiyaç olduğunu dikkate alırsak, yenilenmesi çok uzun zaman alan doğal bir kaynaktır. Bu doğal kaynağı gelecek nesillerle sürdürülebilir bir tarım için aktarılması ve korunması gerekmektedir.

Uluslararası Bahri Dağdaş Araştırma Enstitüsü Tarım Arazilerinin İmara Açılması Cinayettir....

Konya Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü 1914 yılında kurulan, toprakları özellikle son 50 yıldır ıslah programı kapsamında iyileştirilmiş, birinci sınıf sulu mutlak tarım alanlarına sahiptir. Enstitü, 1987 yılından beri devam eden Uluslararası programla dünyaya tohum geliştirmenin yanında başta Buğday olmak üzere Arpa, Yulaf, Tritikale, Çavdar, Nohut, Kuru Fasulye gibi iç tüketim ve ihracat ürünlerinin ıslah programlarını yürütürken, diğer taraftan da özellikle Mısır, Ayçiçeği, ve Soya Fasulyesi gibi dışa bağımlı olduğumuz ürünlerde bu bağımlılığı azaltmak ve ortadan kaldırmak amacıyla oldukça stratejik bir konu olan Tohumculuk Sektörüne geliştirdiği ve geliştireceği çeşitlerle destek vermektedir. Bu alanda günümüze kadar 28 farklı tohum çeşidinde ıslah gerçekleştirerek, Türk Tohumculuğunun %40'ının yer aldığı ve yürütüldüğü, dolayısıyla kalbi olan Konya’da yüzlerce tohumcu firmaya sağladığı üst kademe tohumculuk hizmeti ve Orijinal Tohumluk üretimi ile de Tohumculuk sektörünün vazgeçilmez tedarikçisi konumundadır.

Enstitüden elde edilen tohum çeşitleri ile **Ülkemizde 1 milyon 500 bin ha, Dünyada 1 milyon ha alanda ekiliş yapılmaktadır.** Çokça karşılaşılan bu kuruluştaki ne yapılıyor diye soranlara en güzel cevap ıslahçılığın bedeli bir ömürdür, birçok ıslahçı çalışma yaşamında başlattığı çalışmanın sonucunu görememektedir. Geçmişte **dekar başına 35- 50 kg ortalama verim alınan buğdayda bu gün ortalama alınan verim kıraçta 250-400 kg, sulu alanlarda**

¹ZMO Konya Şube Başkanı

800-1000 kg seviyelerine gelmiştir. Bu gelişme ve büyüme tarımsal araştırma enstitüleri ve bu işe ömrünü gönlünü veren çok kıymetli araştırmacı uzmanlarımız sayesinde olmuştur.

Aynı zamanda talep edilen arazi üzerinde küresel ısınmanın sonuçlarından bir tanesi olan, bitkisel üretimde **Kuraklığa dayanıklı yeni çeşitler geliştirerek, adaptasyon çalışmaları yaparak** katkıda bulunması ve Türkiye'nin kuraklık sorununa çözüm bulması için yıllık 320 mm gibi çok düşük yağışı ile Türkiye'nin en kurak alanında ciddi maliyetlerle kurulan; **Kuraklık Test Merkezi** bulunmaktadır. Ülkemizin İstanbul Kandilli rasathanesinden deprem hareketlerinin izlendiği gibi Konya Bahri Dağdaş Tarımsal Araştırma Enstitüsünde mevcut kuraklık test merkezinin tüm Ülkenin kuraklığının izlenebildiği Kuraklık izleme merkezi dönüştürülmesi tarımsal meteoroloji ve alınacak tedbirler konusunda Türk tarımının geleceği açısından önemli ve faydalı bir yatırım olacaktır.

Enstitü bitkisel araştırmalar yanında Türkiye ve İç Anadolu için vazgeçilmez olan küçükbaş hayvan ıslahı ve geliştirme çalışmalarında da öncü kuruluşlardan birisi olup, tüm bölgede yaptığı çalışmalarla hayvansal üretime katkıda bulunmaktadır. Yapılan Halk Elinde Islah Projeleri ile hayvan başına 5 kg canlı ağırlık artışı sağlanmıştır.

Hastane yapmak marifetiyle tarım arazinin amaç dışı kullanılması için Toprak Koruma ve arazi Kullanım Kanununun yürütücü olan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığına, Konya Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü arazisini tahsis etmiş bulunmaktadır. Enstitünün bulunduğu arazi **İnşaat yapılması için tüm Mühendislik Hizmetleri göz önüne alındığı zaman birçok nedenle uygun olmayan bir yerdir.**

Bu nedenler:

1. Enstitünün bulunduğu topraklarda 100 yıllık bir emek mevcuttur. Uzun ıslah çalışmalarından sonra kazanılmış değerli bir tarım arazisidir.
2. 100 yıllık tarihi geçmiş olan Enstitünün bilimsel katkılarının yanında arazisinin bugün ve yarın Konya'ya yeşil alan olarak değer katacağı ve nefes aldıracağı da değerlendirilmektedir.
3. Bahri Dağdaş Tarımsal Araştırma Enstitüsü Kışık hububat ıslahında Dünya üzerinde sadece iki yerde mevcut olan uluslar arası tarımsal araştırma enstitüsünden birisidir.
4. Bu topraklarda ülkemiz için stratejik öneme sahip tohum geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Böylelikle ülkemiz tohum üretiminde dışa bağımlı olmaktan kurtulmaktadır.
5. Enstitü arazisi Konya'nın havası en kirliliği olan yer olup kışları is ve sis eksik olmadığı bilinmektedir. Hastane ve yerleşim yeri için uygun bir yer olmadığı açıktır.
6. Enstitü arazisinin zemini daha öncesi bataklık olduğundan çok katlı bina yapımına uygun değildir. Yerleşime uygunluk imar açısından sorunlar taşımaktadır.
7. Bölge tarihi Aslım Bataklığı ve daha 50 yıl önce Beyşehir Gölü son sularının biriktiği bir göl yatağıdır. Bu şartlarda Burada devasa bir hastane kompleksinin yapılması akıl ve mantıktan uzaktır.
8. Enstitü arazisi hayvancılıkla yoğun olarak iç içe olup, Enstitünün hemen karşısında Türkiye'nin en büyük **Hayvan Pazarı** ve hayvancılık entegre tesisi bulunmaktadır. Enstitüde de hayvancılık çalışmaları önemli bir alan teşkil ediyor olup hemen hemen Türkiye'nin tüm yarısını kapsayan alanda yürütülen projeleri mevcuttur.
9. Konya çöplüğü ve kanalizasyonunun çıkış noktasına yakın ve halen bu gün bölge insanının kokusundan rahatsız olduğu bir bölgedir.

Sayılan bu nedenlerden sonra şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki! Konya'nın ihtiyacı olan ve yapılmasını desteklediğimiz hastane yapımı için sağlıklı ve temiz hava şartlarının bulunduğu marjinal arazileri kapsayan alternatif alanlar yeterince bulunmaktadır.

Hastane yapımı için talep edilen arazi; 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'nun 3. maddesi j bendinde belirtildiği gibi, birinci sınıf sulu mutlak tarım arazisi olup Enstitünün en verimli arazisidir. 19 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'nun 2. ve 4. maddelerinde açıkça belirtildiği gibi; "Tarım arazilerinin amaç dışı ve yanlış kullanımlarının önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulması" gerekmektedir. Çünkü bu tip arazilerde bulunan toprağın bir santimetre kalınlığının oluşması için (200 ila 1000 yıl) ortalama 300 yıl, bir bitki yetiştirilmesi için uygun olan 40 cm kalınlık için en az 12 bin yıl zamana ihtiyaç vardır.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından Ziraat Mühendisleri Odası Genel Merkezine gönderilen 20/11/2014 tarih ve 13135 sayılı yazı da Bakanlık Makamının Oluru ile Bahri Dağdaş Uluslararası Hububat Araştırma Enstitüsünün arazinin 965 dekarlık kısmının **13.06.2014 tarih ve 329 sayılı olur** ile Sağlık Bakanlığına hastane yapılması için

tahsisin yapıldığı belirtilmektedir. Bahsedilen 965 dekar alanda bulunan sulama tesislerinin taşınacağı söyleniyor, kuyular nasıl taşınacak, toprağın taşınacağı söyleniyor, **toprağın taşınması sonrası yapısı bozulur ve üretim yapılacak olgun toprak özelliğini kaybeder, taşınan topraktan tekrar üretim yapmak için onlarca yılların geçmesi gerekir.** Bahsedilen 965 dekar arazinin 20 cm lik kısmı taşınsa 200.000 m³ toprak taşınması gerekir, yapılması planlanan işin tarımla, teknikle hiçbir alakası bulunmamaktadır.

4. SONUÇ: KAMU SPOTLARI ANLAM TAŞIYOR MU?

Nitekim oluşması çok uzun zaman alan bu toprağın korunması ve amaç dışı kullanılmasını önlemek amacıyla Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından "Kamu spotu" olarak bütün televizyonlarda reklam verilmektedir. Yapılması düşünülen şehir hastanesi için Konya il merkezinde mutlak tarım arazisi durumunda olmayan çok fazla yer olduğunu dikkate aldığımızda vatandaşların bilinçlendirilmesi amacıyla televizyonlarda yayınlanan kamu spotuna devletimizin uymaması çok büyük tezat oluşturmakta ve devlete olan inancı azaltmaktadır.

Bakın Kamu spotlarında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ne diyor kulak verelim;

Kamu Spotu 1 ;

Atalarımız tepelere yerleşerek tarım arazilerini yüzyıllarca korudular.

Bu toprakların bize atalarımızın mirası değil torunlarımızın emaneti olduğunu unutmayalım.

Tarım arazileri üzerine yapılan konutlar, sanayi tesisleri ve yapılar.

Bilinçsizce heba edilen milyonlarca hektarlık tarım arazisi.

Ülkemizin her türlü kullanıma yeterince uygun alan var.

Yatırım yapmadan önce mutlaka Bakanlığımızın görüşüne başvurunuz.

Çocuklarımıza yaşanabilir bir dünya bırakmak için haydi Türkiye tarım arazilerini birlikte koruyalım.

Kamu Spotu 2 ;

Gesi bağlarında dolanıyorum şarkısı

Gesi bağlarında eskisi gibi dolaşamayabilirsiniz.

Tarıma elverişli alanların tarım dışı kullanımı, geleceğimize indirilmiş büyük bir darbedir.

Bu gidişe siz de dur deyin

Ülkemizde yeterince uygun alan var.

Binalar tarım alanlarına değil, İmara uygun alanlara yapılmalı

Tarım alanlarında yapılacak tarım dışı faaliyetlere ruhsat verilmeyeceğini kamuoyunun bilgisine saygılarımızla sunarız.

Domates, biber, patlıcan şarkısı

Domates, biber patlıcan

Gelecek nesiller sadece resimlerini görebilecek.

Tarıma elverişli alanların tarım dışı kullanımı, geleceğimize indirilmiş büyük bir darbedir.

Bu gidişe siz de dur deyin

Ülkemizde yeterince uygun alan var.

Binalar tarım alanlarına değil, İmara uygun alanlara yapılmalı

Tarım alanlarında yapılacak tarım dışı faaliyetlere ruhsat verilmeyeceğini kamuoyunun bilgisine saygılarımızla sunarız.

Sözleri görüntü ve resimlerle desteklenmiştir.

Bizim bu sözlere bir itirazımız yok hatta duygularımızın tercümanı olduğu için Bakanlığımıza teşekkür ediyorum ve ekliyorum, Toprak adına geleceğimiz adına ve torunlarımızın sesi olarak yalvarıyorum bu kamu spotlarının ve 5403 sayılı kanunun arkasında durun. Manisa Soma Yırca köyünde yaşanan zeytin katliamı kötü örnek olsun. Burada başlatılması düşünülen inşaatın Mühendislik Hizmetleri ve 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu açısından uygun olmadığını herkes bilmektedir. İnşaat başlatılsa bile mutlaka Yüce Türk Adaleti buna dur diyecektir ancak belki 100 yılın göz nuru ile ıslah edilen birinci sınıf topraklar kürenerek taşınmış ve verim veremez bir hafriyata dönüştürülmüş olacaktır. Bizim en büyük telaşımız ve korkumuz birinci sınıf sulu mutlak tarım topraklarının olgun toprak özelliğini kaybederek verim veremez yığın haline dönüşmesidir.

Sonsöz;

Geldiğimiz ve gideceğimiz yer olan toprağa saygı önemli bir vazifedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Kamu spotlarında çok güzel işlediği ancak uygulamadığı söyleminde de belirttiği gibi Topraklar bize Atalarımızın mirası değil çocuklarımızın emanetidir. 5 Aralık Birleşmiş Milletler Dünya Toprak Günü herkes için anlam taşımalıdır. Topraklarımızın gelecek nesillere kullanılabilir bir şekilde aktarılması konusunda tüm kurum kuruluş ve fert bazında herkesi vebal ve sorumluluğunu yerine getirmelidir.

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNDEN SESSİZ ÇIĞLIK...

Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK¹

1. GİRİŞ: TEMEL SAPTAMA ve SORUNSAK

Her yıl Mart ayı sonunda-Nisan ayı başında Türkiye’de büyük bir işgücü göçü başlar. Bu, mevsimlik gezici tarım işçiliği hareketliliğidir. Aslında artık bu çalışma biçimi seracılık ve hayvancılık alt kollarındaki çalışma ile yılın 12 ayına dağılmış bir çalışma biçimidir. Bunlar arasında en çok dikkati çeken ise Yaz aylarında sürekli hareketlilik içinde olan mevsimlik tarım işçileridir. Yüz binlerce aile çoluk-çocuk yollara dökülür. Yılın 4-7 ayını ilkel koşullarda, birçok temel gereksinimden yoksun bir biçimde gidermek yoluyla hayat mücadelesine atılır. On yıllardır süregelen bu işgücü hareketliliğinin başrolünde çocuk işçiler var. Geleceğe hazırlanmak isteyen 7-17 yaş grubundaki çocuklar çocukluğunu ve gençliğini yaşamadan olgunlaşır ve hayata 1-0 yenik başlar.

Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçiliği, emek yoğun tarım üretim sürecinde karşımıza çıkan bir istihdam türüdür. Tarihi 60-70 yıl öncesine giden bu istihdam türü tamamıyla enformel bir çalışma alanıdır. Kendilerine özgü bir çalışma yasası olmayan mevsimlik tarım işçileri çalışmaya dayalı birçok evrensel haktan mahrumdurlar daha doğru bu konuda varsa bilgilerden de yoksundurlar. Ne yazık ki Türkiye’de henüz mevsimlik tarım işçilerinin sayısına ilişkin resmi anlamda sağlıklı bir veri de bulunmamaktadır. Bu konuda yapılmış bazı araştırma bulgularına göre mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi sayısı 750.000-1.000.000 arasında değişmektedir. Enformel çalıştıkları ve de sayıları tam olarak bilinmemesi nedeniyle bu işçi grubu aynı zamanda sessizlerin sessizi kategorisinde olup adeta sorunları karşısında “sessiz çığlık” atmaktadır. Ana sorun bu işçilerimizin sesini duymak, duyarlı olmak, sorunlarına çözüm bulabilmektedir.

2. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİNDE SORUNSALLAR

Özellikle mevsimlik gezici tarım işçileri için sürekli buldukları yaşam yerinin dışına çalışma amacıyla gittiklerinde her şey sorundur. Bu sorunlar aralarında hiyerarşi yapılamayacak kadar önem taşıyan sorunlardır. Nedir bu sorunlar: barınma yeri, barınma koşulu, altyapı hizmetlerinden yoksunluk (elektrik, su, kanalizasyon, vd..). Diğer yandan sağlık, çalışma koşulları, ücret koşulları, sosyal güvenceden yoksun olmak, çocukların okulu yarıda bırakmaları, trafik ve iş kazaları, kadınların ev içi ve ev dışı rollerinin ağırlığı-zorluğu, sahipsizlik, vd. Bütün bunlar tarım işçileri için sorunların ne kadar çok ve bir o kadar da ağır olduğunu göstermektedir.

Gezici ve geçici mevsimlik tarım işçilerinin sayısı hakkında resmi bir veriden söz etmek zordur. Var olan bazı verilerin de doğruluğunu kabul etmek zor. Resmi verilere göre 300.000 civarında mevsimlik tarım işçisi var. Fakat tarımda gereksinim duyulan işgücü miktarı ile yapılan bazı akademik çalışmalara-araştırmalara göre ülkemizde 750.000-1.250.000 arasında mevsimlik gezici tarım işçisinin varlığından söz edilebilir. Gezici ve geçici tarım işçilerine ait resmi veriler bulunmadığı için bunların kayıtlılığı ve sosyal güvenlik durumları hakkında bilgi vermek zordur. Fakat sadece bir oran bile durumun vahameti hakkında bilgi verebilir. 2014 yılı TÜİK verilerine göre tarım sektöründe çalışanların (5.815.000) %84’ü kayıt dışıdır. Bu oran kadınlarda %95’e çıkıyor. Tarımda işveren kesiminde olanlarda bile kayıt dışı oranı %48’dir.

Hak kavramı mevsimlik tarım işçileri için ütopya kalmaktadır. Kayıt dışılık, örgütsüzlük, kamunun ilgisizliği, iş kaybı endişesi, yasaların uygulanmayışı ve de sahipsizlik hak aramayı tarım işçileri açısından imkânsız hale getiriyor. Özellikle mevsimlik gezici tarım işçiliği iş kazalarının/iş cinayetlerinin en çok olduğu iş kollarındandır. Bu konuda net bir veri bulunmamakla birlikte öncelikle trafik kazaları en çok gündeme gelen iş kazalarındandır. Fakat rahatlıkla tahmin edilebilecek bir şey var ki, çalışma ve barınma-yaşam koşullarının ağırlığından dolayı her yıl onlarca mevsimlik tarım işçisini kaybetmekteyiz. Bunlara yol açan unsurlar ise trafik kazaları, zehirlenme, yılan-akrep sokması, güneş çarpması, iklimsel faktörler, ağır çalışma koşulları vb.leridir. Mevsimlik tarım işçiliğinde barınma-yaşam koşullarının ağırlığından dolayı çok sayıda iş kazası olmaktadır. Bunların görünürlüğü hakkında “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma ve Barınma Koşullarını İzleme” birimlerinin oluşturulması önemlidir. Bunlar kamuda yer alarak her ilde alt birimler oluşturulabilir ve mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları, karşı karşıya oldukları iş kazaları ile ilgili raporlar oluşturur ve bunları ilgili birimlere ulaştırırlar. Bunun yanı sıra mevsimlik tarım işçilerinin örgütlenmelerine katkıda bulunarak seslerinin daha fazla duyurulması sağlanabilir ve STK’lar da bu konuda önemli roller üstlenebilir. Aslında

Türkiye İş Kurumu il müdürlükleri bu konuda önemli roller üstlenebilir fakat bu konudaki görevlerini ne kadar yerine getirdikleri öncelikle tartışılmalıdır.

Mevsimlik gezici tarım işçileri açısından en önemli sorunlardan birisi barınmadır. İşçiler gittikleri yerde kendileri uygun yerler arayıp çadırlarını kurup barınmaya çalışıyorlar. Genelde de buralarda elektrik, su, kanalizasyon vd. altyapı hizmetleri yoktur. Yasa bu konuda tarım aracısına ve işverene önemli görevler yüklemesine rağmen tarım aracılarının neredeyse tamamının kayıt dışı olması ve işverenin de duyarlı olmaması nedeniyle işçiler kendi kaderleri ile baş başa kalmaktadır. Oysa geçici konutlar yapılabilir, kırsalda boş olan konutlar değerlendirilebilir, altyapı hizmeti götürülebilir. Fakat on yıllardır konuşulduğu halde, çok da değişen bir şey yok.

Hangi biçimde olursa olsun tarım işçiliğinde güneş altında çalışmaktan, temel hizmetlere erişemeden ve barınma yerlerinin uygunsuzluğundan dolayı birçok rahatsızlık, meslek hastalığı ortaya çıkabilmektedir. Bunlar bel hastalıkları, eklem hastalıkları, astım, fiziksel gelişim yetersizliği, güneş çarpması, akrep-yılan zehirlenmesi vd. biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Burada rahatlıkla şu saptamada bulunulabilir; tarım işçileri için işçi sağlığı ve güvenliği tedbirleri alınmamaktadır.

Tarım işçiliğinde çalışma saatleri uzundur. Bunu denetleyen de yoktur. Çalışma saatleri işe ve ücret durumuna göre değişmekle birlikte, sabah 6-7'den akşam 18-19'a kadar uzayabilmektedir. Yani günde 12-14 saati bulan çalışma saatleri söz konusu olabilmektedir. Hafta sonu dinlenmesi veya ara verme durumu iş olduğu sürece pek geçerli değil.

2013 yılında mevsimlik tarım işçilerinden 198 kişi iş cinayetlerinde hayatını kaybetti. Bunların 101'i trafik kazalarında hayatını kaybetti. Bu cinayetleri durdurmak gerekiyor, peki bunun için ne yapılmalı?

- Kamu birimlerinin daha duyarlı olması gerekir.
- Yasaların varlığı değil uygulanmasına özen gösterilmelidir.
- Kamyon ve traktör ile ulaşım kesinlikle yasaklanmalıdır.
- Araçlara kapasitesinden fazla birey bindirilmemelidir.
- Tarım aracılığı kayıt altına alınmalı ve sürekli yenilenmelidir.
- İşverenlerin sorumluluklarını yerine getirmeleri ısrarla takip edilmelidir.
- İllerde Türkiye İş Kurumu Müdürlüklerinin hassasiyetleri artmalıdır.
- Kayıt altına alınarak sosyal güvenceye kavuşturma sağlanmalıdır.
- İşçiler açısından etkin örgütlenmeye gidilmelidir.
- Çalışma yerlerinde acil vakalar için mobil sağlık hizmetleri sunulmalıdır.
- Çocuk işçi çalıştırmanın önüne geçilmelidir.
- Dezavantajlı konumdaki bireylerin çalıştırılmamasına özen gösterilmelidir.
- İş sağlığı ve iş güvenliği konusunda eğitimler verilmeli ve bu konularda tarım araçları ve işverenlerin sorumluluklarını yerine getirmeleri takip edilmelidir.
- Tarımsal ilaç atıkları konusunda hassas davranılmalıdır.
- Akrep, yılan sokmalarına karşı ilk yardım eğitimleri verilmelidir.
- Uluslararası sözleşmelere uyulmalıdır.
- Herkesin duyarlı ve ilgili olmasının bir insanlık görevi olduğu unutulmamalıdır.

3. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİNİN KRONİK SORUNU: TARIM ARACILIĞI

Tarım aracılığı sistemi Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliğinde uzun yıllardır süre gelen temel bir konudur. Tarım aracılığı uygulaması ve bu konuda yaşanan sorunlar sürekli gündemde olmasına rağmen halen çözüme kavuşmuş durumda değildir. Tarım araçları, tarımsal işlerin yoğunlaştığı mevsimlerde işverene karşı işçi, işçilere karşı işveren adına ilişki kurarak tarımda emek arz-talep dengesini sağlamaya çalışırlar. Aracılar, çoğu kez para sıkıntısı çekenlere kış aylarında borç para vererek, onları yaz aylarındaki tarımsal işler için kendine bağlar ve zamanı geldiğinde verdiği borç paranın faizini almayı da ihmal etmez. Aracıların işverenler açısından önemi büyüktür. Bir aracı ile anlaşılan işveren, her şeyden önce mevsimi geldiğinde işçi sıkıntısı çekmeyeceğini bilir. Ayrıca, çalışma koşulları ve ücret konusunda da aracı sayesinde yüzlerce işçi ile ayrı ayrı ilişki kurup, anlaşma yapmak zorunda kalmaz. Diğer yandan aracılar, kendi yardımları ile çoğu zaman işveren adına üretimi, yapılan işleri denetleme yoluna da gitmektedir. İşçi açısından da aracı çok önemlidir. İşçiler, çalışma süresince para gereksinimini çoğu kez bu araçılardan avans olarak

karşılar. Hastalanan işçinin geri gönderilmesi veya ailesi ile ilişki kurması yine aracılarda yapılmaktadır. Aracının devletin bu alanda sağlamakla görevli olduğu olanaklardan yararlanamayan işçi açısından önemli olduğu kesindir. Ayrıca, okuma-yazması olmayan işçilerin, işverenle anlaşmasını da sağlamaktadır (Anonim 1985).

Elci, dayıbaşı, çavuş olarak isimlendirilen aracılarda; iş sezonu açılmadan önce, işverenlerin gereksinimi olan işçilerin sayısını ve işçilere ödenecek günlük ücreti, işverenle birlikte belirledikten sonra, çalışma yörelerine giderek iş mevsiminde çalıştıracakları işçileri saptayan ve hatta işçilere, işverenden aldığı para ile bir miktar avans vererek işverenlerin hizmetine iş mevsiminde işçi sağlamaktadır. Bu özellikle pamuk işçiliğinde geçerlidir. İş mevsiminde de, işyerine getirilerek çalıştırılan bu işçiler işverenle herhangi bir ilişkiye girmezler ve sosyal güvenlikle de yoksundurlar (Sanal 1984).

Türkiye İş Kurumu'nun 27.05.2010 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan "TARIMDA İŞ ARACILIĞI YÖNETMELİĞİ"ne göre; "tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere Kurumca izin verilen gerçek veya tüzel kişiler", aracı sayılırlar.

(http://statik.iskur.gov.tr/tr/kurumumuz/mevzuat/yonetmelikler/tarimda_is_araciligi_yonetmeliği.htm). Yani, ister gerçek, ister tüzel kişi olsun aracı olunabilmesi için mutlaka Türkiye İş Kurumu'ndan izin belgesi alınması gerekmektedir. Yoksa aracılık işine sahip olunamaz.

Yönetmeliğin 5 nci maddesine göre; Kurumdan izin alınmadan aracılık yapılamaz. Aracıların işçilerden ücret almaları yasaktır. Ücret yalnızca işverenden alınır.

Yönetmeliğin 6 ncı maddesine göre aracılık yapacak olanlarda; Türk vatandaşı olmak, 18 yaşını bitirmiş olmak, Kamu haklarından yoksun bulunmamak, en az ilköğretim mezunu olmak şartı aranır.

Yönetmeliğin 7 nci maddesine göre; aracılık belgeleri üç yıl süre ile geçerlidir. Bu süre sonunda aracılığı sürdürmek isteyenlerin belgeleri izin yenileme masraf karşılığının yatırılması ve uygun görülmesi halinde üçer yıllık olarak Kurum tarafından yenilenir.

Yönetmeliğin 11 nci maddesine göre aracılık yapmak üzere, izin verilen gerçek veya tüzel kişiler;

- a) İşverenler ve işçiler ile örneği Yönetmelik ekinde bulunan Kurumca hazırlanmış sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren 10 iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştıracaklarını,
- b) İşçilerden ücret almayacaklarını, hizmetlerinin karşılığını yalnız işverenlerden isteyeceklerini, Kurumca onaylanmış bu sözleşmelerde gösterilen dışında, harç, masraf ve ücret alamayacaklarını,
- c) İşçilere işe başlamadan önce yapılacak iş, ücret ve diğer hususlar hakkında gerekli bilgileri vereceklerini,
- ç) İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımının sağlanması hususunda işverenle birlikte doğrudan kontrol ve gözetim yapacaklarını,
- d) Ücretlerin kararlaştırılan ödeme biçimine göre (günlük, haftalık, aylık, parça başına, götürü, vs.) işverence her işçinin kendisine ödenmesini sağlayacaklarını,
- e) İşçilerin günlük brüt kazançlarının 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olmayacağını,
- f) İşçilerin barınma yerlerini, yeme ve yatma durumlarını sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mahalli mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvuruları yaparak takip etmeyi, kabul ve taahhüt ederler.

Yönetmeliğin 13 ncü maddesine göre; aracılarda, yaptıkları çalışmalara ilişkin olarak yılda bir kez Kuruma rapor vermek zorundadır.

Yönetmeliğin 14 ncü maddesine göre;

- a) 6 ncı maddesinde yazılı nitelikleri yitiren veya başlangıçta bu nitelikleri taşımadığı sonradan anlaşılan,
- b) 10 uncu maddesi hükümlerine uymayıp aracılığı başkasına devreden,
- c) 13 üncü maddesinde yer alan raporu iki kez süresi içinde vermeyen ve/veya raporda gerçeğe aykırı bilgi veren,
- ç) 15 inci maddesine göre yapılacak denetim sonucunda aracılık yapmasında sakınca görülen veya iş bulduğu işçilerden ücret aldığı tespit edilen aracılarda belgeleri Kurumca iptal edilir.

Buraya kadar belirtildiği gibi, tarımda aracılık sistemi yönetmelikle tanımlanan ve yaptırımları, uygulamaları Türkiye İş Kurumu tarafından talip edilen bir iş koludur. Burada yönetmeliğin varlığından çok, uygulanması ve geçerlilik kazanması daha fazla önem kazanmaktadır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar nitekim göstermiştir ki, uygulamada tarım aracılığı kayıtlılık sistemi işlemektedir ve tarım araçlarının hemen hemen tamamı kayıt dışı çalışmaktadır. Burada temel bir saptamada da bulunmak gerekir; tarım aracılığı sistemi on yıllardır Türkiye’de tarım işçiliğinde işleyen ve işçi ile işvereni buluşturan, aralarında aracı rolü oynayan bir sistemdir. Tarım aracılığı sistemi bütün eksikliklerine, kayıt dışı uygulamalarına rağmen mevsimlik gezici, geçici tarım işçiliğinin var olmasının ve sürekliliğinin en önemli araçlarındandır. Tarım aracılığı açısından şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır; tarım aracılığı mutlaka gereken bir sistem midir? Yanıt olarak, “evet” denilebilir. Her şeyden önce tarım aracılığı yasal olarak kendisine yer ve tanım bulan bir uygulamadır. Burada sorun tarım aracılığı sisteminden sorumlu kurumların ne kadar duyarlı olduğu ve tarım araçları ile işverenlerin konu ile ilgili yasal sorumluluklarını ne kadar yerine getirdikleridir. Tarım araçları yıllardır süre gelen bir uygulama ile işverenlere işgücü ve işçilere de iş ayarlamaktadır. Ama gelgelelim ki, tarım araçları aslında bir taşeron gibi çalışmaktadır. Yani, elçi, dayıbaşı, aracı, dragon vb. isimlerle bilinen tarım araçları mevsimlik tarım işçiliğinin ana unsurlarıdır. Tarım araçları işçiler ile işveren arasında köprü görevi görmek ve bunun karşılığında bedel almaktadır. İşte burada tarım aracılığı sisteminin denetimi, kontrolü, görevlerini her şeyden önce temel insan hakları çerçevesinde tarım işçileri için yapmaları önem taşıyan en belirgin unsurdur. Gülçubuk ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada, görüşülen tarım araçları önemli bir konuyu ısrarla gündeme getirmişlerdir; kayıtlı çalışmaları durumunda işverenlerin işçileri sigorta ettirmek durumunda olduklarını bunu ise işverenlerin istemediklerini ve bu nedenle de tarım aracılığı kaydının yapılmadığı, yapılsa bile yenilenmediği ifade edilmiştir. Bu sonuç, kamu otoritelerinin üzerinde ciddi olarak durmaları gereken bir durumdur. Çünkü bu durumlarda tarım araçlarının ve işverenlerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri söz konusu olmaktadır.

4. TARIM İŞÇİLİĞİNİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ: ÇOCUK İŞÇİLER

Türkiye’de çalışan çocukların toplamı 2012 yılı TÜİK verilerine göre 893.000 olup, bunların %45’i tarımda çalışmakta olup, sayıları yaklaşık 400.000 olup, en kötü konumda çalışan çocuklar arasında ön sırada yer almaktadır. Bu çocuklar Türkiye’nin değişik bölgelerinde özellikle pamuk, fındık, narenciye, pirinç, şekerpancarı, tütün vd. tarımında çapa, hasat gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. En kötü konumdaki tarım işlerinde çalışan bu çocukların yarıya yakını 15 yaşından küçük olup, ILO sözleşmelerine göre çalışma çağına olmayan ve söz konusu işlerde çalışması arzu edilmeyen çocuklardır. Eğitim olanaklarından yoksun olan ve çalışmadan dolayı eğitimine devam edemeyen, etmekte zorluk çeken veya hiç başlayamayan bu çocuklar özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yaşamakta olup, yılın 4–7 ayını buldukları yerin dışında, çadırlarda temel gereksinimlerden yoksun olarak sürdürmektedirler. Sosyal Hukuk Devleti ilkesinden hareketle “özel sosyal politika” araçlarının uygulanması gereken bu çocuklar, gelecek açısından umutsuz kesimlerden birini oluşturmaktadır. Son yıllarda toplumsal ve akademik duyarlılık sonucunda alınan bazı kamu önlemleri yapılan çalışmalar açısından olumlu birer girişim olarak kabul edilebilir ama çözüm için yeterlilik göstermemektedir.

Çocuk İşçiliğinin Çalışma Standartları

Türkiye’nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 1 nci maddesine göre, 18 yaşına kadar her insan çocuktur. ILO’nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) 87 nci Genel Konferansında kabul edilen “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi”ne göre çocuk ifadesi 18 yaşın altındaki herkesi kapsıyor.

Çocuk işçiliği, sosyal ve ekonomik açıdan çok önemli bir insan hakları sorunudur. ILO Sözleşmelerine göre çocuk işçiliği, çocukların gönencine zarar veren ve eğitimlerini, gelişimlerini ve gelecekte geçimlerini sağlayabilmelerini engelleyen iştir. Yapılan tahminlere göre tüm dünyada yaklaşık 250 milyon kadar çocuk, yeterli eğitimden, sağlık hizmetlerinden ve temel özgürlüklerden yoksun biçimde çalışmaktadır. Kişisel açıdan bunun faturasını çocuklar ödemektedir; ancak, durumdan zarar görenler, aynı zamanda ülkelerdir. Çocuk işçiliğine son verilmesi kendi başına bir amaçtır. Bu amaç doğrultusunda yapılacak işler, aynı zamanda ekonomik ve insani kalkınmaya da katkıda bulunacaktır.

ILO’nun 1973 tarih ve 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi, çocuk işçiliğinin etkili biçimde ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Bu sözleşme, 1999 tarihinde kabul edilen 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi ile pekiştirilmiştir. Bu sözleşme, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin hemen sona erdirilmesine yönelik ivedi önlemlerin alınmasını öngörmektedir.

Çocuk İşgücü Hakkında Temel Veriler

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) –2012 yılı Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları’na göre; Türkiye genelinde 6–17 yaş grubundaki çocuk sayısı 15 milyon 247 bindir. Bu yaş grubundaki çocukların % 66,5’i kentsel, % 33,5’i kırsal yerlerde **35**

bulunmaktadır. Çocukların % 8,5'i (1 milyon 297 bin) okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyen çocukların % 50,7'sini (658 bin) kırsaldaki çocukları oluşturmaktadır. Büyük çoğunluğu tarımda çalışan ve kırsalda yaşayan çocukların (493 bin) % 69,4'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Tarımda çalışan çocukların ise neredeyse tamamı ücretsiz aile işçisidir. Çalışan toplam 893 bin çocuktan %68,8'i erkek, %31,2'si kız çocuğudur. Bu çocukların 292.000'i 6–14 yaş arasındadır. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>)

Mevsimlik olarak çalışan çocuklar; genellikle aileleriyle birlikte veya kendi başına bir ücret karşılığında bir başkasının yanında çalışan çocukları kapsamaktadır. Bu çocuk işçiler çoğunlukla belirli bölgelerden başka yörelere mevsimlik olarak başta bitki çapalama, ot alma, hasat vb. bitkisel üretim işlerinde çalışmak üzere köyünden, kentinden ayrılarak çalışmaya giden çocuklardan oluşmaktadır. Çocukların çalışması açısından tarım kayıt dışı bir iş alanı ve sektör olup, kayıt dışı sektör çalışan çocukların iş güvenliği yoktur, yaralanmaları veya hastalanmaları halinde ödeme alamazlar ve işverenlerin olumsuz davranışlarında koruma talep edemezler. Emekten başka kullanabilecekleri herhangi bir meslek ve yeteneği olmayan bu çocuklar aynı zamanda tarımda "en kötü durumda" çalışan çocuk grubunu oluştururlar. Çünkü bu çocuklar kendi güçleri oranında; su taşımak, yakacak toplamak, pamuk ve meyve hasadında bulunmak, çapa yapmak, ot almak gibi işlerde bazen yalnız bazen de tüm aile bireyleri ile birlikte dayanılması zor bir tempoda çalışırlar. Eğitim olanaklarından asgari düzeyde yararlanan veya hiç yararlanamayan bu çocuklar, tarım işçiliğinin en kötü koşullarında yaşamlarını sürdürmektedir.

4. SONUÇ YERİNE: İNSANI VE KAMUSAL DUYARLILIK

Tüm dünyada çocuk işçilerin %70'i tarımdadır. Tarım kesimindeki çocuklar kahve, meyve, şekerpancarı, şeker kamışı, pirinç, çay, tütün, çobanlık, hayvancılık, pamuk gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. (ILO/Newsletter, 2007-3). Tarım özellikle çocuklar açısından en tehlikeli çalışma alanlarından. Özellikle kız çocuklarının yükü ağırdır. Çalışan kızlar çoğu kez tarımsal işgücünün görünmez bir parçasıdır ve özellikle dezavantajlı komunda yer alır. Çünkü tarımsal işlerin yanı sıra ev işleriyle de uğraşırlar. Başta tarımda olmak üzere çocukların erken yaşta çalışma yaşamına atılması, Türkiye'de önemli bir politik ve toplumsal sorundur. Sorun, çok boyutludur. Yoksulluk, eğitim, ucuz işgücü talebi, göç, sahipsizlik, çocuk istismarı, emeğin görünmezliği, farkındalık olmaması, işsizlik sorununun boyutlarını artırmaktadır.

Kendi tarım işletmesinden yeterli gelir elde edemeyen, az topraklı veya topraksız aileler ile kentlerdeki işsiz ve yoksul aileler geçimlerini sağlayabilmek amacıyla, daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere giderek mevsimlik işgücü olarak iş aramakta ve çalışmaktadır (Yıldırak ve Diğerleri, 2003). Bu çalışma biçiminde, herkes fiziksel, ekonomik ve sosyal açılardan etkilenmektedir. Bu gruptaki işçilerin sorunu çözülmeden kalkınmadan söz edilemez. Mevsimlik gezici- geçici tarım işçilerinin sorunlarının çözülmesi için;

- Her düzeyde ve her kesimde toplumsal ve kamusal duyarlılık oluşturulması önem taşımaktadır.
- Tarımda çocuk işgücü kullanımı ve sömürsünün nedenleri ortadan kaldırılmalıdır.
- İlgili kurum ve kuruluşların hasiyetlerini artırmaları önemlidir.
- *Gezici-geçici olarak çalışan işçilerin karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümü tek bir kurum veya kuruluşun sorumluluğunda değildir.* Konu ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların ortak ve eşgüdüm içerisinde yapacağı çalışmalarla sorunlar çözülebilecektir.
- Tarım aracılığı sisteminin kurallara uygun biçimde yürütülmesi, sorunların çözümünde önemli kolaylıklar sağlayacaktır.
- *Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocukların en önemli sorunları eğitimidir.* Çalışma dönemi nedeniyle eğitimi yarıda bırakan veya hiç başlamayan çocukların eğitim kurumlarına devamı gelecekleri açısından büyük önem taşımaktadır. Burada Milli Eğitim Bakanlığı'na ve teşkilatına önemli sorumluluk düşmektedir. *Tarım işçiliğinden dolayı eğitim göremeyen veya yarıda bırakan çocuklara yatılı okullarda veya diğer eğitim kurumlarında olanak sağlanması ve çocukların eğitimi engelleyen tutum ve davranışların değiştirilmesi yönünde eğitim programlarının hazırlanması sorunun çözümünde önemli bir aşama olacaktır.* Veya en azından tarımda çalışan çocuklara yönelik olarak ders yılı tarım sezonu ile uyumlu hale getirilmelidir (Yıldırak ve Diğerleri, 2003).
- Zorunlu eğitimin tam uygulanması takip edilmelidir.
- Sosyal güvenlik ağlarının çocuklara ayrıcalık sağlayacak biçimde uygulanması gereklidir.
- Tarımda ve kırsal yörelerde gençlere yönelik tarım dışı istihdam olanakları yaratılabilir.
- Tarım işçiliği politikalarının yerel, bölgesel, ulusal düzeylerde eylem planlarına dönüştürülerek ele alınması

ve çözülmesi gereklilik göstermektedir.

• Yerel yönetimler duyarlı hale gelebilir.

• Mevsimlik tarım işçileri sağlık konusunda zor koşullarla karşı karşıyadır. Bunun giderilmesi için; *gezici ekiplerle temel sağlık hizmetlerini veren birimlerin oluşturulması ve bunların aktif hale getirilmesi gerekmektedir.*

• Mevsimlik gezici tarım işçilerinin barınma koşullarını iyileştiren düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. İlkel çadır koşullarında yaşayan ve dıştan gelecek her türlü tehlikelere açık olan yaşam biçimi giderilmelidir. *İşçilerin yerleşecekleri alanlarda elektrik, su, tuvalet, banyo gibi zorunlu gereksinimleri karşılayacak altyapı koşullarının sağlanması ve bunları kapsayan yapıların yapılması gerekmektedir.*

• Hukuksal düzenlemeler açısından Türkiye'de yeterli düzenlemeler bulunmaktadır, yeni düzenlemeler getirilmektedir. Mevcut yasaların ve imza koyulan uluslararası sözleşmelerin etkin bir biçimde uygulanması çocukların sağlıklı bir geleceğe kavuşmaları açısından önemlidir. *Yasaların varlığından çok, işleriğine önem verilmelidir.* Aksi durumda karnelerini almadan, eğitim yılını tamamlamadan tarlaya giden çocukların varlığı devam edecek ve eşit yurttaşlık temeline aykırı olarak eşitsizlik ve adaletsizliğin devamına yol açacaktır.

Çiğlikleri duyulmayan, sessizlerin sessizi diyebileceğimiz gezici ve geçici tarım işçileri için sorumluluk doğrudan veya dolaylı herkese düşmektedir. Bu sesi duymak her şeyden önce dünyada tarım ekonomisi açısından ön sıralarda geldiğimizi belirten kamu otoritelerine, karar vericilere düşmektedir. Yaşanan sorunlar büyüme, kalkınma iddiasını devam ettirmek isteyen ülkemize yakışmamakta ve bu sessizlere saha fazla ses ve kulak vermek temel sorumluluk alanlarımızdan olmalıdır.

KAYNAKÇA

Anonim,(1995) Gezici Tarım İşçilerinin Sorunları.Türk-İş.Tarım-İş,AAFLI,Panel,Ankara

Anonim,(1992) Tarım İşçilerinin Hak ve Özgürlükleri ile İlgili ILO Sözleşme ve Tavsiye Kararları.Tarım-İş Sendikası Yayınları,Ankara.

Gülçubuk,B. ve Arkadaşları , (2003) Tarım Kesiminde En Kötü Biçimde Çalışan Çocuk İşçiliği Temel Araştırması (Adana İli-Karataş İlçesinde Pamuk Hasadında Çalışan Çocuklar Örneği), ILO-Ankara (Basılmamış).

Gülçubuk, B. (2003) "Globalization and The Agricultural Labor Market in Turkey". The 6 th Conference of The European Sociological Association, 23-26 September 2003, Murcia-Spain.

Gülçubuk, B. (2012) "Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık".Çalışma ve Toplum Dergisi. Sayı:2012/2 (33), s:75-94.

Gülçubuk, B. "Mevsimlik Tarım İşçileri Gerçeği". 4 Mevsim-Üretimden Tüketime Tarım Dünyası Dergisi. Sayı:9, Haziran 2014, İstanbul, s:78-81

Karacan, A.R. (1991) Tarım Kesiminde Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları Ücret Sistemleri ve Çalışanların Sosyal Güvenlikleri Üzerine Bir Araştırma: Manisa Örneği. Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.

Şimşek, Z. ve Koruk, I. (2008). Şanlıurfa İl Merkezinde Gezici Mevsimlik Tarım İşçiliği Durumu Ve Sağlık Hizmetine Erişim. XII. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 2008, 22-26 Ekim, Ankara

Şimşek, Z. (2010). Mevsimlik Göçebe Tarım İşçisi Gençlerin Sağlıklı Yaşam Bilgi Ve Davranışlarına Akran Eğitiminin Etkisi. Ulusal Nüfus Bilim Kongresi, Ankara, Ekim 2010

Yalçın,Ö.F. (1980) Çukurova Bölgesinde Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Yıldırak,N. (1991) Türkiye'de Köy Çocukları. Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Yıldırak, N. ve Diğerleri (2003) Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Tarım-İş Sendikası Yayınları, Ankara.

www.csgb.gov.tr

www.ilo.org

www.ozdogrular.com

www.tarim.gov.tr

www.tuik.gov.tr

www.turkis.org.tr

TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAYIM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ: 2004-2014

Dr. Özdal KÖKSAL¹

1-GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından başlayarak devlet, tarım kesiminde önemli atılımlar gerçekleştirmiş ve zaman içinde giderek yaygınlaşan bir örgütlenme ve çok sayıda kamu kuruluşu ile kırsal alana refah ve aydınlık götürmeye çalışmıştır. Uzun yıllar tarımsal araştırma, yayım, veterinerlik hizmetleri, tarımsal mücadele, tohumculuk, gübre dağıtımı gibi hizmetler kamu tekelin aracılığıyla yürütülmüştür. Geniş hizmet örgütlenmesi yanında devlet; siloları, bankaları, fabrikaları, çiftlikleri ve daima güdümünde bulundurduğu kooperatifleri ile kalkınma öncülüğü yapmaya gayret etmiştir (Anonim 2000).

Bu çerçevede devletin yürüttüğü önemli hizmetlerden birisi de 1940'lı yıllarda başlayan tarımsal yayım hizmetleridir (Anonim 2000). Ülkelere göre yayım organizasyon durumu yayım faaliyetlerinin yasal statüdeki değişik kurumlar tarafından yürütüldüğü görülmektedir (Özçatalbaş ve ark 2010). Türk tarımsal yayımının geçmişi, sınırlı olanaklarla çalışan ve erişebildikleri çiftçilere modern tarım tekniklerini ve pratiklerini sabırla öğreten, kimi mesleğinde hak edilmiş ünü olan, kimi ise yeterince tanınmayan çok sayıda yayım elemanı tarafından yürütülmektedir (Anonim 2000). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, çiftçilerin bilgilendirilmesi yoluyla bitkisel ve hayvansal üretim miktarlarının artırılması en önemli amaçlardan bir tanesi olmuştur. Bu bilgilendirme çalışmaları ağırlıklı olarak kamu tarafından yürütülmüştür.

Tarımsal hizmetlerin bir çok alanındaki kamu tekeli, 1980'li yılların başlarında dünyada esmeye başlayan değişim rüzgarlarıyla sarsılma sürecine girmiştir. Bu süreçte yeni yaklaşımlar ve anlayışlar Türkiye'ye de yansımış, devletin, özel sektörün girdiği ve pazar koşullarının işlemeye başladığı alanlardan yavaş yavaş çekilmeye başladığı görülmüştür. Bu bağlamda, girdi dağıtımı gibi alanlarda devletin hiç etkinliği kalmamış, kamu sulama tesislerinin bakım ve onarımını yararlanıcıların yüklenmesi ve bazı veterinerlik hizmetlerinin ücrete tabi olması gibi önceleri hiç üzerinde düşünülmeyen uygulamalar yaşama aktarılmıştır (Anonim 2000).

Anılan yirmi beş yıla yakın süre içinde Türkiye'de olduğu gibi birçok gelişmekte olan ülkede de devlet müdahalelerinin tarım alanında azaltılması ve kamu kuruluşlarının küçültülmesi yönünde önemli değişimler yaşanmıştır. Dünya genelinde gerçekleşen oluşumlar aynı doğrultuda olmakla birlikte, uygulama biçimleri ve hızı açısından, ülkelerin geçmişleri, kapasiteleri ve tercihlerine dayalı farklılıklardan oluşan zengin bir çeşitlilik göstermektedir. Türkiye kimi alanlarda, örneğin tohumculukta yeni arayışları hızla uygulamıştır. Ancak, tarımda kamu hizmetleri kapsamında dünyada çok büyük değişikliklerin yaşandığı, en zengin çeşitliliğin görüldüğü belli bir alanda Türkiye yakın geçmişe kadar hiçbir adım atmamıştır (Anonim 2000). Bu alan, "tarımsal yayım ve (serbest) danışmanlık sistemi" dir.

2- TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAYIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Milli Mücadele yıllarından sonra tarımsal faaliyetleri modernize etmek, çiftçilerin muhtaç oldukları yeniliklere kavuşturmak ve zirai kalkınma hamlesine cesaretle girişmek üzere atılan olumlu bir adım olarak 1931 yılında Birinci Ziraat Kongresi'ni (Şenocak 1967) çiftçi eğitimine yönelik bir kavram olarak ilk defa bir kongre ile tarihsel süreç içinde yer aldığını söyleyebiliriz. Kongrede "Zirai Tahsil ve Neşriyat" başlığı ile sunulan raporun "j" maddesinde "Zirai yayınlara geniş ölçüde yer verilmesi" konusundaki tavsiyeler ziraatta kalkınmanın ancak bilgi ile olacağı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de tarımsal yayım kavramı ilk defa ise 1938 yılında toplanan "Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresinde" kullanılmıştır (Ceylan 2012). Avrupa'da uygulanan bilgi ve metotların Türkiye'nin ekonomik ve sosyal şartlarına uyacak şekilde aktarılması kongrenin ana ilkelerinden biri olmuştur. Bu amaçla tercümesi yapılan belgeler arasında, tarımsal yayımla ilgi olanların özel önem ve değeri vardır. Çünkü "Yayım", "Ev ekonomisi", ve "4-K Kulüpleri" gibi terimler ilk defa bu kongre ile tarımsal sözlüğe girmiş bulunmaktadır (Şenocak 1967). 1943 yılında yürürlüğe giren "Ziraat Vekâleti Teşkilatının Nakil ve Teknik İşletme Vasıtalarıyla Teçhizine Dair Kanun" ile yayım

¹Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü e-mail: okoksal@ankara.edu.tr

hizmeti bir kamu hizmeti olarak tanımlanmıştır. Bu kanun ile yayım hizmetlerinin yürütülmesi Tarım Bakanlığına verilmiştir. Tarım Bakanlığının bu kanun çerçevesinde il ve ilçe düzeyinde örgütlenme süreci, 1943 yılında Ankara, Eskişehir ve Manisa illerinde başlamış, 1958 yılında bütün illerde bu süreç tamamlanmıştır (Şenocak 1967, Ceylan 2012).

Tarımsal yayımın gelişmesi için duyulan ihtiyaç 1960'lı yıllarda bir defa daha ortaya çıkmıştır. Nitekim Beş Yıllık Planda: "Tarımdaki gelişmenin ve üretim artışının temel şartlarından biri, bu sektörde çalışanların, rasyonel çalışma usullerini benimsemesini sağlamaktır. Bu bakımdan, eğitim, tarım eğitimi, yayın işleri ve özellikle kooperatifleşme hareketi, bu sektördeki gelişmenin sağlanması için gerekli unsurlar olarak kabul edilmelidir" denilmek suretiyle, tarımsal yayımın önemi bir daha belirtilmiştir. 1965 yılında düzenlenen Türkiye Ziraat Mühendisliği 1. Teknik Kongresi'nde "Tarımsal Yayım ve Öğretim" problemleri yeniden ele alınmıştır (Şenocak 1967).

Özellikle 1970'lerin sonlarında, kamu tarafından yürütülen yayım hizmetlerinde önemli sorunlar ortaya çıkmış ve bunlar kamu yayımının etkinliğini düşürmüştür. Zaman içinde sorunlara müdahale edilerek olumsuzluklar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Özçatalbaş ve ark. 2010). Bu süreç içinde Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi (TYUAP), Önder Çiftçi Projesi (ÖÇP) yaklaşımları uygulanmış ve uygulanmaya devam etmiştir.

3- TARIMSAL YAYIMIN ÖZELLEŞTİRİL(EME)ME SÜRECİ

Türkiye'de 1 Ocak 2004 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan "Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi" ile özel (serbest) tarımsal danışmanlık olgusu uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır (Anonim 2004).

"Bin Köye Bin Tarımcı" sloganıyla başlatılan projenin temel hedefleri;

- Üreticilerin ihtiyaç duydukları bilginin zamanında ve yerinde verilmesi,
- Tarımda teknolojinin etkin kullanımının yaygınlaştırılması,
- Üreticilerin gelir seviyelerinin yükseltilmesidir.

İlkeleri;

- Proje hizmette, verimlilik ilkesine dayanmaktadır. "Köye, köylüye ve çiftçiye hizmet köyde olmalıdır" anlayışını temel almıştır.
- Tarım Danışmanları "köyde ikamet ederek" hizmet vermektedirler.
- Proje "gönüllülük" esasına dayanmaktadır. Hizmet verecek tarım danışmanıya, hizmet alacak köy ve belde çiftçileri gönüllü şekilde hizmet akdini kabul ederek hizmetin gereği yerine getirilmektedir.
- Proje "yerellik ve katılımcılık" ilkesini benimsemiştir. Danışman ihtiyacı nerede varsa o köy/belde danışmandan hizmet almakta ve aldığı hizmetin bedeline, hizmet alanların kademeli şekilde katılması planlanmıştır.
- Proje "performans ölçümleriyle başarıya" endeksli olarak, hizmet alma süresi ve bedelini belirlemeyi benimsemiştir. Danışmanların yaptığı çalışmaların sonuçları ölçülerek, başarılı ve tatminkar bulunanlarla sözleşmeler yenilenerek ve ücretleri artırılarak devam edilirken, bekleneni veremeyenler sistem dışına çıkarılacaktır. Projede görev alan danışmanların değerlendirilmesinde hizmet verdiği çiftçilerin memnuniyeti esas alınmaktadır.
- Tarımsal yayım hizmetlerinin özelleştirilmesi ve Serbest Tarım Danışmanlığı sistemine geçiş için eğitim ve yasal alt yapı hazırlanmasında bu modelin uygulama ve kazanımlarından yararlanılacaktır.
- Projede görev alanlar, tarımsal üretimin her safhasında tarım takvimine ve işin özelliğine göre hizmet vereceklerdir. Mesai sınırlaması olmayacaktır (Anonim 2004).

Projeye başvuru yapan adayların sayısı 7763'dür. Adaylarla 04 Aralık-13 Aralık 2003 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu seçimi İl Tarım Müdürü, İl Özel İdare Müdürü ve bir muhtardan oluşan bir kurul yapmıştır. Seçilen toplam 1021 tarım danışmanının 807'si (% 78,8) ziraat mühendisi, 214'ü (% 21,2) veteriner hekim, 759'u (% 74,3) erkek ve 262'si (% 25,7) de bayandır.

Danışmanlara 12-16 Ocak 2004 tarihleri arasında görev yapacakları illerdeki Tarım İl Müdürlüklerinde bir haftalık ve 19-30 Ocak 2004 tarihleri arasında da seçilmiş 19 il merkezinde iki haftalık bir eğitim verilmiştir. (Anonim 2004). Göreve başlayan 1010 tarım danışmanının, (11 kişi göreve başlamadan istifa etmiştir) %56'sının tarım sektöründen daha önce iş tecrübesinin olduğu, % 44'ünün ise ilk defa tarım sektöründe göreve başladıkları belirlenmiştir. Proje kapsamında 697'si köy ve 305'i belde olmak üzere 81 ilde tarım danışmanları hizmet vermeye başlamıştır.

Projede görev alan danışmanların özverili tutum ve çalışmaları kimi yörelerde başarılı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Projenin ilerleyen yıllarında tarımsal yayım konusunda çalışan araştırmacılar, üniversitelerdeki akademisyenler Köy-Mer Projesi konusunda araştırmalar ve tezler yapmışlardır (Gökçe, 2004, Özat, 2005, Ceylan ve ark. 2005, Saltan, 2006, Şoraklı, 2006, Kara, 2007, Sayın ve ark. 2006). Yapılan çalışmalarda farklı sonuçların yanında benzer bulguların olduğu belirlenmiştir. Köy-Mer Projesinde görev alan danışmanların üreticilere her an ulaşabilmelerinden dolayı tarımsal yayım çalışmalarını yürütmenin daha kolay olduğu, ancak danışmanların karşılaştıkları sorunların (alet-ekipman eksikliği, araç, barınma vs.) genellikle kişisel kaynaklı olması yapılan çalışmalarda ortak olan noktaların başında geldiği saptanmıştır.

Köy-Mer Projesinin ilkelerinden bir tanesi olan "Tarımsal yayım hizmetlerinin özelleştirilmesi ve Serbest Tarım Danışmanlığı sistemine geçiş için eğitim ve yasal alt yapı hazırlanmasında bu modelin uygulama ve kazanımlarından yararlanılması" ilkesi projenin bitiş süresi olan 31 Aralık 2006 tarihi itibarıyla geçerliliğini yitirmiş duruma gelmiştir. Nitekim, 31 Aralık 2006 tarihinde sona eren Köy-Mer Projesinin devamı ise 01 Ocak 2007 tarihinde "Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (Tar-Gel)" olarak uygulamaya konulmuştur. Bu süreç başlangıçta kamu yayımı yanında özel yayımın geliştirilmesine yönelik girişimlerin gelişmesine ortam hazırlamak gibi bir özelliğe sahipken, 2007 yılında Köy-Mer'in Tar-Gel'e dönüştürülmesiyle kapsam yine Bakanlığa bağlı (sözleşmeli personel statüsünde çalışır hale gelen ve ücretleri genel bütçeden karşılanan) bir yapıya dönüşmüş, Köy-Mer kapsamında çalışan danışmanlar eski görev yerinde kalmış ve aynı görevleri bu kez bir kamu çalışanı olarak yerine getirmeye başlamışlardır (Ceylan 2012, Özçatalbaşı ve ark 2010).

Tar-Gel projesi kapsamında 2007 yılında 1769 adet Ziraat Mühendisi ve 731 adet Veteriner Hekim olmak üzere toplam 2.500 teknik elemana istihdam sağlanmıştır. Köy-Mer Projesi kapsamında 2 yıl ve üzeri çalışan ("Proje Uygulama Esasları, Proje Merkez Koordinasyon Kurul Kararları ve Hizmet Alım Sözleşmeleri" ile belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmedikleri tespit edilen ve İl Proje Yürütme Kurulu Tarafından sözleşmeleri fesh edilenler hariç) tarım danışmanlarının da yine KPSS ve yaş şartı aranmaksızın sözleşmeli pozisyonda istihdam edilmiştir.

27.08.2011 tarih ve 28038 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 651 sayılı KHK ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde Eğitim Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı (EYYDB) kurulmuştur. Bu kapsamda 29.11.2011 tarih ve 2011-127/66 sayılı olur ile yürürlüğe giren Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Merkez Teşkilatı Görev Yönergesi ile Tar-Gel Projesini yürütme görevi EYYDB bünyesinde kurulan Çiftçi Eğitimi ve Yayım Daire Başkanlığına verilmiştir. Tar-Gel Projesi İl Müdürlüklerindeki yeniden yapılanma neticesinde Koordinasyon ve Tarımsal Veriler Şube Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bakanlık Makamının 08.07.2011 tarih ve 38 sayılı Olur'u ile yürürlüğe giren Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Taşra Teşkilatının Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları, Bakanlık Makamının 02.08.2011 tarih ve 43 sayılı Olur'u ile güncellenerek "Tarımsal Yayımı Geliştirme Proje Birimleri ve Görevleri" eklenerek 4/A ve 4/B statüsünde bulunan Tar-Gel personeli köy/beldelerde oluşturulan "Tarımsal Yayımı Geliştirme Proje Birimlerinde" görevlendirilmeye devam etmektedirler (Anonim 2012).

Köy-Mer Projesi devam ederken 08.09.2006 tarihinde yürürlüğe giren "Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik" ile Türkiye'de kamu dışı danışmanlık hizmetlerini (serbest tarımsal danışmanlık) düzenleyen ilk yasal düzenleme yapılmıştır. Bu yönetmelik ile sivil toplum örgütleri, tarımsal danışmanlık şirketleri ve çiftçi örgütlerinin de tarımsal danışmanlık hizmetleri vermelerine olanak sağlanmıştır. Yönetmelikle belirtilen hükümlere göre sertifikalandırılmış kişiler "Tarım Yayımcısı" olarak adlandırılmıştır. Yönetmelik Serbest Tarım Danışmanı veya Tarım Yayımcısı olabilmek için esas itibarı ile 120 saatlik bir sertifika programına katılımı zorunlu kılınmış ise de daha sonra bu zorunluluk ortadan kaldırılmış ve Bakanlık tarafından yılda iki kez yapılan sınavda başarılı olmak koşulu getirilmiştir (Ceylan 2012).

04 Temmuz 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan "Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerine Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ (Tebliğ No:2014/15)" kapsamında desteklemeden yararlanabilmek için çiftçilerin/tarımsal işletmelerin bazı asgari koşulları yerine getirmiş olmaları gerekmektedir. Bu koşullar;

a. Çiftçi kayıt sistemine ve/veya hayvan kayıt sistemine ve/veya örtü altı kayıt sistemine ve/veya su ürünleri kayıt sistemine ve/veya arıcılık kayıt sistemine ve/veya koyun-keçi kayıt sistemine ve/veya Organik Tarım Bilgi Sistemine (OTBİS) kayıtlı olmak,

b. Aşağıdaki kriterlerden en az birini sağlamak,

1) Örtü altında en az üç dekar alanda üretim yapmak,

2) Bağ-bahçede en az on dekar alanda üretim yapmak,

3) Tarla ziraatında; kuruda en az yüz dekar veya yarısından fazlası kuru olmak kaydıyla kuru ve sulu toplam en az yüz dekar, suluda en az elli dekar alanda üretim yapmak,

4) Hayvancılıkta; süt sığırcılığı yapan işletmelerde en az onu sağmal olmak kaydıyla en az yirmi büyük baş sığır, besi sığırcılığı yapan işletmelerde en az elli baş sığır ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde en az yüz

küçükbaş hayvana sahip olmak,

5) Arıcılıkta en az elli adet arı kolonisine sahip olmak,

6) Su ürünleri üretim tesisine sahip olmak,

7) Kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde; yumurta üretiminde 5000 adet, et üretiminde 10 000 adet ve üzeri kapasitede yetiştiricilik yapmak,

8) Organik tarım alanında, birinci fıkranın (b) bendinin 1, 2, 3, 4, 5 ve 7 nci alt bentlerinde belirtilen işletme büyüklüklerinin yarısına sahip olmaktır (Anonim 2014).

Bu tebliğ uyarınca 2014 yılı için çiftçi/tarımsal işletme başı 600 TL/yıl (400+200) destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Uygulama Esaslarına göre tarımsal danışmanlık hizmeti verecek kişi ve kuruluşlarda bir tarım danışmanının hizmet vereceği azami işletme sayıları ve bu işletmelerin kontrol sıklıkları da belirtilmektedir.

Çizelge 1: Sertifikalı Tarım Danışmanlarının Hizmet Vereceği Azami İşletme Sayıları ve Kontrol Sıklıkları (Anonim 2014)

İşletme Özelliği	İşletme Sayısı	Kontrol Sıklığı (Yılda)
Seracılık	50	52
Bahçe Bitkileri	60	24
Tarla Ziraatı (sulu)	60	15
Tarla Ziraatı (kuru)	70	12
Büyükbaş Hayvancılık (süt)	50	40
Büyükbaş Hayvancılık (besi)	80	24
Küçükbaş Hayvancılık	80	24
Su Ürünlerinde	15	24
Arıcılık	50	18
Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği	60	24
Organik Tarım	50	12/15/18/24/40*
Karma İşletmeler	60	

*Yönetmelikte farklı üretim desenine sahip olan organik tarım yapan işletmeler için kontrol sıklığında farklılık göstermektedir.

Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik ile tarımsal yayım alanında genel kabulleri değiştiren yeni bir yaklaşımın olduğu ileri sürülebilir. Bu oluşum GTHB'nin yürüttüğü ve ülke genelinde hakim olan kamu yayımı yanında, özel girişimin de resmi olarak yer almasını sağlayacak yayımın özelleştirilmesi üzerine yapılandırılmış olup tarım sektörünün gündemine girmiştir (Özçatalbaş 2010). 2009 yılında başlanan ve halen devam eden tarımsal danışmanlık destekleme ödemeleri çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2: 2009-2014 Yılları Arasında Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Desteğinden Yararlanan Tarımsal İşletme ve Danışman Sayıları ile Ödenen Destek Miktarları (Anonim 2014a)

YIL	İşletme Sayısı	Kişi/Kuruluş Sayısı	Danışman Sayısı	Destek Miktarı (TL)	Toplam Ödenen Destek (TL)
2009	3.145	-	100	225	707.625
2010	21.772	266	471	500	10.886.000
2011	33.379	314	751	500	16.740.500
2012	63.266	376	1270	600	37.796.600
2013	111.958	606	2101	600	65.579.300
2014	145.000	770	2392	600	-

42 Yukarıdaki çizelgeden görülebileceği gibi 2009 yılından itibaren tarımsal yayım ve danışmanlık desteği verilmektedir.

Desteklemenin başladığı yılda 3145 olan işletme sayısı 46 kat artarak 2014 yılında 145 bin olmuştur. Destekten yararlanan işletme sayısındaki artış oranı danışmanlık hizmeti veren kişi/kuruluş sayısındaki artış oranında (30 kat) yaşanmamıştır. Danışmanlık hizmeti veren danışmanların %11,7'si Şanlıurfa, %6,3'ü Diyarbakır, %5,7'si Gaziantep, %4,9'u Ordu, %4,5'i Mardin, %3,8'i Van, %3,6'sı Mersin, %3,5'i Samsun, %3,2'si Adıyaman, %3,1'de Malatya illerinde bulunmaktadır. Karabük, Kırşehir, Kırıkkale ve Tunceli illerinde tarımsal danışmanlık yapan kişi bulunmamaktadır (Anonim 2014b).

4.SONUÇ YERİNE: TEMEL ÇIKARIMLAR

Köy Merkezli Tarımsal Üretim Projesi ile tarımsal yayım faaliyetlerinde gelişmiş ülkelerde çok yaygın olarak görülen "serbest (özel) tarımsal danışmanlık" sisteminin, Türkiye'de de uygulanabilirliği açısından önemli bir adım olduğu söylenebilir. Projenin hedefleri ve ilkeleri incelendiğinde serbest (özel) tarımsal danışmanlık sistemine geçiş için uygun zeminin yaratıldığı görülmektedir. Ancak o günün tarımsal yayım politikalarındaki değişimler (belki de 2007 Genel Seçimlerinin Köy-Mer Projesinin bitiş yılına gelmesi) ile projenin temel hedef ve amaçlarından vazgeçilerek, proje kapsamında çalışan tarım danışmanları kamu bünyesine alınarak devlet personeli yapılmışlardır. Köy-Mer Projesi ile 2004 yılında tarımsal yayımın özelleştirilmesinin önü açılmasına karşın 2007 yılında projenin Tar-Gel Projesi'ne çevrilmesi ile tarımsal yayımda özelleştirme çalışmalarının önü kısmen kesilmiştir.

"Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmeliğin" 2006 tarihinde yürürlüğe girmesi ile bünyelerinde danışman istihdam eden üretici örgütleri ve ziraat odaları, tarımsal danışmanlık dernekleri/vakıfları, tarımsal danışmanlık şirketleri ve serbest tarım danışmanları tarafından da tarımsal yayım hizmetlerinin verilebileceği öngörülmüştür. Ancak diğer yandan da Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının İl/İlçe Müdürlüklerinde görev alan tarımsal yayım ve Tar-gel personeli de varlığını sürdürmektedir. Serbest (Özel) Tarım Danışmanlık sisteminin en temel prensibi, hizmet veren bir de hizmet almayı talep eden (çiftçi) kesimin bulunmasıdır. Talep olmadığı sürece serbest (özel) tarımsal danışmanlık sistemi de düşünülemez. Tarımsal yayım hizmetleri açısından kamunun ağırlığını halen koruması, Tar-Gel Projesi kapsamında istihdam edilen kamu çalışanlarının oldukça fazla olması, köy düzeyinde serbest (özel) tarım danışmanları ile benzer hizmetleri vermeleri önemli bir sorun olmaktadır. Ayrıca, serbest (özel) tarım danışmanlığı hizmetine çiftçilerin bir ücret ödemesi söz konusudur. Aynı veya benzer olan tarımsal yayım hizmetini ücretsiz temin etmek seçeneği doğal olarak çiftçiler için her zaman cazip bir yan oluşturacaktır.

Tarımsal yayım desteğinin olmasına karşın (yıllık 600 TL), Türkiye'de tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin arzu ağırlıklı olarak kamu tarafındadır ve kamu tarafından verilen yayım hizmetleri ücretsizdir. Sertifikalı tarım danışmanlığı ise bu alanda faaliyet gösteren kamu karşısında (desteklemenin olmasına rağmen) rekabet edebilme şansı çok azdır. Nitekim tarımsal danışmanlık sertifikası almak için yapılan sınava giren kişiler arasında, sınavda başarılı olup danışmanlık sertifikasını almayan kişi sayısının fazla olması bunun bir göstergesidir.

Kamunun sertifikalı tarım danışmanlığını desteklemesi, sertifikalı tarım danışmanlığına belli muafiyetler tanınması ancak dar anlamda olabilir. Geniş anlamda destekleme ise kamunun alıcıyı destekleyerek pazarı genişletmesidir. Buradaki yöntemlerden birisi danışman istihdam etmek için örgütlenen çiftçileri desteklemektir. Bu anlamda bir başka destek biçimi küçük çiftçilerin de danışmandan yararlanmasını sağlamayı amaçlayan "belge (vaucher)" uygulamasıdır. Belge sahibi çiftçi danışmandan hizmeti ücretsiz yada indirimli almakta, ücret karşılığı sonra devletten tahsil edilmektedir. Bu sistem hem devlet-çiftçi hem de danışman-çiftçi suistimaline açık gözükmektedir. Bu sistemin pilot bölgelerde denenerek başarısı değerlendirilebilir.

Danışmanlığın etik yönü çok önemlidir. Danışman çoğu kez çiftçilerin/işletmelerin özel bilgilerine sahip olur. Bu bilgileri kendi kişisel çıkarına kullanmamalı ve faydalanıcısı ile aynı pazarda çıkar çatışması yaratacak işler yapmamalıdır. Öte yandan, danışmandan aldığı bilgiyi uygulaması sonucunda üreticinin zarara uğraması durumunda ortaya çıkan "danışman sorumluluğu" konusu sözleşmede açık olarak yer almalıdır.

Danışmanlık işi bir ticari girişim olduğundan, bu alandaki pazar genişledikçe rakip danışmanlar ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu rekabet etkin, verimli ve ucuz hizmet için alıcılara seçim olanağı yaratacaktır. Danışmanlar açısından ise yarışma yanında mesleki dayanışma da çok önemlidir. Ortak çıkarlarını savunmak, yaptıkları işin toplum gözündeki statüsünü yükseltmek ve meslek etiğini geliştirmek için kendi aralarında örgütlenmelidirler.

Sonuç olarak, Köy Merkezli Tarımsal Üretim Projesi ile başlayan tarımsal yayımda özelleştirme süreci, farklı girişimlerle devam ettirmeye çalışılsa da, sertifikalı tarımsal danışmanlığa (kişi/kuruluş) bir talep olmaması ile kamunun hala tarımsal yayım alanında (10 binden fazla Tar-Gele personeli ile) ağırlığının olması nedenleri sonucunda özelleştirilememektedir. Özel tarımsal danışmanlıkta, çiftçi almış olduğu bilgi karşısında bir ücret ödemesi gerekir, ancak günümüz şartlarında çiftçinin ücret ödeme konusunda daha aktif halde ve bilgiyi talep eden durumda olmadığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim. 2000. Güneydoğu Anadolu Projesi Kapsamında Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri İçin Alternatif Modelleri Araştırma Projesi, Danışma Toplantısı Tartışma Metni, 13-14 Kasım 2000, Diyarbakır.
- Anonim. 2004. Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi, Hedefleri ve Uygulama Aşamaları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Ağustos 2004, Ankara.
- Anonim 2012. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Çalıştayı, GTHB Yayını, Çalıştay Raporu, 2012, Ankara.
- Anonim 2014. 04 Temmuz 2014 tarihli Resmi Gazete, Ankara.
- Anonim 2014a. EYYDB kayıtları
- Anonim 2014b. Tarımsal yayım ve Danışmanlık Hizmetleri, Hizmeti Veren kişi ve Kuruluş Faliyetleri, GTHB Yayınları, Ankara.
- Ceylan, İ.C., Köksal, Ö. Ve Akın, A. 2005. GAP Bölgesi'nde Tarımsal Üretim Sürecinde Üreticilerin Bilgi İhtiyaçlarının Karşılansında Tarım Danışmanlarının Rolü. IV. GAP Kongresi, Şanlıurfa, s. 490-497.
- Ceylan, İ.C. 2012. Türkiye'de Danışmanlık Sistemleri, AB ve Türkiye'de Danışmanlık Sistemleri ve Süt Sığırı İşletmelerinin Yönetimi, Cilt I, Aydın.
- Gökçe, O., 2004. "1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi Üzerine Bir inceleme", Türkiye VI.Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat
- Kara, U.K., 2007. Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi'nin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi: Şanlıurfa İli Örneği", Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Özat, H.E., 2005, "Tarımsal Yayımında Özel Danışmanlık Sistemlerinin Geliştirilmesi Açısından KÖY-MER Projesinin Geleceği", Türk Tarım Dergisi KÖY-MER özel sayısı.
- Özçatalbaş, O., Budak, D.B., Boz, İ. Karaturhan, B. (2010). Türkiye'de Tarım Danışmanlığı Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Önlemler, VII. Teknik Kongre, Ankara.
- Saltan, A.,2006.Adana İli Aladağ İlçesi Kökez Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı Ve Kalkınma açısından Tarımsal Yayım Çalışmalarının Değerlendirilmesi(yüksek lisans tezi).Ç Ü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Sayın, B., Çelikyurt, M.A., Yılmaz, İ. Ve Sayın, C., 2006, "Bin Köye Bin Tarımcı Projesi'nin Antalya İli Koşullarında Etkinliğinin Değerlendirilmesi", Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, s.1166-1171, Antalya.
- Şoraklı, A., 2006. Bin Köye bin Tarımcı Projesi Kapsamında Görev yapan Tarım Danışmanlarının Etkinliklerinin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği(yüksek lisans tezi). A Ü,Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Şenocak, C. 1967. Yayım ve Haberleşme Ders Kitabı, 1967, Ankara.

ŞEKERPANCARINDA VE ŞEKER SANAYİNDE ÜRETİCİLER OLMADAN-ÖZELLEŞTİRME DE ÖLAMAZ!

Cem KAPTAN¹

1. DÜNYA GÜNDEMİ

2014 yılı Kasım ayı içerisinde İngiltere'nin Başkenti Londra'da Uluslararası Şeker Organizasyonunun (ISO) düzenlendiği 23. ISO kongresi gerçekleştirildi. Tüm dünyadan şeker ve tatlandırıcı sektörünü temsilen 400'e yakın katılımcı seminere katıldı. Ülkemizden de PANKOBİRLİK – Konya ve Kayseri Şeker Sanayi A.Ş ile Türkiye Şeker Kurumu ve NÜD (Nişasta Üreticileri Derneği) temsilcileri ilgili toplantılara iştirak ettiler.

Kongre'nin ana gündemi; dünya ve özellikle AB'ndeki şeker politikaları, gelişmeler ve beklentiler ile sektörde ki oyuncuların ve ülkelerin geleceğe yönelik bakış açıları idi. Ayrıca bu yıl ilk defa şeker ve sağlık konusu ele alındı ve şeker üzerinde SAĞLIK ve OBEZİTE konularında uzmanlar çok çarpıcı açıklamalarda bulundular. Toplantılarda özellikle AB'de 2017 sonrasındaki KOTALAR ve beklentiler ile sektördeki olası değişimlere de geniş yer verildi.

Bu tür toplantılardaki sonuçlar, görüşler ve yansımaları ülkemiz açısından da büyük önem taşımaktadır. Zira ülkemiz ve özellikle de uyum çalışmalarının devam ettiği AB şeker sektöründe neler yaşanıyor? Geline nokta gelecekle beklentileri nelerdir? Bunların çok iyi irdelenmesi gerekmektedir.

İşte tam da bu noktada 2000'li yıllardan bu yana özelleştirilmeleri gündemde olan ve ülkemiz şeker üretiminin %54 ünü karşılayan Kamu Şeker Fabrikalarının bu değişime nasıl adapte olabileceği, uzun dönemde ülkemizde olası gelişmelerin neler olabileceği ve alınması gereken önlemlerin ve politikaların nasıl şekillenmesi gerektiğinin de hükümet, kamuoyu ve ilgili kurumlar nezdinde iyi bilinmesi gerekmektedir.

2. ŞEKER SEKTÖRÜNDE YAŞANANLAR

Bilindiği üzere ülkemizde 2000'li yılların başından beri Kamu Şeker Fabrikalarının özelleştirilmeleri gündemdedir. Dünya örneklerine bakıldığında sektörde özelleştirme gerçekleştiren ülkelerde; sürdürülebilir, daha rekabetçi ve karlı bir yapı meydana getirilerek, sektörde fiyatları aşağı çeken ve devletin daha az müdahaleci olduğu serbest piyasa koşullarının gerçekleştirildiği bir yapının oluştuğu görülmektedir. Bunun en güzel örnekleri ise, ABD ile AB'nin şeker pancarı tarımında rekabetçi olan ülkelerindeki sanayilerin özelleştirme modelleri ve politikaları incelendiğinde görülebilir.

Bir yanda; ABD'de özel sektör tarafından işletilirken 1970'li yıllardan sonra üretici ayağı olmadığı ve salt özel sektör mantığıyla kar amacıyla işletilmeye çalışıldığından dolayı kapanan, sürdürülemeyen ve sonrasında özel müdahalelerle ve anti-tröst yasaları ile korunarak %100'ünün üreticilere geçmesi sağlanan bir şeker pancarı sanayi. Diğer yanda; AB'nin 2006 yılından buyana regüle edilerek ABD'deki mantık ile yeniden yapılandırılan ve % 80'i üreticilerin bağlı oldukları kooperatiflerce işletilen pancar şeker sektörü.

Her iki örnekte de doğrunun bulunduğu tek bir nokta var, o da "üretici ayağı olmayan özelleştirme modelinin sürdürülemeyeceği ve işletilemeyeceğidir."

Burada üzerinde durulması ve anlaşılması gereken konu şudur. Niçin, özellikle ABD ve AB gibi liberalizmin beşiği ve en önemli uygulayıcılarından olan ülkelerde dahi, sektör bu denli destekleniyor ve korunarak sürdürülebilirliği sağlanıyor? Yine bu ülkeler ihtiyaçlarının iki katından fazla mısır yetiştiren ve bununla da Nişasta Bazlı Şeker (NBŞ) üretebilen ülkeler oldukları halde, pancar tarımı ve sektörü özel müdahalelerle desteklemekte ve korumaktadırlar? NBŞ veya Dünya Borsalarından kamış şekerini ithal etmeyerek ülkelerinde pancar tarımında ısrarcıdırlar? Bu tespitleri dikkate alarak, konuyu çok iyi irdelemek gerekir.

3. ŞEKERPANCARI ÜRETİMİNİN NEDENSELLİĞİ

Dünya ve AB neden pancar tarımında ısrar ediyor. Çünkü doğal pancar ve kamış şeker stratejik bir üründür. Savaş dönemleri ile kuraklık ve kıtlık dönemlerinde şeker fiyatları dünyada tavan yapmış, yokluk dönemlerinde ülkelerin

¹PANKOBİRLİK Uluslararası İlişkiler & İş Geliştirme Müdürü V.

olmazsa olmaz ürünleri arasında yer almıştır. Bu stratejik öneminin yanında, beslenme açısından da büyük önem taşımaktadır. İnsan beyninin işleyebilmesi için günlük 130 gr doğal şekere (glikoza) ihtiyaç duyduğu ve bunun günlük aktiviteler için mutlaka alınması gerektiği de unutulmamalıdır.

Bir diğer husus ise, şeker pancarı tarımının yetiştirildiği bölge ve ülkelerde ekonominin ve sosyo-kültürel kalkınmanın temeli olduğu, hayvancılık dâhil yirmiye yakın sektörle doğrudan ilintili olduğu ve katkı sağladığıdır. Yaratılan bu katma değer ve sosyal kalkınmanın öneminin bilincinde olan batılı ülkeler, bu nedenlerle sektörü desteklemekte ve korumakta, sektörün sürdürülebilirliği üzerinde hassasiyetle çalışmaktadırlar.

AB’de 2006 – 2009 yılları arasında yeniden yapılandırılan sektörde, üreticilere ve fabrikalara kayıplarının % 60’ına kadar destek verilerek, geçiş döneminde kolaylıklar sağlanmıştır. 2017 sonrasında tekrar yapılandırılması gündeme gelen pancar tarımı sektörünün, gerekli hazırlıklarını tamamlayarak, dünya şeker fiyatları ile rekabetinin sağlanabilmesi için her türlü ortam hazırlanmıştır. Sektör, alınan önlemler ve yapılan ikili ticari anlaşmalarla, AB içerisinde şeker pazarlama kotaların kaldırılacağı 2017 sonrasında, dünya kamış şekeri borsa fiyatlarıyla rekabet edebilecek hale getirilmiştir.

Ülkemizde ise sektörde 1990’lı yıllardan başlayarak günümüze kadarki süreçte son derece önemli gelişmeler yaşanmıştır. Nişastadan şeker üreten tatlandırıcı sektöründeki aktörler ülke şeker sektörüne girmiş, 2000’li yıllara gelindiğinde şeker kanunu ile sektörde kotalı üretime geçilmiş ve bu yıllardan itibaren de kamuya ait 25 adet şeker fabrikası özelleştirmenin gündemine girmiştir.

Sektörde halen 5 adet Nişasta Bazlı Şeker (NBŞ) üreten ve 7 adet de pancar şekeri üreten şirket mevcuttur. Bunlar yaklaşık 2,5 milyon ton şeker üretmektedirler. Özelleştirmelerinin gündemde olduğu Kamu Şeker Fabrikaları ülke toplam şekerinin % 54’ünü üretmektedir. Toplam üretimin %10’luk kısmı ise Nişasta Bazlı Şeker (NBŞ) üreten şirketlere aittir. Bu şirketlerin toplam üretimlerinin % 90’ı ABD menşeli olan tek bir şirkete aittir.

Mevcut hükümetin, 2015 yılında Kamu Şeker Fabrikalarının özelleştirmesinin tamamlanmasına yönelik bir politikası bulunmaktadır. Şeker sektöründe faaliyet gösteren pancar üreticilerinin temsilcisi Pankobirlik ve iştirakleri, bugüne kadar çok önemli başarılarla imza atmıştır. AB ve ABD’deki olduğu gibi, yönetimlerinde tamamen üreticilerin söz sahibi olduğu modeli başarıyla sürdürmekte ve işletmektedir.

4. SONUÇ OLARAK: ÜRETİCİ SÖYLEMİ VE NE YAPMALI?

Üreticilerin en önemli endişesi; “Eğer sektör mevcut model ile özelleştirilirse, talip olan şirketler pancar tarımının sürekliliği ve şeker üretimi yerine, fabrikaların arsalarına ve kotalarına sahip olmak için yarışsınlar” şeklindeki kaygılarıdır. Oysa sektörün sürekliliği, yani şekerpancarı ve bundan şeker üretiminin sürdürülmesi temel ilke olmalıdır.

Bu konuda, Pankobirlik Yönetim Kurulu Başkanı Sn. Recep Konuk’un yaptığı bir açıklamada yer alan; “fabrikaların üreticilere özelleştirilmesi durumunda, sosyal amaçlı doğu fabrikalarımız da dâhil, tamamının işletilebileceği ve bu konuda üreticilerin B ve hatta C planlarının olduğu, çeşitli inovatif yatırımlar ve teknikler ile bu bölgelerde tarımının ve sanayisinin sürdürülebileceği, alınacak önlemlerle fabrikaların tamamının verimlilik ölçülerine getirileceği” görüşü, endişeleri giderici bir yaklaşım içermektedir.

Ülkemizde şeker pancarı tarımı ve sanayisinin gelişimi 1950’li yıllara rastlamaktadır. Bugün pancar üreticileri sektörde çok önemli başarılarla imza atmaktadır. Özelleştirmeye talip olan üreticilerin Amasya, Kayseri ve Konya’daki yatırımları ve verimlilikleri dünya ile rekabet edebilecek düzeydedir. Konya Şeker Sanayi ve Ticaret A.Ş.’nin, ülkemizin en büyük 500 sanayi kuruluşu arasında toplam satış rakamları temel alındığında en büyük 39 uncu şirket, Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş.’nin 101 inci şirket olarak yer alması, bunun önemli göstergesi olarak görülebilir.

Dünyadaki örneklerle bakıldığında (Hollanda, Fransa, Almanya ve ABD) ülkemizde pancar şekerinin pahalı olmadığı ve pahalı tüketilmediği görülebilir. Bu noktada, ülkemizde sadece maliyet bazlı hesaplama yapan ve satın alımda dünya kamış şekeri fiyatlarını temel alan, ancak buna karşılık maliyetlerde pancar şekeri iç satış veya ülke fiyatları ile hesaplamalar yapan bazı finansal çevrelere şu soruyu sormak gerekir. Dünyada neden hiçbir ülkede dünya kamış şekeri borsa fiyatlarından şeker tüketilmiyor? Ya da AB ülkelerinde şekerin perakende satış fiyatı neden dünya borsa fiyatları seviyesinde değil?

“Fabrikaların üreticilere özelleştirilmesi durumunda sosyal amaçlı doğu fabrikalarımızda dâhil tamamının işletilebileceği ... çeşitli inovatif yatırımlar ve teknikler ile bu bölgelerin tarımının ve sanayisinin sürdürülebileceği, alınacak önlemlerle fabrikaların tamamının verimlilik ölçülerine getirileceği,”

fiyatlarına baktığımızda, ülkemizdeki fiyatların neredeyse bu ülkelerle aynı olduğu görülmektedir. Gene görülecektir ki, hiçbir AB ülkesinde ve ABD'de de şeker dünya borsa fiyatlarından tüketilmemektedir. Şekerin dünya borsa fiyatı 400 US \$/ton civarındadır. Bu fiyatı çeşitli desteklemelerle oraya gelen kamış şekeri fiyatı belirlemektedir. Dünyada ticarete konu olan şekerin toplam miktarı ise yaklaşık 45 milyon tondur. Bu da dünyada üretilen toplam şekerin %25'ine tekabül eder. Şekerin ABD rafineri çıkış fiyatı 680 \$/ton, ABD perakende şeker satış fiyatı ise 1330 \$/ton'dur. AB ve ülkemizde ise perakende fiyatlar bu fiyatlar seviyesindedir. Dolayısı ile kamış şekerinin dünya borsa fiyatları ile AB, ABD ve ülkemizdeki pancar şekerinin perakende fiyatını kıyaslamak ekonomi kurallarına aykırıdır.

Konu açıktır. Dünya ile bütünleşmede ölçek ekonomisini yakalamak ve verimliliği artırarak maliyetleri aşağıya çekmek için fabrikaların özelleştirme sürecinde üreticilerin örnekleri ortadadır; yapılması gereken üretimde çeşitlendirmeye gitmek, entegrasyonu sağlamak ve verimi arttırmaktır. İşte gerçek rekabette buradadır. Zira gerçek rekabet verimlilik rakamları ile olmakta ve sektörde AB ile entegrasyonun altında da bu yatmaktadır. Dev üretici ülkeler bile şekeri sadece gıda maddesi olarak görmezken, ulaştırma yakıtı, elektrik üretimi, biyo rafineriler ve biyo plastiklere olan ilgi gitgide artarken ve bu rekabeti yine bu devler sadece fiyat ve maliyet ilişkisi olarak değerlendirmezlerken, ülkemizde olay sadece fiyat – maliyet ilişkisi olarak algılanılmaya çalışılmaktadır.

Kıssadan hisse ise; dünyadaki örneklerinde de olduğu gibi, üreticiler olmazsa sektörde sürdürülebilirliğin sağlanamayacağı unutulmamalıdır. Eğer sektör özelleştirilecekse, tek başlarına kaldıklarında zarar edecek, sosyal amaçlı fabrikalar göz ardı edilmeden, bunların sistemde kalmalarını sağlayacak, mutlaka üreticilerin ve çalışanlarının da içinde bulunduğu bir modelle üreticilere devredilmelidir.

TARIMDA YENİ BİR İŞLETME MODELİ: ÜRETİM ORTAKLIĞI

Ali İŞIKHAN¹

1.GİRİŞ: MODEL ARAYIŞI

Bir maddeyi üretmek, dünyanın en zor işidir. Üretim ise, ülkenin geleceği açısından yaşamsal önemde bir eylemdir. Bu nedenle toplumların üretimle ilgili strateji belirlemesi, zaman içinde değişikliğe gitmesi kaçınılmazdır. Tarım Sektörü, önümüzdeki yıllarda dünyanın en stratejik sektörü olmaya aday ve ülke için vazgeçilemez, en temel sektördür. Bu nedenle Tarım Sektörü ve sorunları önemle dikkate alınmalı, gerekli analizler ve planlamalar yapılarak çözümler hazırlanmalıdır. Belirlenecek politikalar, ivedi olarak uygulamaya, hayata geçirilmelidir.

Dünyadaki gelişmeler dikkate alınır; ABD. 2015 yılında “Gıda Güvenliği Modernizasyonu” kanunu çıkarmaya hazırlanmaktadır. Belirlenen gıda standardını aşamayan ürünlerin ABD’ye girişine yasak getirilmektedir. Bu durum ülkemizdeki gıda üreticileri için önem taşımaktadır. Gıda üretiminde kaliteye de önem verilmesi zamanı gelmiştir. Bu disiplin ise ancak üretimde kurumsallaşma ile sağlanabilir.

Toprak hiç kuşkusuz insanoğlunun yaşamını devam ettirmesi, ülkelerin kalkınma ve refahının sağlanması bakımından vazgeçilmez bir doğal kaynaktır. Tarih boyunca medeniyetlerin gelişmişlikleri ve insanların yaşam standardı toprak-insan ilişkisinden büyük ölçüde etkilenmiş, bu ilişki medeniyetlerin oluşumunu ve gelişim sürecini şekillendirmiştir. Bu iki yönlü ilişkinin çerçevesinde insanoğlu da toprak üzerinde önemli etkide bulunmuştur. Mevcut kıt toprak kaynakları erozyonla tükenen, amaç dışı kullanımla hızla yok olan, kirlenen ve bozulan Türkiye’de de tarım arazilerinin sürdürülebilir kullanımına yönelik doğru politikaların tespitinin kalkınma - gelişme programlarının başarısını artıracığı kuşkusuzdur.

2. TARIM TOPRAKLARININ KORUNABİLİRLİĞİ VE SINIFLANDIRILMASI

Tarım topraklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi bakımından, genel anlamda arazi yönetimi çerçevesinde tarımsal üretime uygun arazilerin belirlenmesi ve bu doğrultuda bunların niteliklerine uygun olarak kullanılması önem taşımaktadır. Günümüzde toprakların kullanım niteliklerini belirlemede en yaygın olarak, “*arazi kullanma kabiliyet sınıflaması (AKKS)*” yöntemi kullanılmaktadır. Toprağın kullanılmasındaki sınırlamalar ve yanlış kullanıldığı takdirde ortaya çıkabilecek sakıncalar göz önünde bulundurularak yapılan AKKS’de araziler 8 sınıfa ayrılmaktadır. Bunlardan ilk dört sınıfta yer alan araziler, işlemeli tarım ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirilmesi için elverişli tarım toprakları olarak kabul edilmektedir.

Bu kapsamda, Türkiye’nin sahip olduğu arazilerin nitelikleri AKKS çerçevesinde incelendiğinde, % 34,1’inin işlemeli tarım ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirilmesine elverişli olduğu görülmektedir. Öte yandan, toplam arazi varlığının % 0,2’sini işlenemeyen düz arazileri, % 13,9’unu iyi nitelikli mera ve orman arazileri, % 46’sını bozuk mera ve orman arazileri oluşturmaktadır. Geriye kalan % 5,8 oranındaki arazilerde ise hiçbir şekilde tarımsal üretim yapılamamaktadır.

Arazi niteliğinin belirlenmesine yönelik bir diğer standart ise, tarım arazileri özelinde gerçekleştirilen “Tarım Arazileri Sınıflaması”dır. 15 Aralık 2005 tarihli ve 26024 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği ile yasal zemine kavuşturulan bu sınıflamaya göre araziler; mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri, marjinal tarım arazileri, örtü altı tarım arazileri veya seralar ile diğer araziler olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo.1.Tarım Arazisi Sınıflaması Kapsamında Türkiye Arazi Varlığının Dağılımı (Ha.)

TÜRKİYE	Mutlak Tarım Alanı	Marjinal Tarım Alanı	Dikili Tarım Alanı	Özel Ürün Alanı	Genel Toplam
	11.613.090	12.135.961	2.883.105	78.594	27.510.751

Türkiye’deki tarımsal arazi kullanımında yaşanan değişim incelendiğinde, nüfus artışı ile beraber tarıma açılan arazi miktarında da yıllar itibarıyla önemli artış gerçekleştiği görülmektedir. 1928 yılında 6,6 milyon hektar alanda tarım

yapılmakta iken, bu rakam 1950 yılında 25,3 milyon hektara, 1980'li yılların sonunda yaklaşık 28 milyon hektar seviyesine ulaşmıştır.

Mevcut arazilerin kullanım şekilleri irdelendiğinde, işlemeli tarıma uygun olan yaklaşık 5 milyon hektar alanın halen çayır, otlak, çalılık - fundalık olarak yetenek sınıfı dışında ekonomik olmayan bir şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Buna karşılık, yaklaşık 5 milyon hektar alan işlenmeye elverişli olmadığı halde işlemeli tarımda kullanılmakta ve bunun sonucunda bu alanlar her yıl erozyonla aşınarak verimini yitirmektedir.

Yukarıda ifade edilen hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin sahip olduğu tarım yapılabilir nitelikteki arazilerinin son sınırına kadar kullanılmakta olduğu, bununla birlikte, tarım arazilerinin kullanım kabiliyeti dışında farklı amaçlarla kullanılması nedeniyle arazi kullanımı konusunda sorunların yaşandığı anlaşılmaktadır.

Söz konusu alanların ekonomik olarak kullanılabilirliği üzerinde arazilerin yetenek sınıfları kadar bu arazilerin sulanabilir olması da önemli bir unsurdur. Bu bağlamda, sahip olduğu toplam 112 milyar m³ yıllık kullanılabilir yeraltı ve yerüstü su potansiyelinin % 73'nü tarımsal sulamada kullanan Türkiye'nin sahip olduğu mevcut ekili - dikili tarım alanının 8,5 milyon hektarının ekonomik ve teknik açıdan sulanabilir nitelikte olduğu bilinmektedir. Söz konusu sulanabilir alanların 2011 yılı itibarıyla, yaklaşık 1 milyon hektara hizmet eden halk sulamaları da dâhil olmak üzere 5,4 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. TÜİK verilerine göre arazi kullanımı itibarıyla değişiklik göstermekle birlikte toplam arazilerin % 24,1 sulanmakta, % 75,9' u ise sulanmamaktadır. Tarım arazilerinin etkin ve sürdürülebilir bir şekilde kullanımına etki eden en önemli unsurlar arasında bu arazilere sahip işletmelerin ölçekleri ve arazilerin parçalılık durumu gelmektedir. Tarımsal arazi parçalılığı, bir işletmenin arazilerinin çok sayıda parsellere bölünmüş ve her birinin farklı yerlerde bulunması olarak tanımlanabilir.

Tablo.2. İşletme Büyüklüklerine Göre Ortalama Parsel Sayısı ve Ortalama Parsel Büyüklüğü

İşletme Büyüklüğü (Hektar)	2001 GTS	
	Ortama Parcel Sayısı (Adet)	Ortalama Parcel Büyüklüğü (Hektar)
< 5	3,3	0,6
5,0-9,9	5,1	1,3
10,0-19,9	5,7	2,3
20,0-49,9	6,5	4,2
≥ 50	7,8	12,3
Toplam (Adet, Hektar)	4,1	1,50

Tablo.3. GTHB Çiftçi Kayıt Sistemine Göre Ortalama Parsel Sayısı ve Parsel Büyüklüğü

Yıllar	Parcel Sayısı (P)	Çiftçi Sayısı (Ç)	Alan (dekar) (A)	P/Ç	A/Ç
2002	15,332.976	2,588.666	164.960.37	5,9	63,7
2006	16,457.203	2,609.723	164.930.21	6,3	63,1
2011	15,856.663	2,292.380	156.287.67	6,9	68,1

3. TARIM ARAZLERİNİN İŞLETİLMESİNDE HUKUKSAL KAPSAM

Tarım arazileri ile bunları işletenler arasındaki ilişkinin hukuki kapsamını ifade eden arazi tasarruf şekli tarımsal arazi kullanımında önemli bir unsurdur. Tablo 4'de 1991 ve 2001 GTS ile 2006 Tarımsal İşletme Yapı Araştırması (TİYA) sonuçlarına göre tarım arazilerinin tasarruf şekli itibarıyla Türkiye'deki işletme sayıları ve bu işletmelerin işlettikleri arazi miktarlarının oransal dağılımı yer almaktadır. Tablonun incelenmesinden de görüleceği üzere, Türkiye'de tarım arazilerinin sahiplerince işlenmesi en yaygın işletmecilik şeklidir.

Tablo.4. Arazinin Tasarruf Şekline Göre İşletme Sayısı ve İşledikleri Arazi Miktarı (%)

TASARRUF ŞEKLİ	1991		2001		2006	
	İşletme Sayısı	İşletilen Alan	İşletme Sayısı	İşletilen Alan	İşletme Sayısı	İşletilen Alan
Yalnız Kendi Arazisini İşletenler	92,6	89,3	85,9	77,8	85,1	71,4
Kendi Arazisi Yanında Dışarıdan Arazi Tutanlar	5,8	9,8	10,5	18,6	12,7	26,4
Yalnız Kiracılık ile Arazi İşletenler	1,2	0,6	1,8	1,7	1,6	1,5
Yalnız Ortakçılık ile Arazi İşletenler	0,3	0,3	1,3	1,4	0,4	0,4
Diğer Şekillerde Arazi İşletenler (Bedelsiz, Hibe)	0,1	0,1	0,3	0,3	0,1	0,1
İki ve Daha Fazla Tasarruf Şekliyle Arazi İşletenler	0,1	0,0	0,2	0,3	0,1	0,2
TOPLAM	100	100	100	100	100	100

Türkiye kurak ve yarı kurak iklim koşullarına bağlı doğal etmenler ile tuzluluk, erozyon ve çölleşme sorunlarıyla yoğun ve yaygın olarak karşılaşmaktadır. Yıllık yağış, gerek toplam miktar gerekse yıl içerisinde dağılımı nedeniyle topraktaki tuzların yıkanmasını sağlama noktasında yeterli olmadığından tuzluluk artmakta, bu da çoraklaşmayı hızlandırmaktadır. **Çoraklaşma ile toprak yüzeyini kaplayan bitki örtüsü sınırlanmakta, organik madde azalmakta, suyun ve toprağın fiziksel özellikleri kötüleşmektedir. Suyun yarayışlılığı ve bitki besin maddelerinin alımı olumsuz etkilenmektedir. Toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısında aykırı değişme, yıpranma ve tükenmeler ile toprak kirlenmekte, verimliliği azalmakta ve doğal denge bozulmaktadır. Buna bağlı olarak biyolojik çeşitlilik azaltmakta ve ekosistem olumsuz etkilenmektedir.** Bu süreç sonunda, ovalarda ve kapalı havzalarda sulamaya elverişli topraklardan, diğer bir ifade ile verim potansiyeli yüksek olması gereken topraklardan tarımsal açıdan hemen hemen istifade edilemez duruma gelinmektedir. Toprak yönetimi uygulamalarının uzun dönem etkilerinin, toprak ve çevresel kalite ile tarımsal üretimde yaratacağı riskin azaltılması gerekmektedir.

Ülkemizde sulamaya açılmış alanlarda drenaj sistemleri toprak ve su kaynaklarının korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle sulama kültürünün gelişmediği ve doğal drenajın bulunmadığı sulama şebekelerinde sulamada aşırı su kullanımları taban suyu seviyesinin yükselmesi ve tuzlanma ile birlikte tarım işletmelerinde topraklarını tehdit etmektedir. Ülkemizdeki Tarım İşletmelerinin durumu, 26.01.2003 tarih ve 25005 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Tarım İşletmelerinin Yeterli Tarımsal Varlığa Sahip Olup Olmadığının Tespitine Dair Yönetmelik”tir. Söz konusu Yönetmelik ile mutlak tarım arazilerinde ve özel ürün arazilerinde 1 hektarın, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektarın, örtü altı tarımı yapılan arazilerde 0,3 hektarın ve marjinal tarım arazilerinde 2 hektarın iki katından küçük parsellerin bölünemez olduğu hükme bağlanmıştır. Daha sonra 5578 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile özel ürün arazileri için belirlenen bölünebilir en küçük parsel büyüklüğü 2 hektara çıkarılmıştır.

4.SONUÇ-DEĞERLENDİRME

Tarım İşletmelerinin küçük ölçekli ve bunlara ait tarım arazilerinin ekonomik üretime imkân tanımayacak şekilde çok parçalı diğer bir ifade ile çok parselli, dağınık ve düzensiz şekillerde olması ile birlikte daha önce belirtildiği üzere başta erozyon olmak üzere, yoğun toprak kullanımı ve yanlış tarımsal uygulamalar da Türk tarımını tehdit etmeye devam etmektedir. Görüldüğü gibi; Tarım İşletmelerinde ekonomik bir işletme için olması gereken yeterli büyüklük yoktur. Bu durumu sağlamak için; kamu denetiminde yeni düzenlemelere gereksinim vardır. Örneğin, belli bir bölgedeki parsel sahiplerinin,

- Mülkiyeti kendilerinde kalmak,
- Belli bir süre ile kullanıma izin vermek (en az 10 yıl),
- İşletme gelirlerinden her yıl düzenli bir şekilde kar almak,
- Kamu ve Üyeler tarafından sıkı ve şeffaf bir şekilde sürekli denetlenmek koşulları ile adi ortaklık şeklinde

parsellerini birleştirmelerine, bu amaçla Kooperatif ya da Şirket şeklinde üretim ortaklığı kurulmasına olanak sağlanmalı, bunun için kanun ve yönetmelik hazırlanmalıdır. Özendirici bir reel getirin olması için; vergi muafiyeti (Girdilerde KDV.iadesi gibi), vergi indirim gibi teşvikler çıkarılmalıdır. Ortaklık şeklinde kurulan Kooperatif veya Şirketler, şeffaf ve hesap verebilir yapıda olmalı (örneğin, aylık bilanço açıklanması gibi), denetimi Üyeler ve Kamu tarafından sıkı bir şekilde yapılabilir. Üretim planlaması, havza üretim deseni, dünya ve ülke talepleri dikkate alınarak Kooperatif veya Şirketlerin yetkili kurulunda karara bağlanacaktır. Ayrıca, üretilen ürünler uygun koşullarda depolanarak ihracat olanakları kolaylaşmış ve bölgenin kalkınması yönünde önemli adımlar atılmış olacaktır.

Pilot bölge ilan edilerek bazı bölgelerde bu modelle ilgili deneme yapılabilir ve eksikler görülerek, gerekli önlemler alınabilir. Belli bir bölgedeki parsel sahipleri arasında oylama yapılarak, Arazi Toplulaştırma Projelerinde olduğu gibi parsel sahiplerinin 2/3'ü ve arazi büyüklüğünün %50'sinden fazla olma koşulu aranabilir. Bu konuda Kanun hazırlanması gerekmektedir. Katılımı sağlamak için; Kooperatif tüzüğü veya Şirket yönetmeliğinde Kamu tarafından Üyelerin hak ve hukuklarını garantiye alacak maddeler bulunmalıdır. Bu şekilde ülke kaynaklarının en ekonomik kullanımını sağlanmış olacaktır.

Tarım İşletme Ortaklıkları,

- Toprakların en verimli şekilde kullanımını sağlayacak alt yapı yatırımlarının bir bölümünün realize edilmesini,
- Sulama yönetimi ve tarım alanlarının entegre kullanımı,
- Veri tabanlarının oluşturulması ve ortak kullanımı, izleme, denetim ve kullanım,
- Tarımsal arazi kullanım planları ve diğer planlarla entegrasyon,
- Üretim planlaması, Havza üretim desenleri, Organik Tarım için uygun ortam sağlanması, Gıda güvenliği, gibi, bir ülke için yaşamsal önemde sayısız yararlar sağlar. Ayrıca, Kooperatif veya Şirket bünyesinde oluşturulacak Uzman kadrosu ile tarımsal üretimin her aşamada izlenmesi sağlanacaktır. Yukarıda anılan kadroda,
- Bitki yetiştirme uzmanı,
- Gübreleme uzmanı,
- Sulama uzmanı,
- Bitki koruma uzmanı,
- Pazarlama uzmanı yeterli sayıda olacak şekilde mutlaka bulunmalıdır.

Tarımsal üretimin babadan kalma yöntemlerle yapılması terk edilmelidir. Tarımsal pazarlamada; işletmelerin küçüklüğünün üstesinden gelebilmek ve pazarlama maliyetlerini düşürebilmek için örgütlenmeye ve pazarlamada üretici örgütlerine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bunun için de "üretim ortaklığı" gibi modeller denenmelidir.

Uzun yılların sorunu olan yapısal sorunlar çözülmeyen tarımda düşük maliyetli üretim yapmak olanaksızdır. Tarımsal üretimde maliyetlerin düşürülmesi amacıyla mazot, gübre, ilaç, elektrik gibi girdi fiyatları düşürülmelidir. En önemli yapısal sorun tarım arazilerin aşırı parçalılığıdır. Bu durum hem işletme büyüklüğünü küçültmüş hem de her işletmenin çok sayıda küçük tarım arazisinden oluşmasına neden olmuştur. Türkiye'de 2,3 milyon dolaylarında işletme 15,9 milyon parsel vardır. Ortalama işletme büyüklüğü İngiltere'de 538, Fransa'da 521, Almanya 457, İspanya'da 238 dekar iken Türkiye'de 68,1 dekara inmiştir. 30 Nisan 2014'te yürürlüğe giren 6537 sayılı kanun tam olarak uygulanırsa; miras hukukundan kaynaklanan bölünmeler önlenmiş olacaktır. Tarım arazilerindeki toplulaştırma çalışmaları da tamamlanınca tarımsal işletmelerin ekonomik büyüklüğe ulaşması sağlanacaktır.

"Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı" (2014 – 2018) çerçevesinde, Türkiye'nin dünyada rekabet üstünlüğü kazanması, insanımızın yaşam kalitesinin yükseltilmesi, doğal kaynaklarımızı değerlendirebilecek yetkinliğe erişerek **sürdürülebilirliğin** sağlanması kalkınma hedefleri doğrultusunda; **tarım arazilerinin sürdürülebilir kullanımının** "Tarım ve Gıda" "Doğal Kaynaklar" ve "Çevre" alanları ile ilişkili olarak, gıda güvenliğini sağlayarak ekonomik üretim için ileri teknolojileri geliştirmek ve kullanmak, sürdürülebilir kalkınmayı çevreyi koruyarak, yerel kaynaklar kullanarak ve bilgilerle pekiştirmek suretiyle sağlanması öngörülmektedir. Tüm bu bilgilerin ışığında; tarım işletmelerinde devrim niteliğinde atılım yapılmasının zamanı gelmiştir. İlk olarak işletmelerin sayısı azaltılmalı ve buna paralel mekanizasyon (makinalaşma) artırılarak, maliyetler aşağıya çekilerek ekonomik verimlilik sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Kalkınma Bakanlığı. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018) Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu Taslak Raporu, Ankara, Kasım 2012.

